

sobotna
priloga

Miroslav Krleža

TITO

Od kovinarskega delavca
do generalnega sekretarja
partije

Proletarec, kovinarski delavec, se je vrnil po šestih letih iz Rusije, kjer se je znašel kot toliko tisoč naših vojnih ujetnikov, in ko se je leta 1921 v svoji sivi astrahanski kučmi, na kateri se je sredi volnenih kosčkov še poznalo blede mesto, kjer je bila nekoč peterokraka zvezda, prikazal v sindikatih, je sprico mirne, vzvišene ustaljenosti svojih pogledov že takrat zavladal nad svojim okoljem. Tovariši so ga gledali kot popotnika, ki je pripotoval z daljnega brega leninske celine in ki je »na svoje oči videl vse tisto,« o čemer so takrat po sindikatih romantično sanjali.

Iz proletarca, kovinarskega delavca, ki si je nabral osebne izkušnje z rusko revolucijo, se je ta delavec po ladjedolnicah in livarnah povzpeli v sindikalnega in partijskega funkcionarja in kot tak je leta 1928 odpotoval v Lepoglavo na šest let ječe, potem pa se po triletnem tujčovanju vrnil v domovino spet leta 1937 in tu kot generalni sekretar CK KPJ živel ilegalno vse do razsua 1941. Titova osebnost je bila sirsí javnosti neznana vse do tiste tiralice, ki so jo razpisali Italijani, Nemci in ustasi, ko se je njegova podoba na oglasnih stebrih prvič pojavila kot oodoba človeka, ki se imenuje Tito, človeka, proti kateremu je zacelo pogon kakih 10 divizij in za čigar glavo je bila objubljena visoka krvnina.

(1948)

Leta 1924—26

Ko smo se po viharju prve svetovne vojne znašli v prostorih nad Kutnjakovo krmčo (kjer je bil sedež sindikatov), je bil Titov profil v moralno-političnem smislu plastično zarisana. Pogovori v tistih davnih, pozabljenih dneh so se velikokrat sukali okrog stare in znane teme »kaj in kako delati«, iz Titovih besed pa je že tedaj (nekako v letih 1924-26) žarela zmeraj preprosta, a čudno vztrajna, lahko bi rekli, trmasta gotovost.

V naše majhne in zaostale razmere je pripotoval z ruske celine, v našo provinco se je vrnil kot popotnik, ki je preživel dolgih pet let na drugem bregu leninstične, socialistične resničnosti. V brezkončno zapletenih notranjih partijskih situacijah tistega obdobja je dopuščal razne možnosti, edino o nečem ni bilo zanj niti najmanjšega dvoma: da socialistična celina zares obstaja, da obsega šestino našega planeta in da pomeni začetek mednarodnega revolucionarnega procesa, ki ga ni mogoče ustaviti.

(1952)

Zgodovinski simbol

Titovo ime je danes postalo dramatičen simbol generacij vseh naših narodov, odkar se piše zgodovina s krvjo in z mesom naših rodov. V brodolomu, ki je bil od vseh naših brodolomov najbrezupnejši, se je prikazal z leninsko plamenico v roki in njegova pot od Kumrovcia in od Jajca do Beograda in do Zagreba je težnja našega ljudstva, da bi iz srednjeveškega, zaostalega človeka zrasel državljani prihodnosti srečnejših stoletij: to je prizadevanje za našo lastno civilizacijo, za vsako ceno. To je naša zgodovinska volja, ki se je kazala v številnih prizadevanjih v stoletjih in, če lahko tako rečemo, to je volja po preobrazbi in osvoboditvi v družbenih oblikah višje, socialistične vrste.

(1952)

Pot do revolucionarnega
spoznanja

Rojen v fevdalni senci provincialnega agrarnega plemstva kot vaški otrok, kovinarski delavec, sindikalno organiziran v okviru hrvaškega socialnodemokratskega gibanja, očaran od iluzij o moralopolitičnem pomenu II. internacionale kot velike politične sile, ki naj bi za vsako ceno preprečila razpad evropske civilizacije, je bil tudi Tito sprico silovitosti dogodkov ožarjen z revolucionarnim spoznanjem celotnega svojega rodu (rojenega v dvajsetih letih), ki mu je bilo usojeno, da se bo žrtvoval za osvoboditvi sen dolgih in krvavih stoletij.

(1957)

Sinteza

Na čelu delavskega, revolucionarnega proletarskega gibanja pred Titom je žrtvovalo svoje eksistence in padlo veliko uglednih borcev. Pred to zmago je bilo izgubljenih veliko političnih, partijskih bitk in šele njemu se je posrečilo uresničiti svoje elemente popolne narodne in socialne osvoboditve prav v tistem zgodovinskem trenutku, ko so se vse možnosti za uspeh zdele najmanj verjetne, ko so imperialistične sile tujcev ponovno zagrožile, da nas bodo dokončno raztrgale in zatrle. Titovemu razredno-proletarskemu revolucionarnemu praporu je uspelo, da se je prebil skozi metež in razsulo druge svetovne vojne do slavne programatične in politične zmage in njegovo ime, izmerjeno z našimi lastnimi kulturno-zgodovinskimi in političnimi razmerji zadnjega stoletja, pomeni sintezo vseh slavni zgodovinskih pozitivnih prizadevanj celih narodov.

(1955)

Razredna zavest

Neomajna vera v moralno trdnost razredne zavesti, temelječe na prepričanju, da izkoriščanje proletariata po kapitalu in naroda po narodu prehaja v tisto družbeno preživelno razvojno stopnjo, ki s svojo samoljubno okrutnostjo ovira vse življenjske razmere, vredne življenja človeka in naroda — to je poglavitna smernica političnih bodesehtih letih. V okviru subjektivne vloge Tito kot zmagovita formula razredne zavesti, ki se ji je posrečilo premagati kaos in razsulo zaslepljenih partikularističnih interesov in idejne dezorientacije, teh usodnih razlogov politične in državne katastrofe 1941.

(1955)

Negativna izkušnja

Ziveti tako, kakor je žive. Tito dvajset in več let v političnih razmerah, ko je imel interes tujih sil nesorazmerno večjo vlogo kot kakršnakoli lastna nacionalna ali socialna politična zamisel o neodvisnosti, pridobivati si negativne izkušnje v okoliščinah, ki so pomejale flagrantno negacijo meščanskih pravic, se je reko ustvarjati v svoji zavesti idejno podlago za odločen, uporniški koncept kot brezpogojno negacijo vseh meščanskih metod in programov.

(1957)

V prvih ilegalnih vrstah

Orientirati se v orkanih, ki divjajo v gnilih kraljestvih in družbenih sistemih kot med prestrašenimi ptičjimi jatami, gledati drzno dogodkom v oči, trezno ocenjevati lastne sile — vse to je terjalo izostreno nadarjenost za opazovanje resničnosti, hrabrost volje in pomajno moč protivojnici. Kot tisoč naših revolucionarjev je tudi Tito, prepričan, da se politični program III. internacionale in komunistične partije Jugoslavije idealno sklada z dokončnim namenom in s cilji narodne politike, kot človek, ki je žrtvoval gibanju šest let ječe in šest let ilegalnega partijskega dela, deloval samozatajevalno kot politični funkcionar v prvih ilegalnih vrstah.

(1957)

Elementi intelektualno —
moralnega profila

Bitka za socializem, ki jo zadnja desetletja bijemo na Titovo pobudo, se je v naši državi začela že za Lenina. Pojava Tita ni mogoče ločevati od programa oktobrske revolucije, saj se to ne bi skladalo s tistimi blistenimi intelektualno-moralnimi elementi, ki ga pogojujejo kot politika in kot partijskega ideologa.

(1957)

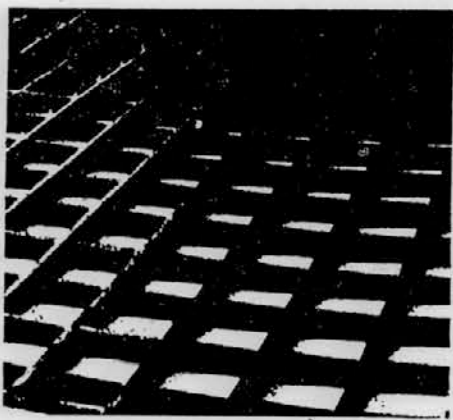
Simbol stoletnih bojev

Tito pomeni po eni strani boj za socializem med vojno z vojaškimi sredstvi, po drugi strani pa se razodeva kot parafraza vseh naših zgodovinskih različic v boju za lastno svobodno, politično neodvisno bazo.

(Is besedila, prirejenega za Križiano — panoramo pogledov, pojmovanj in pojavov v delu M. Krleža, ki je pripravila za tisk časopisno-založniško podjetje Osvobodjenje. — E. C.)

Poštni predal 29	18
Bogdan Pogačnik Tito: »Tako je to«	19
Maja Göstl Homšak Ljubljana 2000	
Vili Pšeničny Vojko Mahnič	20
Jože Petek »Zeleni načrt« za vsako vas	20
Ilja Popit Pota slovenske elektrifikacije	
Jože Olaj Družbeni načrt 1976—1980	21
Matija Dermastia Modernizacija šolanja vojaških pilotov	
Viktor Vest Nov smučarski center	22
Franca Kresal Polet revolucionarnega gibanja	
Mirko Drča Desant na Drvar	23
Bruno Hartman Maribor potrebuje svojo prvo knjižnično stavbo	
Stane Jagodič Tegobe likovnega delavca	24
Emil Frelj Lepota nepalskih ljudskih plesov	
Branika Jurca Filmski krožki se osipajo	
Mitja Meršol Vsí najlepši angleški spomeniki	25
August Pudgar Leto stavk, nemirov in uporov	
Andrej Novak Novi stanovalec v Elizejski palači	26
Pogovor z Jožetom Božičem Prelomni trenutek Angole	
Riza Mehiniagić Egipt: Klic po veliki pomoči	27
Božidar Pahor Ljudje iz sanjskega časa	28
Božo Mašanović Banka Bližnjega vzhoda	
Janez Stančič Danska: En par rok za 90 ust	29
Primož Žagar »Konec ideologije« razkraja socialistične vrednote	30
Marjan Skumavec Poznamo tisoč uživalcev mamil	
Vojislav Vujanović Romi: Na sledi za resnico	31
Aleksander Prohorov in Nikolaj Kariov Laserski žarki v praksi	
Galaksija Nova odkritja molekularne biologije	
Panorama Elektronski jedilnik	32
Iztok Geister Helgoland ali kako ptice padajo z neba	
R. A. Svorenj Meteoriti — glasniki življenja	33
Alja Košak Kadar pride tornado	34
Boris Kutin Prvi nogometni strelec	
»Boksarsko pijanstvo«	35
Amos Mossenson Pionirjeva vrnitev	
Slavko Pregl Basni	36

poštni predal 29

Odmevi na:

Trije ponatisi člankov slovenskih kulturnih delavcev

Delo, 10. in 18. maja

Svoje izjave, ki jih je bil natisnil zagrebški VUS, je Igor Torkar lahko še enkrat prebral v Delu, kjer so bile ponatisnjene z jasno izražanim namenom, da ilustrirajo nekatera pona in moč obravnavanja slovenskih kulturnih delavcev. Če je kdo mislil, da bo Igorja Torkarja ob ponovnem branju lastnih besed spreletel kak koristen dom ali da ga bo soočenje z drugimi teksti spravilo v zadrego, se je zmotil. Nasprotno, po logiki, ki jo vodi slepa sila po uveljavljanju, je sklenil, da je končno napočilo njegovih pet minut. Napisal je spis, ki ga ni mogoče uvrstiti v nobeno literarno kategorijo, ki pa ga je Delo po volji uredniškega vodstva prejšnjo soboto vendarle objavilo.

Igor Torkar ima svoje izkustvo, svoje navade, svoj značaj, in zato ve, kako se stvari strže: najprej si je treba pridobiti zaveznike. Najbolj pri roki sta mu dr. Bratko Krejt in Jože Javoršek, ki ju popabi k skupni uveljavljenosti in skupnemu trpljenju, kar je pač Delo ponatisnilo njemu prispevka skupaj s Tokarjem. Nato razširi svoj poskus na Janeza Menarta, Ervina Fritza in Miloša Mikelca, sama razborita imena. In končno se podobrika se drugim, sicer neimenovanim, a zelo uglednim kulturnikom — pri tem pa seveda molči o tem, da so našteje žrtve Dela svoje razprave, o katerih je govor, tiskale prav in za res v Delu. No, kako se bodo dr. Bratko Krejt, Jože Javoršek, Janez Menart, Ervin Fritz, Miloš Mikelc in zelo ugledni kulturniki otepali Torkarjeve družine, nas ne skrbi, ker je to izključno njihova zadeva. Prozorna intrigica z zaveznicami je tudi sorazmerno neodolna. Vendarle služi Igorju Torkarju samo kot izhodisce za drugo, nič manj prozorno intrigico, ki pa ima nekoliko drugačne dimenzije.

Igor Torkar se slovenski javnosti, ki ob tem lahko upravičeno strmi, predstavlja kot zatirani in neustislani prerok naprednosti, vgritjske zavzetosti ter samoupravljavanja v umetnosti in kulturi. Znanec, kot za nameček in brez sleherne skromnosti ali sramežljivosti široko ponuja svojo iskrenost, resnicoljubnost in poštenje... Zoper slednje se ne kaže boriti — to je stvar posameznikove lastne presoje in očusa. Za hip pa se je treba pomuditi pri nekaterih tekočih političnih frazah, s katerimi Igor Torkar sicer žonglira prav tako nespretno in lahkomiselno kot z drugimi svojimi domislicami. K temu nas ne stili skrb za vneposočeno občinstvo, ki bi ulegnito nestrni Torkarjevi vmemi, tempeč neki drug preudarek.

Lik slovenskega literata, ki je v pehanju za kakršnim koli uspehom še zdavnaj pozabil na vsako mero pri izbiranju sredstev, ni neznan in na splošno ni posebno cenjen. Je pa trdoživ in nekako vedno prisoten. Zmeraj, kadar zapihča kak veter, se najde kdo iz tretje ali četrte literarne garniture, ki ga presine up, da bo končno le razpel velo jadro in na valu konjunkture pohitel v predele slave, mišlosti in moči. Zmeraj pa seveda tudi v politiki obstajajo obrabni tokovi, ki iščejo svoje junake, prikladne figure za svoje račune: najlaže jih je najti med neprizanimi veličinami, med talenti, ki trpe krivico, med demoraliziranimi dušami, ki jih nihče neče razumeti. S primernim vdomom jih ni težko privedigniti, čeprav samo za dan ali dva, toliko pač, da za silo opravijo svojo specifično nalogo.

Ko gre za samoupravljanje, ki naj na široko odpre vrata za udeležbo v kulturnih prizadevanjih in obenem trdno podpre resnične vrednote in sposobnosti, je treba na take pojave ali možnosti nemara še posebej paziti. Priznam: kot uredniku kulturne rubrike Dela mi ni nikoli prišlo na misel, da bi Igorja Torkarja vprašal za mnenje o problemih slovenskega gledališča in še manj za mnenje o drugih vprašanjih. Vsak urednik ali, bolj, vsak kulturni delavec se mora med drugim zavediti nevarnosti, ki grozijo slovenski kulturi — ki jih ni malo in ki so včasih dokaj hude. Te nevarnosti ne presijo samo vod naj, ampak se pogosto skrivajo tudi med samimi tako imenovanimi kulturniki. Ena izmed takih nevarnosti je obupni nivo, ki ga v slovensko kulturno razpravljanje pravkar spet poskuša zanesiti Igor Torkar.

Tit Vidmar

Boom glasbe in sodb

Delo, 17. maja

Upravni odbor Slovenijakonzerta je na seji dne 20. 5. 1974 sprejel tole pojasnilo v zvezi z organizacijo in izvedbo Pop BOOM Festivala v Hali Tivoli v Ljubljani dne 10. in 11. 5. 1974.

1. Upravni odbor ugotavlja, da organizacijo te prireditve na nobeni seji ni odobril, kar je razvidno iz zapisnikov sej upravnega odbora. Zato tudi ni bil seznanjen z načrtovano izvedbo prireditve. Nasprotno je upravni odbor na sedanjih seji ob razpravi o finančni bilanci lanskega pop festivala sprejel sklep, da ne odobri te prireditve, če njejevi pobudniki, ki niso člani kolektiva Slovenijakonzerta in njegovih društvenih organov, pač pa zunanji sodelavci, ne predložijo vsebinske zasnove prireditve in detajlne finančne predračuna.

2. Upravni odbor je nadalje ugotovil, da je do tega lahko prišlo samo zaradi siceršnje takšne prakse in delovanja doseďanjega sekretarja društva Pera Dimitrijeviča, ki je ob več priložnostih samovoljno posloval mimo sklepov upravnega odbora in zadržane programske politike, ki jo je sprejel občni zbor društva ob ustanovitvi in upravni odbor potrdil na več sejah. Zato je upravni odbor soglasno sklenil suspendirati s položaja sekretarja društva glasbenih delavcev Slovenije Slovenijakonzert tovariša Pera Dimitrijeviča.

3. Upravni odbor tudi soglasno obsoja vsebino reklamnega letaka, ki je vabil na prireditve Pop BOOM Festival. Ob tem opozarja, da je na emi izmed svojih sej sprejel sklep, da Društvo Slovenijakonzert ne bo izdajalo in objavljalo nobenih letakov, publikacij ali tiskovin brez odobritve članov upravnega odbora. Tudi teletki kot zunanji sodelavci POP BOOM Festivala niso upoštevali, za kar je odgovoren sekretar društva in zunanji sodelavec.

4. Upravni odbor v celoti podpira sporočilo za javnost, ki je bilo objavljeno po seji Izvršnega komiteja predsedstva CK ZK Slovenije dne 18. 5. 1974, predvsem pa tisti del, ki govori o tem, da je treba pri prirejanju takih in podobnih prireditev namenjenih predvsem mladini pritegniti k sodelovanju vse družbene dejavnike, ki so pristojni za to.

5. Upravni odbor vendarle ugotavlja, da so bili odmevi v javnosti in tisku nekoliko pretirani in tendenciozni, pri čemer je najbolj objektivno razčlenila to prireditve novinarka Dela Alenka Pušar v članku z dne 17. maja 1974 v Delu.

6. Kljub vsem ugotovljenim nepravilnostim me obiskovalci POP BOOM Festivala sodi upravni odbor, da je prireditev, ki pomeni srečanje mladih pop glasbenikov iz vse Jugoslavije, po zgolj glasbeni plati potrebna in koristna. Seveda pa bi bilo treba v prihodnje glede takih prireditev preveriti njihovo družbeno vsebino, jo uskladiti z družbenimi cilji naše samoupravne skupnosti in pri organizaciji najtesneje sodelovati z družbenimi organizacijami, kot so Zveza mladine Jugoslavije, Glasbena mladina, Počitniška zveza Jugoslavije ipd.

7. Glede ugotovljenih hujskih primerov kršitve javnega reda in miru na prireditvi sodi upravni odbor, da delavci Slovenijakonzerta niso dovolj sodelovali z upravo za notranje zadeve, ki je prvenstveno zadolžena za javni red in mir. Upravni odbor ugotavlja, da je s tem nastala določena družbena škoda, zato je sklenil med drugim na seji dne 20. 5. 1974, da se ves čisti izkupiček s prireditve POP BOOM Festival namensko nakaže skladu ali ustanovi, ki se ukvarja z bojem proti narkomaniji.

Za upravni odbor Slovenijakonzerta predsednik
Mojmir Sepe

Zlati plodovi ali nova Drama

Delo, 10. maja

Tale kritični zapis do posvečenemu samemu stavoju v tekstu Jožeta Javoršeka Zlati plodovi ali nova Drama, ki je bil prvotno objavljen v sarajevskem časopisu Odjek in ponatisnjen v Delu 10. maja. In ta stavek s povsem definitivnim in zaključnim pomenom se glasi takole: »Piličkan je v genialni sceni Svobode iz Prage napravil eksperimentalno predstavo Racinove Fedre, ki je bila za poznavalca Racina in francoskega gledališča 17. stoletja prava poslastica in dopodek v evropskem merilu, manjkala pa ji je zrelost zrelih igralcev.«

Načelno vse lepo in prav za vse tiste, ki ocenjevane predstave niso videli. Toda za boljše presojo vrednosti Javorškove kritične misli si jo ogledimo nekoliko podrobneje in po odlokih.

Da je bila Piličkanova režija izrazito in res eksperimentalna, o tem nihče, ki je predstavo videl, ne dvomi. Toda o vsakem eksperimentu in tako tudi o Piličkanovem se moramo vprašati, kakšna in kolikšna je njegova vrednost, kako in koliko se navezuje na predlogo; v našem primeru na Racina. Odgovor je več kot preprost in kategoričen, v ničemer se Piličkan ni inspiriral pri dramskem avtorju, ki naj bi ga predstavljal v ljubljanskem odru. Namesto Racina je predstavil sebe. Piličkana mnenje kot gledalca pa Piličkan z vsemi svojimi travmatami ne zanima. Tako je njegov eksperiment samosvoj zaključek in odpira neavtentičen nivo Fedre.

Ze ničlikokrat smo ugotavljali, da je samo tisti eksperiment (pa naj

bo to v gledališču ali kakšnem drugem mediju), ki prispeva k že znanimu in preverjenemu razumevanju kakega avtorja in dela nove, v delu pogojne razlage, možen in sprejemljiv. V primeru pa, da eksperiment ponaraja in razveljavlja avtorja (pa naj bo to Racina ali pa kdorkoli drug) v tolikšni meri, kot ga je Piličkanov, ga je menda treba okarakterizirati in obsoditi.

Kaj je naredil Piličkan?

Racina, tragediju francoskega klasicizma, je odvzel njegov primarni dramski element, po katerem je znan in ki ga loči od drugih, tragiko čustva. Nadomestil ga je s satiro. Osnovno gonilo in motiv Racinove dramatikke — konfliktno neskladje med človekovo voljo in čustvom — sta z zanimanjem tragike izgubila vsakršno razlogo in upeteljivost. Jože Javoršek imenuje to »poslastica«.

Kdo bo lahko ugovarjal, češ da je gledališče živo samo takrat, ko prevaja klasiko v modern in priporočljiv. Točno. Ni pa gledališče moderno, če v prevodu ne moremo razpoznati originala. V Piličkanovi režiji pa prav Racina ni bilo.

Satira ne more posodobiti Racina, to smo videli, lahko pa ga izniči. Kar pa menda ni bil namen, ki naj bi predplad pri urstvitvi Racina v repertoar ljubljanske Dramne. Neinteligentno je moč izničiti vse in vsakogar. Če mora biti to tudi Racine, potem bi si želel, da to stori režiser večjega kalibra, ki bi to storil manj opazno, manj nasilno. Pri Piličkanu sem imel ves čas občutek, da si je iz antike zapomnil samo pederastijo. Temu primeročju je namreč vodil svoje predstavo. Da je bilo to nepotrežno in neprimerno, ni treba nikomur, ki Racina samo malo pozna, posebej razlagati.

Zatorej tudi pripomba, da poznavci Racina in francoskega gledališča 17. stoletja na odru ljubljanske Dramne niso našli prav nobene »poslastice«, vsaj take ne, ki bi bila vredna gledališča.

Dogodka v evropskem merilu žal nismo dočkali. Ne v smislu Javorškovega poročila sarajevskim bralcem. Ali pa vseeno, le da se s takim dogodkom ni primerno bahati.

Ocenjevanje Javoršek omenja v svojem tekstu, da so igralci na premieri med predstavo s smehom motili svoje poklicne kolege na odru. Res, in priznam, da sem se smejal tudi sam — pa ne igralcem, temveč uprizoritvi. Najprej sem se spraševal, kako je vse skupaj mogoče, toda režiser nam je eksplisitno dokazal, da je možen tudi tako zgrešen eksperiment. V smehu nisem bil osamljen, toda ponavljam, nisem se smejal igralcem, saj konec koncev niso oni odgovorni za režiserski koncept.

Za konec samo še vprašanje. Koliko nam koristijo Javorškove informacije? Koliko koristijo širjenju slovenskega kulturnega življenja in prostora? Kajti bralci njegovih definicij so odvisni samo od njegove interpretacije in je ne morejo sami preveriti. Da je Jože Javoršek v svoji enkratni pretiranosti naredil medvedjo uslugo sami Drami, ni treba posebej poudarjati.

Tone Freljh, Ljubljana

Dobimo nov center?

Delo, 8. maja

Dne 8. maja 1974 je vaš časnik pod naslovom »Dobimo nov center?« objavil nekakšne povzetke iz prethodnega poročila o nemirnih dr. Ruželju in to zavoljo odborniškega vprašanja v mestni skupščini ljubljanski, kaže na to, kako zahtevna in težka ga dela se je komisija lotila, opozarja pa nas hkrati tudi na to, kako velik je problem alkoholizma v Sloveniji, pa naj to nekateri priznajo ali ne. Obemem pa nam to tudi dokazuje, da je problem kompleksen in ga ne moremo in niti ne smemo reševati v ozkih okvirih neke ustanove.

Ko komisija že takoj na začetku priznava pozitiven pomen Skofljice in njihove ekipe v boju za zdravljenje in preprečevanje alkoholizma, ko terapevtskemu tečaju na čelu dr. Ruželju izrekta priznanje, ugotavlja, da je temu tako tudi zaradi »ogromno vloženega dela in aktivnosti dr. Ruželja, šefa oddelka«, pomeni to že praktično zadostitev dr. Ruželju in njegovi, od prof. dr. Hudolina prevzeti in izpopolnjeni metodi za zdravljenje alkoholizma.

Komisija ugotavlja, da sta bila obseg in intenzivnost dela glede na dejanske možnosti predimenzionirana. Dovolil bi si pripomniti, da so dr. Ruželju in njegovi sodelavci posod in zelo glasno opozarjali na to, da so razmere, v katerih dela center, nemogoče in da je pravi čudež, če center sploh dosega take uspehe v takih nemogočih razmerah. Ta opozorila so nalezela posod na navidezno razumevanje, ki se je izražalo v deklarativnih izjavah in pri tem je tudi ostalo.

Tudi glede kadrov je bilo nešteto krat poudarjeno, da jih primanjkuje. To je tudi razumljivo, kajti delo z alkoholiki je izredno naporno in za

Popravek

V zadnji sobotni prilogi Dela (18. maja) bi se moral naslov na prvi strani pravilno glasil: Ukrepi ob nezapršenih analizah. Bralce prosimo, naj nam napako oprostite.

hteva vsega ter stvari predanega človeka. Tak pa je dr. Ruželj. Kaže pa, da je tudi edini v SRS, sicer se ne bi zgodilo to, kar se je: da namreč nihče od vodilnih psihatrov v naši republiki ni hotel prevzeti dela zdravljenja zdravljenih alkoholikov. Tudi pa kaže na to, da se je slovenska klasična psihatrija odrekala novim, uspešnim metodam zdravljenja alkoholikov. Videti je, da ji ni mar, kaj se dogaja s pacientom po odpustu iz hospitalnega zdravljenja. V zameno pa ni ponudila nič, popolnoma nič, kar bi nadomestilo sedanjo metodo. Zakaj torej rusiti, ne da bi poskrbeli za to, da se izgradi novo, boljše in lepše?

Ko komisija v nadaljevanju ugotavlja še druge vročke, ki so privedli do zaostribe odnosov na Skofljici, leta na koncu predlaga, da se ustanovi kot del ekstrahospitalne psihiatrske službe v okviru psihiatrskega dispanzerja v Ljubljani »Center za zdravljenje in preprečevanje alkoholizma«. V naloge tega centra, ki so v nadaljevanju našteje, se ne bi spuščal, pač pa bi se nekoliko pomudil ob ugotovitvi, da komisija za vodjo centra predlaga dr. Janeza Ruželja, ki je za delo že usposobljen in ima izkušnje.

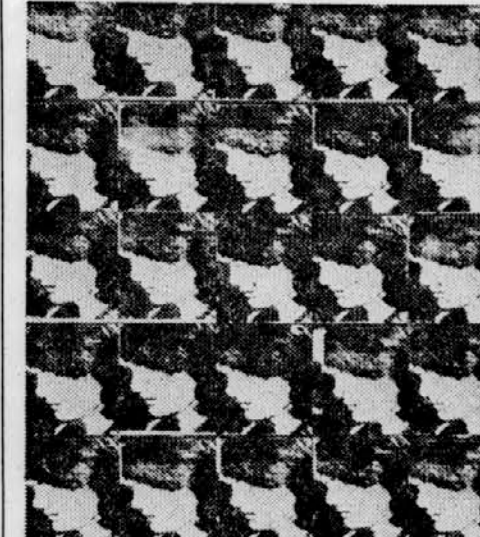
Ali ni to sedaj absurd? Človeka, ki je bil odstranjen z delovnega mesta predstojnika centra, sedaj ponovno predlagati za vodjo centra (novega sicer). Saj so njegove metode dela vendar kolegi odbili in po mnenju nekaterih tudi niso bile tako uspešne, kakor se je govorilo. Komu je torej bila potrebna vsa ta gornja zoper dr. Ruželja? In zakaj? Iluzorno je namreč pričakovati, da bo dr. Ruželj spremenil svojo metodo zdravljenja. S skepsa pa lahko tudi pričakujemo, da bo dr. Ruželj vodstvo tega centra prevzel, v kolikor bo odrezan od hospitalnega zdravljenja alkoholikov. Delo v klubih bo namreč ničevno, če bodo pacienti po hospitalnem zdravljenju prihajali v klube z nerazčistimi pojmi o alkoholizmu in o rehabilitaciji njih samih. Kaže namreč, da bo hospitalno zdravljenje potekalo po bolj ali manj ustaljenih metodah vbožanja, ki pa se niso izkazale za kdove kako uspešne. Delo klubov bi bilo v takem primeru silno oteženo, posebej še, če pomislimo, da tudi bodoči terapevti v klubih ne bi bili pravilno usposobljeni za delo v klubih. To bi kasneje peljalo do razpada klubov. Ali so torej posamezniki želeli to? Ali so želeli razbiti in vzeti pogum 3000 zdravljenim alkoholikom v Sloveniji, ki jim klubi veliko pomenijo in ki vidijo v obstoju centra in njegove hospitalne dejavnosti zaščitnika in mentorja? Ali pa so hoteli osebno dr. Ruželja v obeh javnosti degradirati na raven kaplarja starojugoslovanske vojske? Jih je morda njegov uspeh motil?

Marijan Cantarutti, Pivka

Likovna umetnost kot konfekcija

Delo, 11. maja

Zapis slikarja Meška, njegovo razmišljanje o (ne)izvirnosti v likovni umetnosti (Delo, 11. 5. 1974) izhaja prav gotovo iz kille v našem likovnem prostoru, ki je v današnjem tre-

TELEPHONE

Avtor odmeva Likovna umetnost kot konfekcija je kot sestavni del dodal tudi več fotografij med njimi (na sliki): Andy Warhol: 35 Jacky, Janez Bernik: Adriana II ter Verne Blossum: Telefon in Janez Bernik: Telefon.

nutku dosegla spet eno svojih stopenj. Vzrokov za to je več, omenjajo se že skozi leta; problematika sodobne slovenske umetnosti je zato čedalje občnejša. Zadržanje v njeno notranjo strukturo žal ni doseglo takega obsega v kritičnih pogledih, kot bi ga sicer lahko.

Prav avtorstvo v izbiri elementov je za sodobno likovno umetnost eno najznačilnejših in odprtih vprašanj; še posebej za slovensko, za umetnost malega naroda, ki se je pred dvajsetimi leti odprla na široko v svet in sprejela ter po pravih medsebojnega vplivanja tudi oddajala. Kaj in v koliki meri — ali je možno danes vse to še prepoznati, dokazati?

V tem oziru smo prav gotovo dosegli spet eno od stopenj kulturnega zamudništva. Nenamerno ali zaradi lastne tolerance, z vednostjo nakaterih? Vsekakor slovenska likovna umetnost danes ne bi smela pripustiti na primer takega neposrednega »popoziranja«, kot je izšel pod naslovom Graficna pozicija iz Jugoslavije (die Welt, št. 8 — sreda 10. januarja 1973) ispod peresa zahodnonemškega ocenjevalca Wolfgangja Staucha von Quitzowa ob veliki retrospektivi Janeza Bernika v Düsseldorfski umetnostni galeriji. Dosednji prevod te ocene je naslednji: GRAFICNA POEZIJA IZ JUGOSLAVIJE Umetniško društvo iz Düsseldorfa prikazuje dela Janeza Bernika.

Od našega dopisnika Düsseldorf, v januarju

Kot »graficna pozicija« in nikoli sklenjen iskanje označuje direktor Moderne galerije v Ljubljani, profesor Zoran Kržičnik, umetniški svet svojega jugoslovanskega sorojca, ki se prvič predstavlja v Zvezi republik s široko zastavljeno retrospektivo svojih del v Kunsthalle Umetniškega društva v Düsseldorfu. Slike zadnjih desetih let in predvsem obsežen grafični opus od leta 1956 predstavljajo pravkar štiridesetletnega Bernika v resnici v stanju nikoli sklenjenega iskanja, z marljivo sprejemajočim očesom v širokem svetu umetnosti zahodne Evrope in Amerike.

Nedvomno je prav Ljubljana, kjer Bernik danes poučuje na Akademiji za likovno umetnost, omogočila intenzivno stik z različnimi spoštvadami sodobne umetnosti, kajti tu nudi mednarodni grafični bienale, ki se je sčasoma povzpel do standarda evropskih umetniških razstav, od leta 1955 dalje najboljše možnosti za študentsko izmenjavo v aktualnem krogu likovno-umetniške prakse. Bernik se je s tem izdatno okoristil, toda tudi sam je bil v grafičnem ateljeju Johnyja Friedländerja v Parizu in na študentskih potovanjih po Italiji in se oskrbel s potrebnim motivnim in stilskim orožjem, kar je vse prešlo v njegovo, z vtisi natrpano delo.

Bernik velja po tem in po dokaznem gradivu, ki ga je predstavil v Düsseldorfu, kot »najbolj zahodnjaški, za imentnega umetnika, ki ga trenutno Jugoslavija lahko ponudi na mednarodnem umetniškem prizorišču. Vsekakor, in to je hkrati karakteristično, prinašajo njegova dela umetnost, ki tod utegne pripadati že »črtašnjemu svetu. Ilustracija in knjižna oprema, dve dejavnosti, s katerima se ukvarja, igraata v svetlih njegove grafične poezije» markantno in odločujočo vlogo. Ne dopušča nikakršnega izbruha v izzaino ali celo revolucionarno področje.

Kar opazimo pri Berniku, je prej solidno rokodelstvo, pretvarjanje oblikovalnih simbolov in znakov, katerih upodobljenost je seveda brezmejnja in ki prav zato sodijo k igri temu načinu izražanja umetnika, kar so Jugoslovani že priznali. Kaj vse se tu ne pojavlja: igre številc Jaspera Johnsa, Tapišerski prstni materiali colagei, uneseni motivi črk slikovite posee concrete, perspektivne prostorske komore in sheme igre Bacona ali morda barvni sitotiski v stilu fotomontaže Warhola. Pri tem je pomemtakem razmeroma enostavno govoriti o Berniku kot »romantiku in pop-artistu, sanjaču in matematiku, ustvarjalcu več kot resničnih oblik, ki so vendar prej izsanjane kot definirane, kot pravi Zoran Kržičnik v svojem prispevku v katalogu.

Takšni hvalospevi raje zamegljujejo samo po sebi precizno sliko, ki se nam nudi v surrealistični umetnikovi gesti. Toda zadeva postaja komična, če v zvezi z Bernikovimi motiškimi stvaritvami govorimo o »romaničnih stolihi in namagovilih jabolkih«. Gotovo, stoli in jabolka so v slikarski in grafični umetnikovi govoric znamenja atrakturne teme. Stoli — znamenja etabliirnih oblastnikov, so prikazani oplat, jabolka — simboli skušnjave in greha — se pojavljajo kot razpoložljivi sadeži, z razklatno notranjostjo, z razpojenimi številkami. Vsekakor obstajajo še drugi motivi, ki jih umetnik obravnava na podoben način. Leti vsi opozarjajo na reflektirajočo zavest, napolnjeno z domišljijo, dve prerasto z rečmi, risarsko izvirno. (Razstava traja do 4. februarja 1973.)

Wolfgang Strauch-von Quitzowa

Tako Strauch. Dodaten k njegovemu kritičnemu mnenju velja s likovnim gradivom opozoriti na očitno navzočnost še nekaterih drugih avtorjev v Bernikovem delu, vključno z našimi, Mušičem, Debenjakom, Krašovecjo. Očitlanje take lekcije iz tujine, ki očitno niti ni popolna, je neposreden udarec v obraz ne le posamezniku, temveč vsem slovenskim likovnim delavcem; in vendar na to lekcijo ob svojem času nihče ni reagiral, tako ali drugače, kar je tudi vso slovensko značilno za posamezne odgovorne usmerjevalce naše likovne politike. Molk pa vendar ni vedno zlato.

Andrej Ajdič, Ljubljana

PRIPIS UREDNISTVA:

Za objavo gornjega odmeva se je uredništvo odločilo (tako kot pred dvema tedna za objavo Meškovega razmišljanja) kljub temu, da nima za najbolj primerno metodo, ki uporablja za polemiko več kot leto dni staro posamično kritiko iz tujega tiska in na njeni podlagi dela daljnosežno sklepe, ki naj bi zadevali kar vso slovensko kulturo. In kljub temu, da sodi, da gre za neko obliko dogovorjene akcije, za katero resno dvomimo, da lahko kakorkoli prispeva k ustvarjalnemu reševanju protislovij, problemov in tako ali drugače problematičnih razmer v slovenski likovni umetnosti. Sklep o objavi izvira iz mnenja, da pa je po eni strani to vendarle ilustrativen odsev stanja in razmer v določenem krogu, po drugi strani pa je bilo prav »Delu« in tudi v zvezi z Bernikom že nekajkrat očitano, da daje prostor samo enostranskim mnenjem.

TITO: „Tako je to“

Poseben pogovor
s predsednikom SFRJ na Brdu

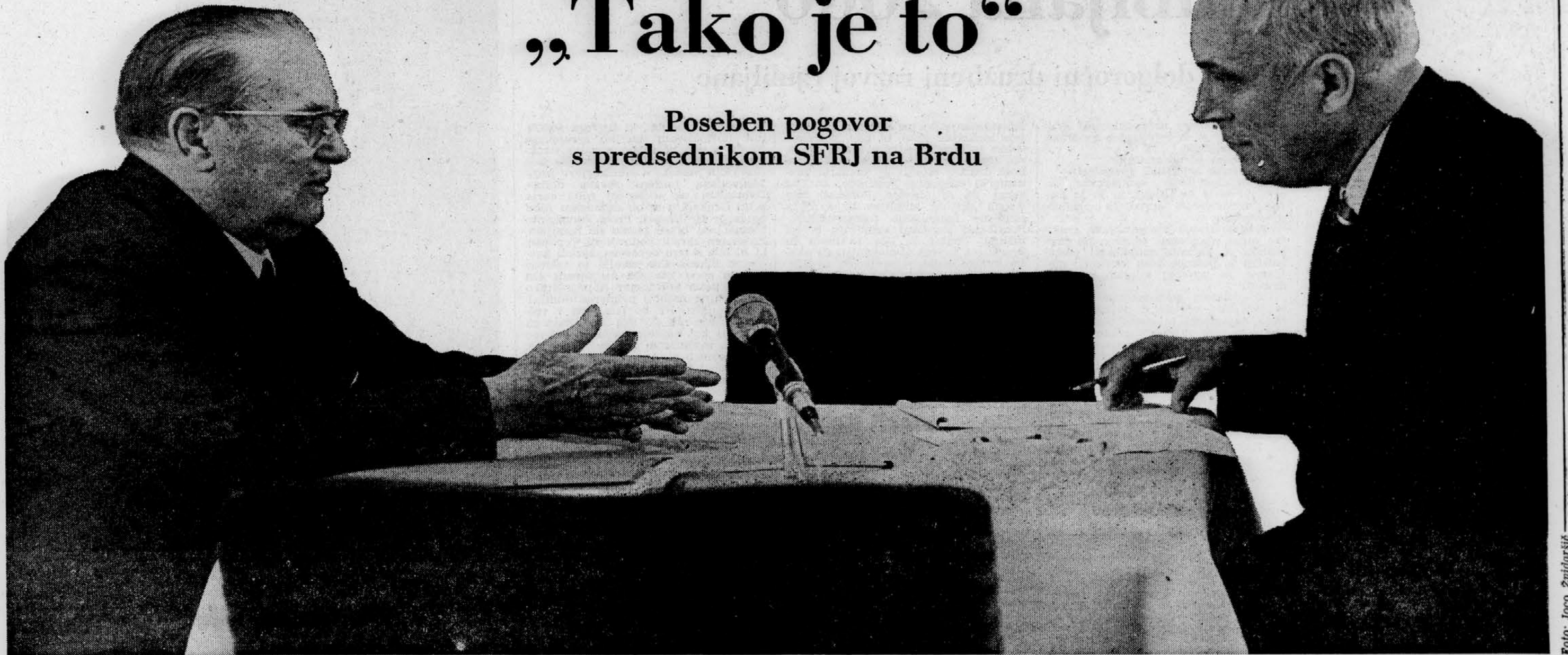

Foto: Joco Znidaršič

»Saj sem vrhovni komandant,« je postavil stvari na pravo mesto predsednik Tito, ko sem ga, potem ko je rekel, da gre za pravi vojaški šotor, vprašal, če si je šotor izposodil pri armadi. Se več: nazorno, kot zna, mi je z rokami pokazal, kako vojaški šotor iz opreme vrhovnega štaba tehnično funkcionira, kako hitro se ga lahko zloži in na kolesih v hipu prepelje na drug kraj.

Sicer pa je bil kraj, kjer sva se pogovarjala, prelep. Sveže sončno jutro se je razgrnilo po poljih pod Grintovcem in Storžičem.

Malo pred določeno uro sem prišel na Brdo pri Kranju. Hkrati je prišla tudi delegacija delovnega kolektiva »Novolesa« iz Novega mesta, ki naj bi jo predsednik Tito sprejel za menoj. Ker težko jemljem drugim nekaj, kar bi rad imel tudi sam, mi je njihovo čakanje nehotе vezalo roke, da sem se v pogovoru, ki mi ga je naklonil predsednik Tito, strogo držal odmerjenih minut.

Predsednika Tita ni bilo v samem gradu. Mimo novih stavb, ki jih gradijo, sem se moral napotiti skozi park, zraven ribnika, po katerem so družno čofotale domače in divje rase, tja onstran gozdička. Na otočku, do katerega pelje zasilen lesen mostiček, je stal preprost črnosiv šotor, v katerega se je umaknil predsednik Tito.

Ali ga je privreda sem potreba po svežem zraku in prirodi, po mirnem okolju za delo? Ali pa morda še vedno živi spomini na trda vojna leta? Kakor koli že: ko so me napovedali in je Tito krepko dejal: »Naj vstopite, sem stopil v prostor, ki ni bil ravno preveč svetel. Skoraj bi rekel, da je bilo pod vojaškim šotorskim krilom, na katerega je sijalo jutranje sonce, že celo malce toplo.

Tovariš Tito je, sedeč za majhno poljsko mizico v kotu šotora, res delal brez sukničja, zgolj v srajci. Šele ko so začeli škrebļati fotografski aparati, si je oblekel sukničje. Takoj po zajtrku se je, oblečen v pastelno-rjavkasto obleko, lotil tekočih državnih poslov. Kot sem opazil, je prav tedaj prebiral Tanjugov bilten najnovejših domačih in svetovnih informacij. Pred njim na mizici je ležal tudi večji kup aktov in raznih spisov, skrbno zloženih v rdeče in modro vezane mape z grbom SFRJ.

Z ljubeznivo kretnjo mi je predsednik podal roko in nato naročil, naj mi pristavijo stol zraven njegove mizice. Z pogledom za tenko obrobļenimi naočniki je poslušal, ko sem se mu zahvalil za to izjemno priliko, na kakršno sicer čakajo mnogi moji kolegi v domovini in svetu. Omenil sem mu še enkrat, da bo knjiga pogovorov s svetovnimi osebnostmi, ki jo pripravljam, nosila naslov »Ljudje mojega časa«. Na mizico so postavili dva kozarca razredčene viskija s koščki ledu.

Ljudje mojega, ljudje našega časa! In Tito, legendarni voditelj Jugoslavije, veliki sodobnik 20. stoletja v svetu,

z markantnim izrazom svojih potez v obrazu, gladko počesanimi lasmi, tik pred svojim 82. rojstnim dnevom, mi je odgovarjal na moja vprašanja pristržno in neposredno, s hitro tekočimi mislimi, brez zastajanja ali pomišljanja, poln uporne volje, s spominom mladeniča in z uravnovešenostjo zrelega modreca.

»Vsa Jugoslavija je z navdušenjem in ljubeznivo strnjena okrog vas,« sem začel pogovor. »Kako vi sami gledate na svoje delo in življenje? Ali ste vselej isti Tito, Tito, ki je bil nekoč delavec, revolucionar, vojskovodja v vojni in danes državnik?«

»Razume se, da tu spremembe ni, da sem vedno isti, to prav gotovo drži. Vendar pa gre za to, ali so moje sposobnosti še vedno iste, kot so bile denimo pred desetimi ali dvajsetimi leti. Tu ne morem reči, da sem ravno vselej isti. To je stvar fiziološkega procesa pri ljudeh, pri človeku,« je odgovoril Tito, pogumno in odkrito kot zmeraj. »Toda kljub temu čutim, da lahko še mnogo prispevam svoji deželi, ki mi je tako bogato povrnila ves tisti moj skromni trud, ki sem ga vložil v svoje revolucionarno delo.«

Zatem pa je Tito povzel drugi del vprašanja:

»Nikoli ne more biti človek povsem zadovoljen s seboj. Rad bi namreč storil več, rad bi naredil boljše, kot mu običajno uspe. Kljub temu pa je človeku v zadovoljstvo, ko vidi, da tudi to, kar daje, ljudstvo visoko ceni. Prav to pa tedaj človeka navdaja z velikim zaupanjem in željo, da bi prispeval še več, kolikor le zmora.«

Frosil sem ga, naj odgovori na vprašanje, ki sem ga zastavil poprej že mnogim svojim sobesednikom:

»Kako delate? Kakšen je vaš način dela? Kako sprejemate odločitve?«

»Veste, predvsem nikoli ne morem videti na mizi nedokončanega dela. To morajo sodelavci vedo. Redko se je kdaj zgodilo, da se je kje kaj založilo, zelo poredko. Navado imam, da se stvari, kakor hitro jo dobim, takoj lotim in jo opraviim, pa najsi je to ponči ali podnevi. Zame namreč delovni čas od jutra pa do polnoči. Vmes imam seveda tudi nekaj časa za odih, pa malo za sprehod in podobno. Toda v glavnem na mojih mizah stvari ne smejo zastajati, vse mora biti sproti opravljeno. Tak je moj način dela.«

»Kako pa sprejemate odločitve?« sem vrnili vprašanje.

»Odlučitev sprejemam seveda potem, ko nekoliko razmislim, vendar se ne obotavljam dosti. Če namreč človek dolgo leta opravlja te zadeve, se navadi tudi hitro odločati.«

»Toda nekatere zgodovinske odločitve za vas verjetno niso bile lahke?«

»Da, bile so težke odločitve, se razume, na velikih prelomnicah. To se je v mojem življenju zgodilo večkrat, zlasti v vojni,« je odgovoril predsednik Tito in se, kot se mi je zdelo, s še bolj predirnim pogledom zazrl skozi naočnike. »To se je dogajalo zlasti v voj-

ni, ko je bilo treba pravilno odločiti v trenutkih, v katerih se je položaj zdel skoraj brezizhoden. In seveda je treba, ko tako odločitev sprejmeš, videti, kakšen bo njen učinek, ali bodo tu žrtve, ali bo to koristno, koliko bo koristi, koliko pa škoda... Vse to je treba pretehtati in se potem odločiti.«

Skušal sem poglobiti vprašanje v zvezi z dvema njegovima odločitvama, ki sta za ves svet postali zgodovinski: »Recimo odločitev o težkem boju proti Hitlerju v vojni in pozneje v zvezi s Stalinovim stališčem: katera izmed obeh je bila za vas težja, prva ali druga?«

»Katera je bila težja, mislite?« je Tito ponovil vprašanje in pribil: »Odlučitev o boju proti Hitlerju ni bila težka, kajti to odločitev smo morali sprejeti. Odlučitev v zvezi s Stalinovim stališčem je bila veliko težja, kajti kot komunistu, veste, disciplinarnemu internacionalnemu komunistu — internacionalistu, mi je bilo to odločitev strašno težko sprejeti. Toda videl sem, za kaj tu gre, kaj Stalin hoče — šlo pa je za vprašanje nadaljnega razvoja socializma v svetu in socialističnih odnosov, vprašanje, kakšni naj bi bili odnosi med socialističnimi deželami — in ko sem to videl, sem se odločil in konoc. To je bila prelomnica, to je bila odločitev, da gremo v boj za to in da se ne podredimo Stalinovemu diktatu.«

Iz preteklosti, iz časa zmagovitega konca osvobodilne vojne, sem posegel do najnovejšega pretečega vprašanja naših meja:

»Tovariš predsednik, vsi Jugoslovani, reči pa moram, Slovenci se posebej, smo vam hvaležni za veliki boj, ki ste ga bili za naše zakonite meje in pravice naših manjšin. Ali bi hoteli v jeku ponovnih aktualnih manevrov v Italiji in Avstriji kaj povedati o vaših osebnih razgovorih z voditelji zahodnih in vzhodnih zaveznikov v zvezi z vprašanji, ki so bila obravnavana ob koncu vojne?«

In predsednik Tito je izpovedal dragocen dokument:

»Vidite, leta 1944 sem obiskal fronto v Italiji, pri feldmaršalu Alexandru. Povabil me je. Povabil me je tudi Wilson, ki je bil tam komandant. Pri Alexandru pa sem bil na fronti pri Fincenah.

Takrat sem se v Italiji sestal s Churchillom. Pripravljala se je invazija na južno Francijo in tam se je zbirala velikanska množica ladij za desant. Tudi Churchill je priletel z letalom iz Anglije. Z njim sem se sešel takoj naslednji dan. Izbrpno sva se pogovarjala o vprašanju usode Istre in Slovenskega primorja, Trsta itd. Moram reči, da je bil Churchill v tem pogledu precej prazen. Ni hotel veliko diplomatizirati, ampak je odkrito rekel: »Istro boste dobili vi, Trsta pa ne boste dobili. Dobil boste območje tja do blizu Trsta, toda Trsta vam ne moremo dati, ker je Italija vstopila v vojno na naši strani in moramo Italiji kaj dati.«

Beseda je bila tudi o Pulju. Rekel

je: »Pulj bi nam bil potreben za ofenzivo proti Avstriji, ker je to luka, ki bi nam bila potrebna, dokler Trst ne bo osvobojen.«

Strinjal sem se s tem, da zavezniška vojska lahko uporablja letališče v Pulju in cesto od Pulja do Trsta. O tem sva se takrat lepo pogovarjala in se dogovorila. Sam sem si mislil, da bomo pozneje to reč morda popravili, da bomo verjetno lahko hitreje prišli v Trst, ko pa ga bomo osvobodili, potem bo to vprašanje rešeno tako, kakor je treba. In tako sem tudi ravnal. Četrta armada sem zato dal povelje, naj gre v forsiranem maršu proti Trstu, naj ne gleda na Reko, ampak naj gre mimo nje, naj tam pusti del manjših sil in naj prodrje v Trst. Tako je bil že 1. maja Trst v naših rokah. Naša vojska je prišla do Soče in na Soči se je sestala z novozelandskimi četami, z vojniki feldmaršala Alexandra.

Tako smo nekaj časa ostali v Trstu, potem pa se je naša vojska morala umakniti. O tem je bilo veliko diskutiranja, veliko nategovanja na diplomatskem polju, kajti Angleži in Američani so zelo podpirali Italijane, da dobe Trst. Potem je bilo dogovorjeno, da v Trstu ne bosta ne naša ne italijanska vojska, marveč da bodo tam zavezniški. Našo vojsko smo umaknili iz Trsta približno do tja, kjer gre današnja meja. Pozneje je to postalo, kot veste, zelo hud problem. Z Italijani smo se skoraj spopadli, ko so leta 1953 hoteli priti v Trst. Takrat sem odločno odklonil — morda se spominjate cele vrste mojih govorov — da bi Italijani lahko prišli v Trst, ker to še ni bilo italijansko ozemlje. Tedaj smo bili prisiljeni, da tam skoncentriramo čete. Takrat sem rekel: »Če pride v Trst en sam italijanski vojak, bomo vkorakali tudi mi!« Tržaško vprašanje namreč še ni bilo rešeno, in dokler to ne bo rešeno, italijanska vojska ni moga iskati. Taka je bila ta reč s Trstom.«

»Ali ste se morda ob kakih priložnostih pogovarjali s Stalinom v zvezi s Koroško v Avstriji?«

»Od Stalina sem zahteval, da tudi naše čete pridejo v Avstrijo, in sicer v vzhodni del. Tako je tudi bilo. Naše čete so prišle v Avstrijo, v majhen del, da bi skupaj z zavezniškimi četami sodelovale v začasni okupaciji avstrijskega ozemlja. No, prav kmalu za tem je Stalin zahteval od mene, da takoj umaknemo čete, ker se je tako dogovoril z zavezniki. In razumljivo je, da smo morali naše čete umakniti iz Avstrije.«

Prešla sva v današnji čas, v današnji svet, pa čeravno so nekatera vprašanja iz preteklosti ostala nedorečena.

»Tovariš predsednik, kot zagovornik miru ste obšli pravzaprav že ves svet, zlasti svet nevrščnih držav. Tudi danes so med posameznimi deželami, ki so jih obiskali, še različni interesi in navzkrižja. Ali bi lahko vendarle rekli, kaj kljub vsemu temu te narode združuje?«

»Vidite, nevrščene dežele so od pr-

ve konference v Beogradu pa do četrte v Alžiru dosegle velik napredek v vsakem oziru, tako organizacijsko kot politično. Politično jih najbolj združuje isto tisti problemi, ki jih je bilo treba reševati po vojni. To je vprašanje dekolonizacije — kar je še danes eden poglavitnih problemov —, vprašanje neodvisnosti vseh dežel, majhnih in srednjih, pa vprašanje odnosov na svetu, ki naj bodo enakopravni itd. Tu je nadalje vprašanje boja proti imperialističnim silam, ki venomer ogrožajo nevrščene dežele, bodisi z neokolonialističnimi tendencami ali pa kar z grobo silo. Skratka, v politiki nevrščnih je veliko elementov, ki jih združujejo. Seveda so nevrščene dežele precej heterogene, kar zadeva notranje sisteme. Toda veliko je bistvenih, važnih problemov, ki so skupni vsem. To so, kakor sem rekel, vprašanja neodvisnosti, nacionalne samoodločbe, dekolonizacije, nevmešavanja v notranje zadeve itd. To so bistvene stvari, to pa je tudi tisto, kar nas z njimi zbližuje...«

Potem ko se je predsednik Tito dlje zadržal pri problemih nevrščnih držav, sem postavil vprašanje:

»Obiskali ste tudi druge dežele, ne samo nevrščene. Verjetno ste neko težnjo po miru odkrili pri vseh narodih?«

»Tudi v drugih deželah je čutili težnjo po miru. Nasploh je čutili veliko težnjo po miru na vsem svetu, v vseh deželah — neke bolj, neke manj. Toda svet je še vedno v vrenju, nevarnosti za mir niso minile, ker obstaja grozna žarišča, še vedno tudi groze nevarnosti vmešavanja z grobo silo v notranje zadeve drugih dežel itd.

Seveda nevrščene dežele ne pomenijo vojaške sile, ki bi se kosala z vesilami. So pa vest človeštva, izraz javnega mnenja na svetu in tiste splošne politične morale, ki bi danes v svetu morala vladati.«

»Dovolite za konec še dve krajši vprašanji. Prvo je morda bolj osebno značaja. Vselej ste človek akcije, ki vodi ljudstvo in delavski razred. Ali vam pri vsem tem preostane kaj časa tudi zase, za osebno in družinsko življenje? Po drugi strani pa vidim, da celo tu, na Brdu, bežite pred betonom in velikimi stavbami...«

»Res je, tega nimam rad, rad sem zunaj, v naravi, v gozdu,« je povsem preprosto pritril Tito. Potem je na samo vprašanje odgovoril:

»Saj vidite, zase osebno nimam ravno veliko časa. Mine tudi leto, ne da bi mogel denimo na lov, čeprav imam lov zelo rad. Ne morem si privoščiti, da bi si vzel malo več časa za odpočitek. Poglejte, zdaj zunaj pišejo, da sem tu na oddihu. Jaz pa delam tukaj tako, kakor tudi v Beogradu, nobenega razločka ni. Spreminjam samo kraj in podnebje, ker mi to prija. Sicer pa ne v Beogradu neke druge ne vem, kdaj je nedelja, kdaj je sobota — zame ni vikenda. No, zdaj bom najbrž moral posvetiti temu malo več pozornosti, ker je to potrebno tudi zaradi fizične kondicije. Tukaj pa se najbolje poču-

tim, ker se lahko sprehajam.« je predsednik Tito pohvalil okolico Brda.

Poudaril sem, da nas vse zelo veselijo, ker se prav v našem podnebnju in v naših krajih dobro počuti. Tito je še enkrat pristavil:

»Da, tu je odlično.«

Nehote sem se spomnil še mnogih drugih poti predsednika Tita po Sloveniji, njegovih srečanj s preprostimi, vsakdanjimi ljudmi, pomenkov z delavci, s šolarji, z lovci, njegovih srečanj z vso deželo, ne samo s parkom na Brdu. Kako pronicljivo in odkrito je samo načeljal industrijske in komercialne probleme v »Iskrji«, s kakšnim spoštovanjem je govoril o klasični naše literature! Posebno rad poslušala Tita naše slovenske pesmi, in ko sem mu mimogrede sporočil željo pevcev Slovenskega okteta, da bi mu spet kdaj v ožjem krogu zapeli, je takoj odvrnil: »V redu, lahko tukaj!«

Tudi sami dobro znate nekatere naše pesmi, saj smo vas že slišali, kako ste peli recimo »Pleničke je prala pri mrzlem studentu« in »Tam za turškimi gričem...«

»Seveda, saj znam že od davnega veliko slovenskih pesmi. V Kamniku sem bil v pevskem društvu.«

»Tovariš predsednik, samo še eno vprašanje. Ste voditelj Jugoslavije in ena najpomembnejših osebnosti v svetu, z velikimi izkušnjami. Kaj bi želeli prenesti na bodočo generacijo v naši deželi in v svetu?«

»Mislim, da se imajo bodoče generacije od nas, od starejše generacije marsičesa naučiti, saj smo vendarle opravili ogromne, zgodovinske stvari. In to, kar smo storili, ni bilo lahko, temveč smo to opravili z največjimi žrtvami. Zato bi se tudi v njihovi zavesti moralo za vedno zasedrati, da morajo za ceno največjih žrtev varovati pozitivne pridobitve, ki so jih izbojevale starejše generacije tako v vojni kot v graditvi socializma. Vidite, to je moja želja. In pa, da varujejo enotnost naših narodov. Kajti Jugoslavija lahko v svetu nekaj predstavlja samo, če je enotna. Drugače pa, če bi bila razcepljena, ne bi predstavljala ničesar, to pa bi bila strašna tragedija. Od nekdanje je bila moja največja želja — in v tej smeri tudi nenehno delam — da bi bila Jugoslavija enotna, monolitna, da bi bili naši narodi složni med seboj. Zato smo tudi storili vse, da bi opravili ustrezne modifikacije ustave in ustvarili takšne družbene odnose, ki bi v prihodnosti onemogočili trenja in zagotovili, da bi se vsi narodi in narodnosti čutili popolnoma enakopravne, tako da ne bi bilo dominacije enega nad drugim in da bi bila Jugoslavija enotna in čvrsta. To je tisto.«

»In v svetu? Prav tako?« Da ne bi bilo dominacije enega nad drugim?«

»Da, tako je.«

Z vrha Storžiča in Grintovca so se razblinjale bele meglice. Bil je dan, jasen in čist, kot da bi bil ves nov. In kraj je bil res lep, lep, ker je naš.

Bogdan Pogačnik

Mesto v prihodnjih desetletjih

Ljubljana 2000

Izhodišča za dolgoročni družbeni razvoj Ljubljane

Ljubljana sicer še ni v zagati milijonskih mest, a jo je njen večkrat stihijski razvoj že privedel na rob mnogih perečih problemov. Konzorcij, ki ga sestavljajo Urbanistični inštitut SRS, Inštitut za ekonomska raziskovanja in Ljubljanski urbanistični zavod je po vsestranskih raziskavah v prvi fazi načrtovalnega dela nakazal možnosti dolgoročnega družbenega razvoja Ljubljane v programu »Ljubljana 2000«.

Stanje na področju stanovanjske gradnje sploh ni zadovoljivo. Gradi se premalo stanovanj. Stroški gradnje so previsoki. Za zdaj ni dovolj močnih dejavnikov, ki bi jih z bolj enovitno masovno gradnjo racionalizirali. Zaradi visokih cen družbene gradnje po eni strani in zaradi naložb, varnih pred inflacijo po drugi strani, se ljudje raje odločajo za zasebno individualno gradnjo. Razlogov pa je še mnogo več. Odnos med zasebno in kolektivno gradnjo je zaskrbljujoč. Pri upadanju dinamike stanovanjske gradnje v celoti se je delež zasebne gradnje povzpela od 17 odstotkov kar na 45 odstotkov. Danes prebiva v urejenem območju Ljubljane v individualnih stanovanjih 62 odstotkov prebivalstva, kar ima med drugim za posledico široko zasedenost tudi čistih zemljišč, ki so bila predvidena za druge dejavnosti.

Najvažnejši je človek

Stanovanje je bilo vse prepogosto zgolj nizkokvalitetno potrošniško blago. Danes pa vemo, da niso dovolj le strela nad glavo, osnovni prostor in udobje. Poskrbeti je treba predvsem za dobro bivalno okolje — za človeka. Vsakdanji cilji — delovna mesta, trgovine, območja za oddih in zabavo ne smejo biti mučno oddaljeni. Spreščenost stanovanja mora omogočati zadostna izolacija proti hrupu. Razgled za oknom naj bo zanimiv. Niti srce ne pas se ne bi smela stiskati ob odševanju stanarjev.

Stihija tržnih skupin v programiranju stanovanjske gradnje je porodila mnoge probleme:

- enostransko strukturo stanovanj
- neuravnoteženo financiranje in urejanje mestnega zemljišča in graditve objektov družbenega standarda

- velik-obseg neorganizirane družinske gradnje na komunalno neopremljenih zemljiščih
- pojave »crne gradnje«
- pojave zemljiške spekulacije
- zanemarjanje kompleksne izgradnje mest in naselij, ki jo je pričela nadomeščati graditev »spalnih predmestij«.

Programiranje stanovanjske gradnje mora upoštevati zahtevo po prostorski in socialni mobilnosti prebivalstva in potrebe vseh kategorij meščanov, še posebej mlajših ljudi in družin.

V strukturi stanovanjske gradnje je potrebno opredeliti pojme socialnega, najemnega in lastniškega stanovanja in tudi razmerja gradnje posamezne kategorije stanovanja, saj morajo biti v neposrednem odnosu s socialnimi in ekonomskimi cilji in z vsakokratno ekonomsko zmogljivostjo družbe.

Prva delovna faza »Ljubljana 2000« prikazuje različne prostorske posledice alternativnih možnosti razvoja stanovanj in uporabe mestnega prostora. Kot tipični indikator za alternativne je izbrano sorazmerje med kolektivno in individualno gradnjo.

Posledice take ali drugačne gradnje

Trenutno bi bilo najenostavneje pustiti gradnjo, da teče v smeri sedanjih težnjav neovirano naprej in kmalu doseže razmerje 80 odstotkov individualnih stanovanj in 20 odstotkov kolektivnih stanovanj. Obnova mesta in njegov kontinuirani razvoj je s tem začasno odložen. Prihranimo visoke začetne investicije, kadre in znanje. Vendar nizka gostota prebivalstva sčasoma poplave vsa obrobna kmetijska, obgozdna in gozdna zemljišča in začne posegati v urabni sistem Slovenije. Močno se onesnaži podtalnica, z individualnimi kurilišč in zrak. Vedno manj stanovanj je v družbeni rasti. Prizadeti so občani z najnižjimi dohodki. Narasčata nedovoljena gradnja in naseljevanje zasilnih prostorov, predvsem pa nedograjena stanovanja — nedograjena širša stanovanjski standard z vsemi posledicami prelaganja investicijskih vlaganj na bodoče generacije.

Nasprotje tega disperznega vzorca je koncentracija — sorazmerje 20 odstotkov individualnih stanovanj in 80 odstotkov kolektivnih stanovanj, ki bi mogel v kratkem času in na najbolj racionalen način odpraviti stanovanjski primanjkljaj pri občanah z najnižjimi dohodki. Zato bi bile potrebne velike začetne investicije, kadri, obsežno znanje in zelo dobra organiziranost družbe. Morali bi naenkrat priusmeriti dosežane tendence, kar pa vemo, da ni mogoče. Ponekod zelo visoka gostota naselitve bi sprožila zahtevno komunalno infrastrukturo. Prostorski standard stanovanj bi bil manjši, vendar bi bila kvaliteta in kvantiteta širšega stanovanjskega okolja mnogo večja — urejenost družbenih servisov, komunalne ureditve itd.

Tretji vzorec je ravnotežje — sorazmerje 50 odstotkov individualnih stanovanj in 50 odstotkov kolektivnih. Po njem bi morali z bistveno manjšim naporom poseči v dosežane tendence stanovanjske graditve, zmanjšati število gradbišč, urediti vprašanje zemljiške rente, pravilno usmeriti za sebnost gradnjo in vezati pojem nedograjanih stanovanj predvsem na ožji stanovanjski standard.

Človekov življenjski prostor in osvobodeno delo terjata razširitev preko prostora občine, v kateri človek živi, v sosednje občinske prostore. Nastajajo nove, večje in prepletene funkcijske enote. Načrtovanje in razvoj sta zato vse bolj vezana na širše regionalne okvire. Vloga in vpliv Ljubljane morata biti usmerjena v policentrično urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev.

Človekov življenjski prostor in osvobodeno delo terjata razširitev preko prostora občine, v kateri človek živi, v sosednje občinske prostore. Nastajajo nove, večje in prepletene funkcijske enote. Načrtovanje in razvoj sta zato vse bolj vezana na širše regionalne okvire. Vloga in vpliv Ljubljane morata biti usmerjena v policentrično urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev. To pomeni na tržno urbano ureditev.

V negospodarskih dejavnostih je poudarek na razvoju izobraževanja in znanosti, socialnega varstva, zdravstvenega varstva in splošne kulturne ravni.

Razvojni koridorji

Policentrični ureditev naselij naj se uveljavlja tudi v naravnih in z dosežanim zvezdastim razvojem mesta pogojenih koridorjih. Dobi naj obliko funkcijsko bolj kompletiranih naselij

in mestno podobo, ki ustreza sodobnim normativom načrtno zgrajenega mesta z vsoto potrebnih mestno strukturo in infrastrukturo. Odpirajo se šest razvojnih smeri — koridorjev: proti Medvodam, lesnem savskem dolini, Domžalam, ob severnem robu barja proti Grosuplju in ob zahodnem robu barja proti Vrhniki. Proti Vodiškemu bazenu naj bi se mesto ne razvijalo. Predvsem zaradi vodovodnih črpališč, ki bi bila s tem ogrožena, zaradi kvalitetne obdelovalne zemlje in vplivov hrupne cone letališča na severu. Od ostalih petih koridorjev je prostorsko in razvojno najbolj primeren domžalsko-kamniški. Ne bo izrabljen v večjem obsegu niti do leta 2000. Zato ga je treba kot najdaljšo in preprosto pot razvoja zaščititi in preprečiti posege, ki bi porušili ali onemogočili razvojne zakonitosti prostora.

V konceptnem smislu razvoja Ljubljane se postavljajo alternative: ali kontinuirano ali pa prekinjeno nadaljevanje radialnega obcestnega razvoja. Z izbiro druge možnosti se Ljubljana vključuje v urbani sistem regije in republike ne kot poudarjen center, ampak kot sistem polivalentnih naselij, sestavnih delov večje Ljubljane.

Mestna prenova

Integralni del vseh dosedanjih generalnih urbanističnih planov je mestna prenova. Staro historično jedro je treba strogo zakonsko zaščititi. Dovolj je ne so le spremembe v smislu zboljšanja pogojev in namembnosti. V nekaterih stanovanjskih predelih blizu centra pa bo izvršena kompletna rekonstrukcija starega fonda — zaradi nehygieničnega, amortiziranega, odsluženega, neamortiziranega in urbanistično arhitektonsko neustreznega fonda. Zaradi pomanjkanja stanovanj in prodaje zemljišča po tržnih cenah ni bil doslej izveden niti en kompleten rekonstrukcijski poseg v mestu. Parcialni posegi pa so le poslabšali bivalno okolje. Za Ljubljano je doslej tipično »izpolnjevanje vrzeli« kar ne pripomore k odpravi problemov kot so prometna nepropustnost, zasičenost mestnega središča, pomanjkanje zelenih in prostih površin itd.

Policentrični razvoj Ljubljane in ljubljanske regije je realen le na osnovi enakomerno usmerjenega in razvitega komunikacijskega omrežja. Izhajajo iz sistema varstva in urejanja urbaniziranega okolja in človeka je treba postopno prometno razbremeniti ljubljanska vrata in območje mestnega središča. V središču je treba dati prednost pešcem in javnemu prometu, za osebni promet pa narediti parkirna mesta na robu mestnega središča. Gradnja nove Prešernove ceste, nove Njegošove ceste, ceste s Karlovškim in nove Masarykove ceste kot obodne ceste mestnega središča je v desetletnem programu od 1975 do 1985.

Drugi pogoj za razbremenitev mestnega središča in mesta vsega odvečnega in prehodnega prometa, je graditev mestne obvozne ceste. Da bi v naslednjem desetletju lahko sledili predvsem razvoju stanovanjskih predelov in povečanju osebnega prometa, je potrebno modernizirati vpadnice in zgraditi nekaj novih cestnih zvez. Velikoga pomena je tudi ureditev t. im. »prometne glave«, kjer se stikajo železniški, avtobusni, cestni, daljinski in mestni promet z glavnimi tokovi prometa pešcev in javnega prometa v mestu. Glede avtoceste je javnost odločno podprla potek izven mestnega območja in zahtevala, da se najdlje taka rešitev, ki bo popolnoma zaščitila vodovodni rezervat Kleče in industrijsko cono Bežigrad-Crnuče.

Dragocene kapljice

Preskrba z vodo bo predvidoma že leta 1975 dosegla najvišje zmogljivosti obstoječih vodnih črpališč. Zaradi tega je nujno strogo varovati vse obstoječe vodovodne rezerve pred različnimi vplivi urbanizacije (Kleče, Hrastje, Kozarje), uresničiti program bogatitve podtalnice (Stanežiče, Brod, Hraščje) in raziskati dodatne nove vire (Soriške polje, Vodiška kotlina, območje Kamniške Bistrice, Bokalce). Kvaliteto tal ter vode za pitje in kopanje najbolj ogrožajo greznice, odpadna olja in trdi odpadki. Postavljanje vodovodnega in kanalizacijskega omrežja namreč močno zaostaja za mestnim razvojem. Število prebivalstva in prostorska koncentracija prebivanja in dela sta na ljubljanskem območju dosegli stopnjo, ko se začne pojavljati onesnaženost in razvrednotenje okolja, tipični za velika mesta. Kotlinska konfiguracija in brezvetrje še pospešujeta škodljive vplive onesnaženosti zraka. Izboljšavi naj služi tudi razvoj energetike, med drugim pospešeno širjenje toplotnega omrežja in navezava širšega območja Ljubljane na vod zemljiškega plina.

»Ljubljana 2000« — izhodišča dolgoročnega družbenega razvoja Ljubljane, ki so v javni razpravi, bodo lahko osnova za novelacijo generalnega plana Ljubljane, za izdelavo družbenega plana gospodarskega razvoja in za regionalno prostorski plan. Cilj bolj bodo osveščeni nakazani problemi in čim kvalitetnejše bodo družbene odločitve v tej fazi dela, tem bolj in realnejši pa tudi perspektivnejši bodo vsi prihodnji plani razvoja Ljubljane.

Portret tedna

Vojko Mahnič

Študentska palica z voščili predsedniku republike Josipu Brozu Titu je letos tridesetletje krenila skozi mesta, kraje in vasi naših republik in avtonomnih pokrajin. Za vsakega mladega človeka, ki jo je v aprilu ali maju ponesel za nekaj korakov bližje Beogradu, kjer jo bo danes, na dan mladosti slavljeno — predsedniku Titu — izročil Vojko Mahnič, mladi direktor iz Izole, je to priznanje, sreča. Kot ena najširših manifestacij bratstva in enotnosti mladih Jugoslovancev študentska palica vsako leto izraža pripadnost nove generacije naprednim silam družbe, njihovo željo, pomagati pri reševanju vseh družbenoekonomskih vprašanj, željo mladih po enotnosti in nerazdružljivosti SFRJ.

Zadnjega nosilca študentske palice je letos izbirala slovenska mladina. Verjetno se je prav zato, da bi izrazil misli in ogorčenje vse jugoslovanske mladine ob trehdesetletnih zahtevah naše republike, odločila, da predsedniku Titu, ob 82. rojstnem dnevu začeti vse najboljše orodjar v izolski Mehanotehniko, Vojko Mahnič rezervni poročnik in družbenopolitični delavec na področju splošnega ljudskega odpora.

Ko človek nenadoma, skoraj brez noč, stoji iz anonimnosti, se maločkrat zgodi, da se sam sebi zaradi nadevse pomembnosti. Vojko Mahnič, ki bo letos dopolnil 27 let, se danes sam sebi ne zdi nič pomembnejši, njegovo delo se nadaljuje, pravi le, da sta volja in veselje do dela postala večja. Vojko pravi, da je mlaj kot tisoče drugih. Da je aktiven, a vendar nič bolj kot mnogi njegovi vrstniki. »Da ni nič posebnega.«

Kljub temu sta v njegovem nastopu in gonitvi veselo in zadovoljstvo, ki ga lahko občuti le človek, ki bo pozdrave vseh mladih izročil predsedniku Titu. Tudi nekaj ponosa je v njegovih očeh. Ni govornik. A vendar pove tisto, kar misli in čuti, da je prav. Vsaka beseda je del njegovih hotev, njegovih želja, del njegovih misli o naši družbeni stvarnosti. Vidi napake, slabosti in jih poskuša odpravljati — svoje in tuje. Pravi, da sta zamj politika in življenje isto.

Samozavest, odločnost in pripravljenost za delo — to kar zahteva in pričakuje od svojih vrstnikov — so lastnosti, ki so v njem že pogosto korenite. Verjetno sta v tem tudi moč in polja.

Mlad človek mora biti samostojen, samozavesten, odločen in mnogokrat pogumen, da uspe v poklicu in življenju. Prepričan je da sicer ne gre.

Aktivnosti se je Vojko Mahnič navzel že v osnovni šoli. V koviarski šoli v Kopru in v dijaškem domu je bil zglede vrstnikom. Vrednosti je bil zglede vrstnikom. Vrednosti je bil zglede vrstnikom.

na hrbtnica in skoraj oče dvema mlajšima bratoma, ki sta še hodila v šolo.

Veliko prostega časa Vojko Mahnič nameni branju knjig in časopisov. Za mladega človeka je izobrazba del življenja, nujno je potrebna. Veliko časa nameni študiju. Ni bil zadovoljen, ko se je izučil za orodjarja in zato zdaj izredno študira strojništvo. Dokler ni sam zaslužil, to ni bilo mogoče. Študira — pa ne zaradi osebnih dohodkov. Denar mu ne pomeni veliko. Pomembno je znanje.

Za kulturno življenje mu ostane malo časa. Sicer pa si mladi ob obali tekoče nadejajo zanimive kulturne prireditve, nimajo pravih možnosti. Siceršnje zabave, ki ji Vojko Mahnič pravi »dvomilijona zabava« in zanjo noče žrtvovati prostega časa, je preveč. Morda je prav tudi zem eden od verokov, da se mladi ob obali izgubljajo.

Visoko kvalificirani orodjar, ki večino prostega časa nameni tudi delu v mladinskem aktivu v Mehanotehniko, še osem let stoji in dela za stroji v veliki orodjarji tovarne igrača. Pa njegovo delo ni igranje. Danes pripoveduje, da odnosi v delovnih organizacijah, tudi pri njih, še vedno niso taki, kot si jih delavci želijo, še posebej mladi. Mladina ni enakopravna v odločanju, v upravljanju. Prepričan pa je, da bodo s svojo aktivnostjo, zagnanostjo in delovanjem v vseh družbenopolitičnih organizacijah sami sebi poiskali pravo mesto. Mesto, ki mladi generaciji gre v naši družbi. Mladi v njihovi organizaciji se borijo za uresničenje stališč 3. konference ZKJ, postavljajo temelje za enotno in učinkovito organizacijo mladih ljudi.

Vojko Mahnič je prepričan, da bo šele boj za uresničenje nove ustave kot najpomembnejšega družbenega dokumenta, boj za nove odnose v organizacijah družbenega dela in v družbi nasploh peljal k zmagi delavskega razreda.

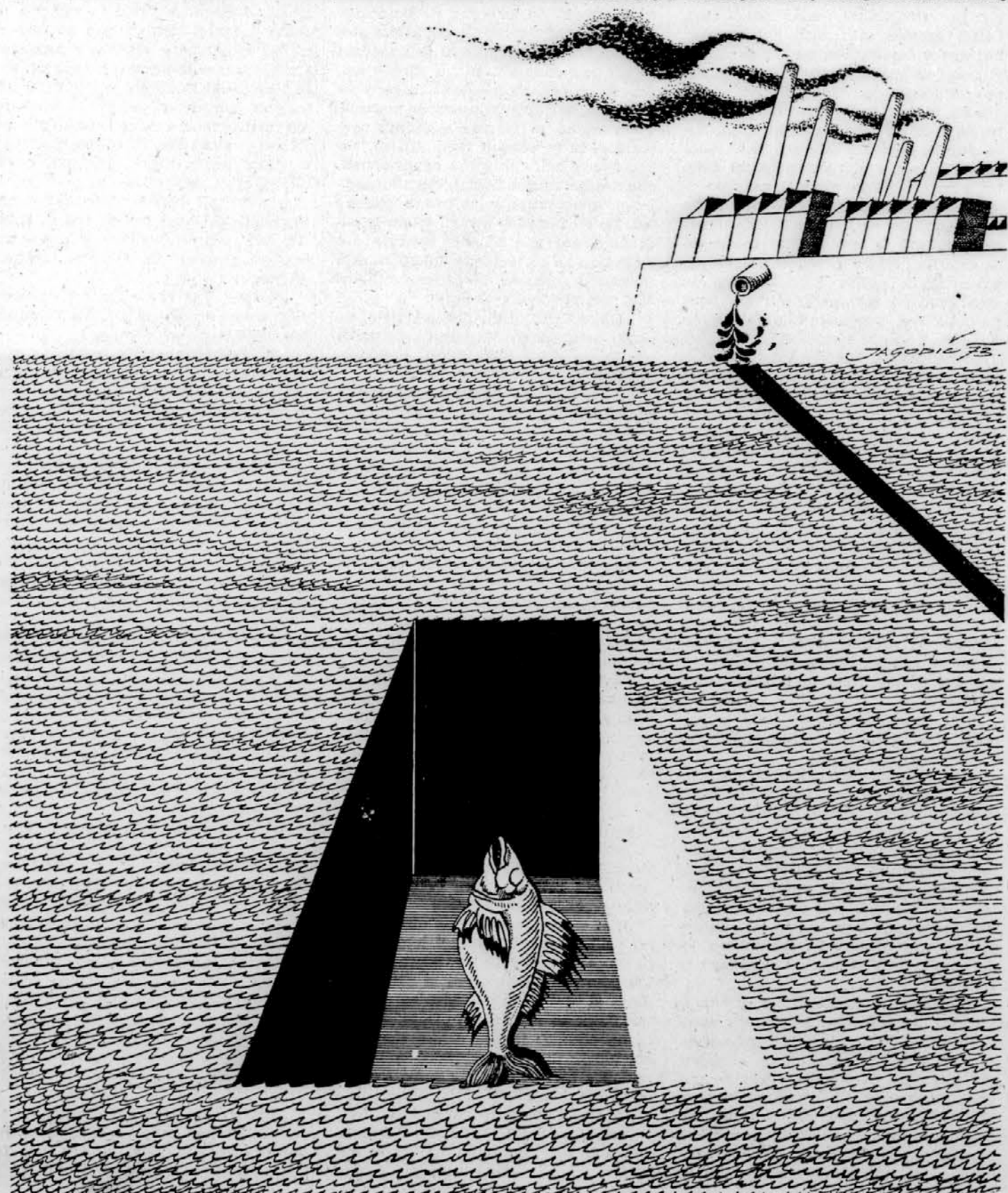
Kot podporočnik in zadnje leto kot poročnik Vojko Mahnič stalno deluje v obrambnih pripravah. To je tudi področje, ki ga najbolj zanima. Potem ko je končal šolo, od služil vojaški rok in se zaposlil, ga je prav ta aktivnost ponovno prilegnila v zvezo mladine. Zanj to ni le interesna dejavnost, temveč stalno usposabljanje, dopolnjevanje znanja in pripravljavanje mladih na obrambo.

Obramba domovine je prva skrb vseh mladih. Vojko Mahnič zagoavlja, da bi se mladina — enako kot so se starši pred tridesetimi leti — postavila ob bran naše domovine, naših ljudi in vsega, kar smo v teh desetletjih zgradili.

Študentska palica je Vojko Mahnič že večkrat nosil, saj skozi njhove kraje teče vsako leto, večkrat pa je obiskala tudi njihovo delovno organizacijo. Letos jo bo nesel zadnji in jo izročil predsedniku republike ob njegovem prazniku in prazniku mladine.

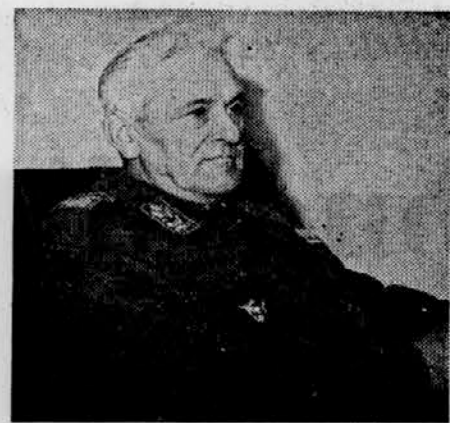
Biti zadnji nosilec študentske palice je gotovo največje priznanje. Vojko Mahnič pa to pomeni biti mlaj in srečen, vesel in ponosen.

VIII Pšenčny

Stane Jagodič: Vizija prihodnosti

Maja Gösti Homšak

Generalpolkovnik Enver Čemalović

Sejna soba. Za mizo sedi mož petdesetih let, sinolas, širokopleč, mladostnega obraza in v modri uniformi pripadnika jugoslovenskega vojaškega letalstva. Na ramenih oznake čina: lovčorov venec in tri zvezdice. Generalpolkovnik Enver Čemalović, komandant jugoslovenskega vojaškega letalstva in protiletalske obrambe. Pravi vojak, ki ni nikoli zadovoljen z doseženim:

»V okviru načrta razvoja oboroženih sil SFRJ imata letalstvo in protiletalska obramba primarno mesto in v njuno posodobitveno so bila vložena in še bodo vložena velika sredstva, tako da nikoli ne bosta zaostala za letalstvi drugih držav. Delovni ljudje Jugoslavije so lahko prepričani, da bo vsak dinar, vložjen v vojaško letalstvo in protiletalsko obrambo izkoristil za izboljšanje njune boje pripravljenosti.« Uvodoma dejal komandant Enver Čemalović. »Z intenzivnim šolanjem in vežbanjem enot, komand in štabov smo si pridobili ne samo potrebno znanje in izkušnje, temveč tudi sposobnost za hitro posredovanje in izbiro potrebne taktike uporabe VL in PO v danem trenutku. Izkušnje so pokazale, da je učinkovitost letalstva odvisna prav od mirmirodske priprave in visoke stopnje znanja prav vseh njegovih pripadnikov.«

Za pridobitev takih sposobnosti in izkušenj je potrebno izredno razvejano strokovno šolstvo, katerega programe letalski strokovnjaki nenehno dopolnjujejo z najnovejšimi dosežki znanosti in tehnike.

»Vojaško letalstvo in protiletalska obramba sta tehnična rodova armade, ki terjata od starešin in vojakov nenehno strokovno, vojaško in politično izobraževanje,« prepričljivo de komandant. Kakor da zbira besede, ki morajo poslušalca ne samo prepričati o določeni stvari, temveč mu tudi omogočiti, da bo misli lahko posredoval naprej. »Po temeljitem rešetanju šolskega sistema smo se prepričali, da je naše šolstvo na pravih temeljih, katere je potrebno nenehno dopolnjevati z novimi elementi pouka, ko bo to zahteval razvoj letalstva. V modernizaciji šolskih programov sodijo tudi nabava novih trenažnih naprav, simulatorjev letenja, avtomatizacija na poligonih...«

Letalstvo je mladost

Ob razlaganju komandanta Enverja Čemalovića sem se nehote spomnil mojega obiska v letalski akademiji jugoslovenskega vojaškega letalstva v Zemuniku. Tamkaj človek res sreča mladost v modrih uniformah, pa naj gre za gojence ali pa za njih vzgojitelje.

Sploh ne bi mogel reči, da gre za vojaško šolo, tako je namreč okolje in vzdušje v akademiji. Nič tistega strunnega, glasnega pod povelji starešin. V Zemuniku je bilo vse nekam tiho (razen grmenja letalskih motor-

Urbanistični inštitut SR Slovenije je te dni končal študijo o rekreacijsko turističnem centru na Soriški planini. S študijo, ki jo je izdelal inž. Marjan Debelak s sodelavci, je skupščina občine Skofja Loka skušala urediti nespornost o Soriški planini. Samosvoji polikuzi postavljanja žičnic na planini so naleteli na odpor, čeprav je na tak način nastalo precej naših smučarskih centrov. Vendar se je izkazalo, da v današnjih časih to ni več najboljša pot.

Sedaj imamo v rokah izdelan program bodočega centra. Predstavili vam ga bom opredeljen v njegovih zimski podobi. Gradili ga bodo načrtno, torej na način, kot so nastajali Golte, Zatrnik ali Kanin. Najprej načrti in šele nato naprave in objekti.

Vsakdanji kruh na domačem pragu bo ustavljen odsejavanje

Morda celo bolj kot za smučarje bo novi center pomemben za okoliške prebivalce. V teh gorskih naseljih se je število prebivalcev v zadnjih sto letih zmanjšalo za polovico, enako kot v vseh gorskih krajih, kjer ni organiziranega turizma. Izkušnje pa kažejo, da se odseljavanje zmanjša ali celo ustavi, ko v takih krajih uredijo turistični center.

Turistični razvoj, predvsem poletnega turizma, se je začel že pred prvo svetovno vojno. Po osvoboditvi so litostrojki delavci postavili planinsko

jev), »univerzitetno«. Vsi so bili zagnani, gojenci in vzgojitelji. »Fantje se zavestno odločajo za poklic pilota in vsaka napaka, vsaka samovoljnost se v našem poklicu lahko kaznuje z najhujšim. Zato naše gojence že od prvega dneva urimo tako, da vzgojimo res prvovrstne pilote. To nam tudi vsi priznavajo.« mi je zagotavljal načelnik akademije polkovnik Jordan Faganek.

Na vzletni stezi so bili razvrščeni galebi in jastrebi. Dvosedežna šolska in enosedežna lovška letala. Reaktivci. Domače konstrukcije in gradnje. Delo domačih delovnih ljudi, delavcev iz Mostarja.

»Domača industrija zadovoljuje 65 odstotkov vseh potreb vojaškega letalstva in protiletalske obrambe z izjemo kakovostnih izdelki. Vsekakor sta vodilna izdelka v vrsti drugih galeb in jastreb, pričakujemo pa še tretjega reaktivca, ki bo samo izpopolnil zahtevano paleto letal za različne potrebe obrambe našega neba.« zagotavlja komandant Enver Čemalović, in hitro sam sebe dopolni: »Naši letalsko remontni zavodi in delavnice danes zagotavljajo popravilo in generalne

Modernizacija šolanja vojaških pilotov

Vedno pripravljene

Pogovor s komandantom JVL in PO generalpolkovnikom Enverom Čemalovićem

obnovitve celotne tehnike, ki jo uporabljata vojaško letalstvo in protiletalska obramba.«

Mednarodni uspeh galeba

Tovarna Soko v Mostarju je zrasla v dneh Informbiroja, v dneh, ko je ostala Jugoslavija osamljena v svetu. Bila je to takrat montažna dvorana, okoli katere je v četrstoletju zrasla razsežna tovarna letal Soko, ki je pod strehe tovarniških dvoran pritegnila izredne strokovnjake in dala delo mnogim Hercegovcem.

»Galeb je bil naš prvi mednarodni uspeh,« je z neprikritim ponosom pripovedoval direktor tovarne, ki vodi tovarno Soko že od njene ustanovitve. Pripovedoval je, kako so zgradili prve galebe in se z njimi podali leta 1968 na svetovno letalsko razstavo v Farnborough in na začudenje mnogih poželili silen uspeh. Pravi poznavalci jugoslovenskega letalstva so pa že vedeli, da ima naša država v gradnji

in konstruiranju letal pomembne tradicije in da je bilo vojaško letalstvo že pred vojno deloma opremljeno z za tiste čase vrhunskim bojnim lovcom IK-3. Tradicija nekaj velja. Starejše strokovnjake so zamenjali mlajši in v letalsko tehničnem inštitutu JVL nenehno snujejo nove in nove konstrukcije, ki jih v Mostarju uresničujejo.

»Vsekakor se ne bomo zadovoljili z doseženim,« trdi komandant Enver Čemalović. »Razvijali bomo tudi nadvokna letala. Naše vodilo je: prizvesti v domačih tovarnah vse, kar je v okvirih gospodarnosti in kar naša industrija lahko proizvede. V tujini smo že doslej kupovali samo tisto, kar smo morali in tako usmeritev je bila pravilna.«

Mladost želi pod nebo. To je bila že želja antičnega človeka, ki se mu zavoljo nizke stopnje razvoja proizvodnih sil ni uresničila, zato si je izmislil legendo o Ikarju. Danes človek leti hitreje od zvoka, leti proti drugim planetom in prav njim gre ponavadi vsa pozornost. O tistih, ki letalcu

omogočajo, da se varno odlepi od Zemlje, pa le redko spregovorimo.

Tradicije NOB

»Vojaško letalstvo in protiletalska obramba sta nastala sredi narodnoosvobodilnega boja, sestavljali so ga pa mladeniči iz udarnih in proletarskih brigad. Svoje bojne tradicije so vnesli v novoustanovljene enote in komande in si v zaključnih operacijah pridobili tudi prve bojne izkušnje v zraku. Te ljudi danes že zamenjujejo mladi strokovnjaki, izšolani do potankosti in poznavalci najsodobnejše tehnike, ki s svojimi spoznanji in izkušnjami že bogatijo tudi teorijo. Nekateri med njimi so na zelo pomembnih poveljniških položajih, celo generalskih, in brezhibno fer učinkovito rešujejo tudi najbolj zapletene probleme, na katere naltajo pri svojem vsakdanjem delu,« zagotavlja komandant Enver Čemalović.

Rajlovac pri Sarajevu. Nizka po-

Letalski podpornik pilot Tamabam ba Tresphous iz prijateljske Zambije, ki je končal šolanje v vojaški letalski tehnični akademiji v Zemuniku

Soriška planina — raj za smučarje

Nov smučarski center

Novi center bo pomemben tudi za domače prebivalce

postojanko — Litostrojko kočo, ki ima 70 ležišč. Približno pol toliko pa jih je v zasebnih sobah v Sorici.

Prednost Soriške planine je ugodna oddaljenost od mest, v katerih je veliko smučarjev. Tako je oddaljena od Ljubljane le 57 kilometrov, od Kranja 45, od Skofje Loke 34, od Bleda 35, od Bohinjske Bistrice 12, od Podbrda 10, od Tolmina 39, od Nove Gorice 72 in od Trsta 115 kilometrov. Praktično je Soriška planina oddaljena od turističnega zaledja največ za uro, uro in pol vožnje z avtomobilom.

Kakovost ceste, vsaj v zadnjih kilometrih, ki vodi na Soriško planino, ni najboljša. Toda prav na račun turističnega centra se utegne stanje spremeniti. Pri tej cesti ne smemo pozabiti, da je cesta čez Sorico del krožne turistične ceste »Julianek«. Ta vodi iz Baške grape, preko Petrovega Erda in Soriške planine v Bohinj in od tam naprej preko Vršiča in skozi Trento. Sklene krog. Tako ta cesta povezuje vse turistične kraje v področju Julijskih Alp.

Soriška planina ima vse pogoje, da se na njej razvije srednje velik smučarski center. Statistični podatki za nekaj preteklih desetletij kažejo, da imajo meseci januar, februar in marec vse dni snežno odejo debeline med 10 in 30 centimetri. Povprečno 25 dni na mesec pa je snega več kot 30 centimetrov. Srednja dnevna debelina snežne odeje v teh treh mesecih je namreč kar 97 do 124 centimetrov.

Dovolj snega in sonca

Po istih podatkih je meglenih dni v mesecu samo osem. Vendar ti podatki niso razčlenjeni glede na to, koliko ur je bila planina v megli. Vremenska slika je v resnici ugodnejša, ker se megla na planini le redko drži ves dan. Ugodna lega smučišča — orientirana so proti severu — podaljšuje smučarsko sezono, ker niso direktno izpostav-

ljena soncu. Zato tudi ne prihaja do hitrih in velikih dnevnih sprememb vrste in kvalitete snega.

Strokovnjaki so za smučišča izbrali naravni amfiteater, ki se z vrhov Dravh, Lajnar, Slatnik in Možic spušča proti Litostrojki koči. Odlika te skleda so travnati, gladki tereni, redko posejani z drevjem in grmovjem, ki je v zadnjih desetletjih pršlo preraščati pašnike. Smučišča se končujejo z blago strmino pri cesti pod Litostrojko kočo, ki smučarjem omogoča položen iztek. Zaradi precejšnje širine pa bo tudi preprečila gnečo, ki se rada naredi na najbolj frekventirani točki smučišča.

Čisto strokovnega in smučarskega stališča so važne tri prednosti smučišča: nagib terena omogoča tudi ekološko sprejemljivo ureditev, dopušča speljavo različno težkih prog, od najlažjih do najtežjih. Teren dopušča prehajanje z ene proge na drugo z minimalnim presedanjem z žičnice na žičnico.

Najvišja točka smučišča na Soriški planini bo na nadmorski višini 1590 metrov, to je na Možicu. Najnižja bo ob cesti pod Litostrojko kočo na nadmorski višini 1280 metrov. Višinske razlike prog ne bodo velike, največja bo znašala 310 metrov, medtem ko bo ime/a večina prog višinsko razliko 270 metrov.

Ko bo center končan, bo imel 18 smučarskih prog v skupni dolžini 12.000 metrov. Skupna višinska razlika prog bo 2.800 metrov. Povprečni nagib proge bo 24-odstoten. Povprečna težavnostna stopnja proge bo srednje težka.

Proge so, po mednarodni lestvici, razdeljene na štiri skupine: zelo lahke, lahke, srednje in težje. Tako bosta na Soriški planini dve zelo lahki progi z 10-15-odstotnim nagibom, ena lahka proga s 15-20-odstotnim nagibom (predvidevajo, da jo bo uporabljalo 16,5 odstotka smučarjev). Deset prog bo srednje težkih, z nagibom 20-30 odstotkov. Predvidene so za 68 odstotkov smučarjev. Samo dve progi sodita

slopja vojaške letalske tehnične akademije so mladoane skrita sredi gostega zelenja. Tudi tu je mir, še večji kot v Zemuniku. Ni hrumenja motorjev, zato je pa toliko več kabinetov, v katerih vzgajajo tehnični kader vseh vrst za potrebe JVL in PO.

Vse popravimo doma

»Gojenci ostanejo pri nas tri leta,« mi je pripovedoval podpolkovnik Dragan Perić, ko sem pred časom obiskal vojaško letalsko tehnično akademijo v Rajlovcu. »Tri leta šolanja po programu strojne ali elektrotehnične fakultete v Beogradu, seveda »zasoljenim« s čisto vojaškimi predmeti. Zato tudi ob napredovanju v čin podporočnika naš gojence prejme diplomno prve stopnje ene izmed omenjenih fakultet. Najboljši se lahko takoj zatem odločijo za študij na drugi stopnji. Najboljšim je pa omogočen tudi študij na tretji stopnji.

Sistem šolanja, ki zagotavlja izredne povprečne uspehe vseh gojencev — študentov vojaške letalske tehnične akademije, je prilagojen tudi potrebam mladih fantov. Od svojih vrstnikov na fakulteti se ne razlikujejo v ničemer drugem, kot v tem, da so pripadniki jugoslovenskega vojaškega letalstva.

Strokovnjaki zapuščajo akademijo v Rajlovcu in svoje znanje nato bogatijo v enotah ali na fakultetah. Ti fantje so namreč tisti, o katerih mi je pripovedoval generalpolkovnik Enver Čemalović, ko je dejal: »Ni naprave ali stroja, na katerem doma ne bi znali ali mogli popraviti še tako zapletene okvare!«

Slovenija je že od časov, ko se je človek prvič odlepil od Zemlje in poletel, imela strastne privrženec letalstva. Slovenci so sami gradili letala in z njimi proslavljali našo tehnično miselnost in tehnično sposobnost tudi zunaj meja domovine. Se več je bilo tistih fantov, ki so se odločili za letalski poklic. Tudi za vojaški. O njih je že tekla beseda, manj pa o letalcih, rezervnih oficirjih jugoslovenskega vojaškega letalstva.

Trenažne eskadrilje Jugoslovenskega vojnega letalstva so izredno pomembne, kajti v njih rezervni oficirji nenehno izpopolnjujejo svoje znanje, hkrati s trenažo dosega popolno bojno pripravljenost,« pravi komandant Enver Čemalović. »Nekdo se bile trenažne eskadrilje v okviru letalske zveze, zdaj so pa pod našim neposrednim poveljstvom. Od rezervnih oficirjev danes zahtevamo mnogo več kot se je zahtevalo nekoč. V sodobni vojni je zračni prostor enoten in nedeljiv in velikokrat odločen za izid operacij na kopnem in morju. Blížjevzhodne vojne nas učijo, da imata vojaško letalstvo in protiletalska obramba v prvih trenutkih vojne izredno pomembno vlogo pri podpori suhozemskih enot, mornarice in enot teritorialne obrambe. Zato morajo biti pripadniki JVL in PO v popolni bojni pripravljenosti tudi v miru, da bi se v primeru neadnega napada lahko postavili po robu nasprotnikovu vojaškemu letalstvu. V sklopu tega sodijo tudi priprave rezervnih oficirjev v trenažnih eskadriljah,« je zaključil komandant Enver Čemalović.

Se in še je razlagal generalpolkovnik Enver Čemalović in odgovarjal na različna vprašanja. Govoril tiho, premišljeno, brez vznemirjanj, tako, kot sem si vedno predstavljal poveljnika velike enote, armade, moža, ki s sodelavci nosi na plečih odgovorno nalogo: obrambo našega neba. Komandant je na koncu razgovora dejal:

»Moram poudariti, da je naš vrhovni komandant maršal Tito nosilec najvišjega letalskega priznanja — zlatega pilotskega znaka, da nenehno bdi nad razvojem našega vojaškega letalstva in protiletalske obrambe in da nas vedno usmerja tako v tehničnem izpopolnjevanju kot tudi šolanju vsega kadra. Včasih smo bili kritizirani, toda tudi nešteto krat pohvaljeni za uspešno udeležbo naših enot na skupnih vajah kopenske vojske, vojne mornarice in enot teritorialne obrambe.«

Matija Dermasija

v skupino težjih. Njun nagib bo 30-50-odstoten, namenjeni sta 15,5 odstotka smučarjev.

Na Soriški planini bodo postavili šest vlečnic in dve sedežnici. V eni uri bodo lahko prepelele 5.250 smučarjev. Od vsake žičnice bosta speljana po dve progi, tako bo gneča na progi manjša. Po dve progi, ki vodita z ene žičnice, sta se že dobro izkazali na Zatrniku. Poleg manjšega števila smučarjev na progi se smučarji tudi razvrste po znanju. Na isti progi se bodo znašli smučarji s podobno izkušnostjo. Za varnost in red na smučišču je to zelo pomembno.

Smuka od Bičkove skale do železniške postaje

Za turne smučarje so predvidene markirane poti na Jelovico in proti Raitovcu. Te poti bodo vodile mimo že postavljenih lovskih, planinskih in planšarskih koč. V teh bodo smučarji v primeru neurja ali snežnega meteža lahko dobili oskrbo ali pa vsaj zavetišče.

V zadnji fazi ureditve je predvidena povezava smučišč na Soriški planini s smučišči na Kobli. To pomeni, da bo Soriška planina imela pristan s smučmi iz Bohinjske Bistrice. S tem se odpira možnost prevoza z vlakom v Bohinjsko Bistrico in nato vzpona z žičnico preko Koble in Možica na planino. Po drugi strani pa se s tem odpirajo nova smučišča v dolino, saj je višinska razlika najvišje in najnižje točke obeh centrov več kot 1.100 metrov. Temu ustrezno bodo tudi dolžine prog.

Viktor Vest

Pred proslavo v Trbovljah

Polet revolucionarnega gibanja

Socialnopolitični in materialni položaj delavstva v Sloveniji 1918-1925

Prva svetovna vojna je povzročila velike gospodarsko-politične in splošne strukturne spremembe slovenskega gospodarstva. Pretežno agrarna in industrijsko nerazvita pokrajina je prišla iz industrijsko bolj razvite bivše habsburške monarhije v okvir industrijsko manj razvite Jugoslavije z bogato agrarno proizvodnjo. Take razmere so zahtevale prumeritev slovenskega gospodarstva v razvoj industrije. Ta razvoj pa v letih stare Jugoslavije ni bil zadosten, temu niso bile krive samo posledice ekonomske narave, pač pa tudi politične razmere.

Poznavanje in upoštevanje splošnih gospodarskih razmer in industrijskega razvoja v obravnavanem razdobju je nujno potrebno za razumevanje in vrednotenje zgodovine delavskega gibanja.

Strahovita inflacija povojnih let in neugodna menjava kron ob uvedbi dinarske valute je hudo prizadela najširši krog prebivalstva, ki je bil brez premoženja, predvsem delavstva. Nese prebivalstvo je samo ob drugem zigosanju bankovcev in ob poznejši zamenjavi kron v dinarje izgubilo 80 odstotkov nominalne vrednosti svojih prihrankov in 75 odstotkov vseh tekočih prejemkov, ki so bili nominalno določeni v kronski veljavi (pokojninski, invalidski in družinski rentniki, varčevalci).

Davčna bremena so bila huda in nepravilno porazdeljena. Prebivalstvo brez premoženja je bilo močno obremenjeno s posrednimi davki (trošarine, monopol, takse), ki so predstavljali tri četrtine vsega državnega proračuna.

V letih inflacije 1919-1923, ko je bilo ustanovljenih največ novih podjetij, je bil ekonomski položaj delavstva najslabši. Zaradi inflacije je vrednost denarja padla vsako leto za okrog 30 odstotkov, še bolj pa je naraščala draginja temeljnih življenjskih potrebščin. Zato so bila v teh letih številna mezdna gibanja za višje plače, stavke so bile množične in ostre ter večinoma tudi uspešne. Gmočni položaj delavstva pa se kljub doseženemu zvišanju mezd za 20 do 30 odstotkov ni izboljšal zaradi rastoče draginje. Število zaposlenih delavcev je v teh letih naglo naraščalo.

Siedila je krajša deflacijska kriza, ki pa za razvoj industrije ni imela hujših posledic, in od leta 1925 do 1930 je bila konjunktura za razvoj skoraj vsega gospodarstva. Tudi ekonomski položaj večine delavstva se je v teh letih izboljšal, kar pa ne velja za rudarske revirje, ki jih je v teh letih zajela velika brezposelnost.

Vsi pomembnejši premogovniki na Slovenskem so bili združeni v Trboveljski premogokopni družbi (TPD), ki je bila ustanovljena leta 1873 na Dunaju. Kapital je bil avstrijsko-nemški, ki pa ga je do leta 1918 zamenjal francoski. Premogovništvo je do leta 1924 hitro napredovalo, število zaposlenih rudarjev je od 8.340 leta 1918 naraslo na 12.773 leta 1924. Nato je sledila kriza v zaposlovanju rudarjev, ki pa ni bila posledica manjše proizvodnje, pač pa modernizacije rudnikov in večjega izkoriščanja rudarjev. Leta 1924 je prišlo na enega rudarja 147 ton nakopanelega premoga, potem pa 220 ton. Samo v Trbovljah se je od 5.100 zaposlenih rudarjev leta 1925 to število zmanjšalo na 2.400 do 2.500 v letih najhujše krize, pa še ti niso bili polno zaposleni, delali so le po 3 do 4 dni v tednu. Več kot polovica rudarjev je izgubila delo. Morali so iti s trebuchom za kruhom; veliko se jih je za vedno izselilo v tujino, predvsem v Francijo.

V teh letih se je močno spremenil tudi mezdni sistem. Večinoma so odpravili vse doklade (vojne, draginarske, družinske in stanarinske, navadne) in čedalje bolj uveljavljali akordni sistem, ki pa je bil za večino nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev neugoden. Nizki akordni zaslužki so delavstvo silili k nadurnemu delu in s tem je bila razvednotena uvedba 8-urnega delavnika.

Kvalifikacijska struktura delavstva je bila neugodna; okrog 86 odstotkov delavcev je bilo nekvalificiranih in polkvalificiranih. Še bolj neugodna je bila kvalifikacijska struktura ženske delovne sile. Le-ta se je v industriji čedalje bolj uveljavljala; leta 1919 so ženske predstavljale 18 odstotkov vseh zaposlenih v Sloveniji, leta 1925 pa že čez 30 odstotkov.

42 tisoč prezadolženih kmetij

Delež kmečkega prebivalstva je bil v Sloveniji kljub razvoju industrije in drugih gospodarskih dejavnosti še vedno največji, pa za nazadovanje. Če vzamemo za izhodišče primerjave stanje ob zadnjem popisu prebivalstva pred I. svetovno vojno iz leta 1910, ker nimamo ustreznih podatkov za

leto 1918, vidimo, da je takrat od kmetijske proizvodnje živelo 68 odstotkov slovenskega prebivalstva, od industrije in obrti 15 odstotkov, ostalih 17 odstotkov pa od trgovine, premeta javnih služb, svobodnih poklicev in od drugih dejavnosti. Do leta 1931, ko imamo zopet ustrezne podatke iz popisa prebivalstva, se je delež kmečkega prebivalstva znižal na 60 odstotkov, delež slovenskega prebivalstva, ki je živelo od industrije in obrti, pa se je povečal na 23 odstotkov. Med kmečkim prebivalstvom so bile še ogromne rezerve delovne sile, ker so v Sloveniji prevladovala majhna in zato pasivna kmetijska posestva; 57 odstotkov vseh kmetijskih gospodarstev z okrog 90.000 družinami je imelo manj kot 5 ha zemlje, 30.000 kmečkih družin je bilo nesamostojnih, brez lastne zemlje; bilo je okrog 15.000 viničarskih družin. Razen tega se je mnogo posestev zadolževalo zlasti v letih inflacije po I. svetovni vojni pa tudi pozneje, deloma zaradi hudih davčnih bremen in izplačevanja obveznosti ob prevzemu posestva, deloma pa zaradi nabave kmetijskih strojev in modernizacije posestev, teh dolgov pa pozneje niso mogli vrniti, ker je po deflacijski krizi začelo pri manjkovati denarja in so omejevali kmetijskih pridelkov padle. V letih velike ekonomske krize je bilo zato okrog 42.000 slovenskih kmetij prezadolženih, veliko jih je šlo na boben, nekaj pa jih je rešila uredba o zaščiti kmečkih dolgov. Vse to je predstavljalo veliko rezervo delovne sile, razvijajoči se industriji na eni strani in možnost zaveznitva delavskega gibanja na drugi strani.

Polet revolucionarnega delavskega gibanja po prvi svetovni vojni je izsilil nekaj naprednih odredb in zakonov za zaščito delavcev. Naj omejnimo samo podpiranje brezposelnih delavcev takoj po vojni, stanovanjsko zaščito, uvedbo 8-urnega delavnika, delavskih zaupnikov, delavskih zbornic, reorganizacijo delavskega zavarniškega dela in drugih ustanov delavske zaščite. Vse to pa je buržoazija na eni ali drug način skušala potepati, ko je prešla v ofenzivo proti delavskemu gibanju in je v parlamentu obracunala s KPJ, največjo politično silo delavskega gibanja in z revolucionarnimi sindikati.

Vračajoči se vojaki so bili izraziti proletarci

Kako velik vpliv na revolucionarnost delavskih množic v Sloveniji so imeli vračajoči se vojaki po končani prvi svetovni vojni, se je buržoazija dobro zavedala. Zato je bila ena prvih socialnopolitičnih ukrepov skrb za brezposelne podpre vračajočim se vojakom. Ta vojska je imela namreč izrazito proletarsko strukturo prav v Sloveniji; od vojakov, udeleženi v prvi svetovni vojni, jih 67 odstotkov ni imelo nobene zemlje, niti hiše ali lastnega stanovanja. Od ostale tretjine pa jih je več kot polovico (58 odstotkov) imelo manj kot 2 ha zemlje, 30 odstotkov do 5 ha in le 12 odstotkov več. In še od teh, ki so imeli do 2 ha svoje zemlje, jih je bilo več kot eno petino (21 odstotkov) zadolženih. Take proletarske strukture vojakov iz prve svetovne vojne ni imela nobena druga pokrajina v Jugoslaviji.

Ob nastanku stare Jugoslavije na tem ozemlju ni bilo enotne sindikalne organizacije. Velik del delavstva ni bil organiziran v razrednih delavskih sindikalnih organizacijah, manjši del je bil v okviru raznih klerikalnih, nacionalnih in profesionalnih strokovnih zvez, večji del pa nikjer. V razgibanem revolucionarnem delavskem gibanju ob koncu prve svetovne vojne in po njej so se razvile močne razredne sindikalne organizacije, ki pa niso imele enotnega vodstva. Razredno delavsko gibanje je bilo razcepjeno med komuniste in socialdemokrate.

Komunistični sindikalni svet

Revolucionarno usmerjeno razredno delavsko gibanje se je na kongresu sindikalnega združevanja ki je bil od 22. do 23. aprila 1919 v Beogradu, združilo v komunistični Centralni delavski sindikalni svet Jugoslavije. Vanj so se vključili vsi sindikati iz Srbije, Crne gore in Makedonije, vse socialistične sindikalne organizacije iz Vojvodine, Bosne in Hercegovine in iz Dalmacije, večina iz Hrvatske in Slavonije in železničarske iz Slovenije. Zunaj združenega sindikalnega gibanja so ostale sindikalne organizacije Strojovne komisije iz Slovenije, del organizacij Opšte radniškega saveza na Hrvaškem in seveda nerazredne krščansko-socialistične in narodnosocialistične sindikalne organizacije, ki so takrat predstavljale delavske krila meščanskih strank. Socialistična Strojovna komisija, ki je v Sloveniji združevala vse razredne sindikalne or-

ganizacije, je zavirala združevanje z izgovorom, da odklanja centralizem v sindikalni organizaciji, zato se je šele 29. junija 1920 vključila v Centralni delavski sindikalni svet Jugoslavije, ki je bil sindikalna centrala komunističnih sindikatov.

Teror se stopnjuje

Obznana je 29. decembra 1920 prepovedala delovanje tudi komunistični sindikalni centrali in vsem njenim organizacijam. Šele konec leta 1921 so te organizacije lahko obnovile svoje delovanje v okviru neodvisnih sindikatov. Med tem časom so pa socialdemokrati lahko neovirano obnovili svojo sindikalno centralo Glavni radniški savez in s tem je bilo razredno delavsko gibanje zopet razcepjeno med dve sindikalni centrali, kar je slabilo delavsko sindikalno gibanje. Članstvo je upadalo pri obeh. Medtem ko je Strojovna komisija leta 1920 štela 19.242 članov, jih je konec leta 1923 le še 7.885, Zveza neodvisnih strokovnih organizacij pa 3.700 do 4.000. Neodvisni sindikati v vsej Jugoslaviji so leta 1922 šteli 26.481 članov, konec leta 1923 pa 23.430 članov. Teror, ki ga je buržoazija izvajala nad delavskim razredom, se je stopnjeval. Največji trn v peti pa so ji bile revolucionarne delavske organizacije, ki so bile organizator delavskega gibanja. Spopad delavstva z Orjuno 1. junija 1924 v Trbovljah je uporabila za povod, da je prepovedala komunistične neodvisne sindikate, ki v Sloveniji niso več obnovili svoje ga delovanja.

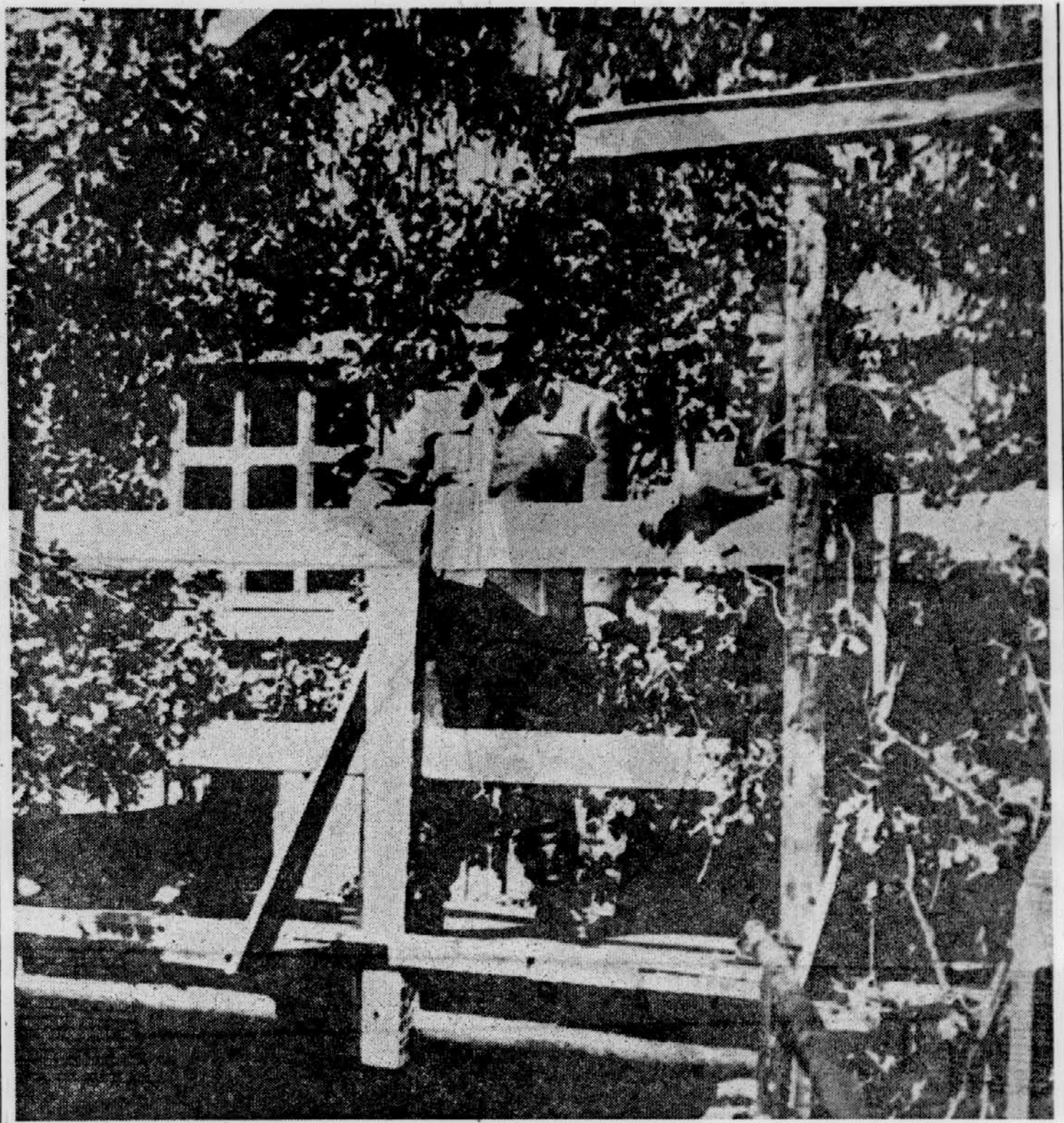
Delavske sindikalne organizacije so v tem razdobju razvile zelo veliko dejavnost. Sklenile so več sto kolektivnih pogodb, v katerih so delavstvu priborile nove pravice, izboljšanje delovnih in življenjskih pogojev in se borile za izvajanje celotne socialne zakonodaje kot na primer: popolna izvedba osmurnega delovnika, izboljšanje akordnega sistema, izboljšanje aprovizacije, ureditev v spoštovanje odpovednega roka, ureditev delavskih stanovanj, priznanje 1. maja za delavski praznik, priznanje delavskih zaupnikov v industrijskih obratih, priznanje delavskih sindikalnih organizacij v podjetjih. Vendar sklepanje kolektivnih pogodb ni bilo lahko in niso bile dosežene brez hudih bojov. Delavske sindikalne organizacije so morale poprej voditi številna mezdna gibanja in stavke.

Kadar pride tornado

Leta 1919 so uspešno končale 38 mezdnih gibanj in 11 večjih stavk, v katerih je sodelovalo 10.000 delavcev. Leta 1920 se je število mezdnih gibanj in stavk povečalo in v njih je sodelovalo že preko 20.000 delavcev, kar je takrat predstavljalo skoraj polovico vsega industrijskega delavstva v Sloveniji. Leta 1921 je bilo že 87 mezdnih gibanj in 20 stavk v njih je sodelovalo 19.000 delavcev. Tudi v vsej Jugoslaviji je število mezdnih gibanj in stavk raslo in v njih je sodelovalo čedalje več delavstva; leta 1923 je bilo v Jugoslaviji okrog 1.000 mezdnih gibanj in 726 večjih stavk v katerih je sodelovalo čez 93.000 delavcev. V naslednjih letih je bilo manj mezdnih gibanj in stavk, tudi število sodelujočih delavcev se je zmanjšalo. Buržoazna vlada je uspešna razjezila to obliko delavskega gibanja s policijskim terorjem, podjetniki z odpuščanjem delavskih organizatorjev in z delnim izboljšanjem delovnih in življenjskih pogojev delavcev in z drugimi sredstvi in metodami. Ena od njih je bila tudi Orjuna s svojimi brutalnimi metodami boja proti naprednemu delavskemu gibanju ki se ji je po delavstvu v Trbovljah 1. junija 1924 organizirano in hrabro postavilo v bran. Partija ji je zastavila pot s svojimi silami proletarskih akcijskih čet (PAC). Ker je vlada naposled spoznala da s takimi metodami delavskega gibanja v Jugoslaviji ne bo zatrla, se je Orjuna odrekla in po trboveljskih dogodkih je ta organizacija ključno končala svojo pot. Delavski razred pa je v tem spopadu pokazal dovolj odločnosti, da je izšel iz njega kot zmagovalec.

Sindikalne organizacije so razvijale tudi delavsko združništvo. Leta 1924 je bilo v Sloveniji 29 delavskih konsumnih zadrug z 22.937 člani. Te oblike dejavnosti so obdržali v svojih rokah socialdemokrati. Komunisti pa so ustanovili več zadrug za izgradnjo delavskih domov. Naj omenimo samo zadrugo »Železničarski delavski doma, ki je kupila hišo na Turjaškem trgu, kjer je ljubljanski proletariat dobil svoj prvi delavski dom, in zadrugo »Rudarski doma, ki so jo leta 1920 ustanovili komunisti in Trbovljah. Ta zadruga je s lastnimi sredstvi v Trbovljah zgradila lep rudarski dom, ki so ga ornujali 1. junija 1924 zažgali.

France Kresal

Pred Pečino v Drvarju

Prvi poraz nemških padalcev med drugo svetovno vojno

Desant na Drvar

V boju je skupaj z vojsko sodelovalo vse ljudstvo

Nemški okupator je pred tridesetimi leti, 25. maja 1944, na rojstni dan tovariša Tita izvedel zračni napad in desant na Drvar. Nemci in druge okupatorske sile so vedeli, da je vrhovni štab NOV Jugoslavije na čelu s tovarišem Titom v Drvarju, na osvobodilnem ozemlju Bosanske krajine. Tako kot v prejšnjih šestih sovražnih ofenzivah, v katerih so se združile okupatorske sile, je bil tudi namen sedme uničiti vrhovni štab in glavnino osvobodilne vojske ter zadati osvobodilnemu gibanju jugoslovanskih narodov smrtni udarec.

Nemci so dolgo pripravljali, izbrali in urili padalski desantni bataljon, ki je štel približno 900 dobro pripravljenih in najbolj skrbno izbranih padalcev. Nemško vrhovno poveljstvo je imelo svoj operativni načrt: bombardirati Drvar, uporabiti desantne enote za napad na Drvar, letalstvo naj bi ščitilo močne kopenske sile iz smeri Srba, Bihača in Banjaluke, izvesti koncentrični napad na širše območje Drvarja, se povezati z desantnimi enotami ter na tem območju uničiti enote narodnosvobodilne vojske, vrhovni štab pod vodstvom tovariša Tita, partijska vodstva in tuje vojaške misije, ki so bile v Drvarju.

Očitno se operativni načrt nemškega vrhovnega poveljstva ni posrečil in to je bil edini dotlej uporabljeni nemški zračni desant, ki je doživel popoln neuspeh. Natanko ob 6.35 uri so 25. maja 1944 nemška letala začela bombardirati in sipati smrtonosni tovor na Drvar. V boj so takoj posegle enote drvarske protiletalske obrambe.

Po 50-minutnem silovitem bombardiranju so se jeli po skupinah spu-

ščati nad Drvarjem nemški padalci; ura je kazala približno sedem. Nenaodoma se je nebo pobelilo: 300 padalcev je padalo na zemljo. Vrhovni štab s tovarišem Titom je bil v leseni baraki v Pečini. Vnel se je silovit boj. Drvar je zajel vrtnec krvavega obračuna. Ko so se po desetih minutah spustili prvi padalci, so jadrana letala pripeljala še 730 pripadnikov divizije Brandenburg.

Za nemške priprave za desant na Drvar je naše vodstvo vedelo, ni pa imelo natančnih podatkov o tem, kdaj se bodo te operacije začele. Po trirurnih bojih, približno ob 10. uri, so nemški padalci zasedli ožji del mesta Drvar. Ko so Nemci ugotovili, da vrhovni štab s Titom ni na Sobiča Glavici, so svoj glavni napad usmerili na Pečino. Zaščitni bataljon vrhovnega štaba, oficirska šola, partijska in politična vodstva in ljudstvo pa so se uspešno bojevali in prizadejali Nemcem velikanske izgube. Ze ob 10. uri so prišli bataljoni 3. liške brigade VI. divizije in boji so postajali še ostrejši in silovitejši. Nemške desantne enote, na katere so pritiskale naše številne in močnejše sile, so prešle v obrambo. Okoli 12. ure se je spustila druga skupina nemških padalcev, pobuda pa je bila še vedno v rokah naših enot, ki so vse močnejše napadale. Nemci so imeli še velike izgube. Le elitni esesovski padalski bataljon, ki je štel 500 mož, je imel 400 mrtvih, ranjenih in pogrešanih.

Prvi dan desanta je bil tudi začetek poloma nemške operacije. Vrhovnemu štabu je že ob 12. uri uspelo umakniti se iz Pečine in ponódi priti do Mliništa in Potokov. Najbolj siloviti boji so divjali okoli Sobiča Glavice. Nemci so bili popolnoma obkoljeni, močne sile VI. liške proletarske divizije so jih stisnile v obroč. Sovražnik je bil tako ukleščen, da je bilo le še vprašanje časa, kdaj bo povsem uničen. Pred zoro 26. maja ob 3.30 uri so se naše enote, kot je veleval ukaz, umaknile iz Drvarja proti Mliništu.

Padalci SS so imeli zelo hude izgube. Od 300 padalcev, kolikor jih je izskočilo nad Drvarjem, je ostalo živih le 90 ali 100. Zakopali so se na pokopališču pri Sobiča Glavici, kjer so imeli v jarkih dobro kritje. Temu zdesetkanemu zračnemu desantu je uspelo povezati se z nemškimi silami, ki so prodirale proti Drvarju iz smeri Srba in Bihača. Tako je tudi drvarska operacija pod imenom »skok konja« — takšno ime je izbralo nemško vrhovno poveljstvo, ki si je od operacije toliko obetalo — doživela kot vse prejšnje popoln poraz. Vse, kar je uspelo elitnim esesovskim padalcem dobiti v roke od vrhovnega štaba v Drvarju, je bila Titova maršalska uniforma. Ob vstopu v Pečino pa je kroglja ostrostrelca zadela spremljevalca tovariša Kardeja Vlada Hernika. Vnovič sta se izkazali velika moč in nepremagljivost naše narodnosvobodilne vojske pod vodstvom njenega vrhovnega komandanta tovariša Tita.

Vrhovni štab se je, ko je zapustil Drvar, naselil v vasi Bajramovci na Kuprškem polju. Tam je čakal na sovjetsko letalo. Borci zaščitnega bataljona so kurili signalne ognje. Tretjega junija 1944 ob 21. uri se je na Kuprškem polju spustilo sovjetsko letalo Douglas s pilotom Aleksandrom Sornikovom. Del vrhovnega štaba s tovarišem Titom se je s tem sovjetskim letalom prepeljal v Bar in pozneje na otok Vis. Na tem otoku so bili ugodni pogoji za povečevanje in vodenje narodnosvobodilnega boja. Po osvoboditvi Beograda se je vrhovni štab preselil tja.

Prvega junija bo Drvar slavil 30. letnico svoje zadnje osvoboditve izpod okupatorja in izvojevanje zmage nad elitnimi nemškimi padalskimi esesovskimi odredi, ki so prvič v drugi svetovni vojni doživeli tako popoln poraz.

Mirko Drča

Po zboru ljubljanskih likovnih umetnikov

Tegobe likovnega delavca

Na občnem zboru ljubljanskih likovnih umetnikov, ki je bil 17. maja v Ljubljani diskusija in ugotovitve o položaju likovnega umetnika niso bile niti malo rožnate. Kako živimo trenutno v naši družbi, se zlasti kako živi mlajša generacija s statusom »svobodni umetnik? Zdi se, da je imela starejša generacija več možnosti za uveljavitev, bila je maloštevilnejša, zlasti pa je bil umetniški položaj takrat boljše vrednoten kot danes.

Preštevilnost je v tem primeru samo relativna, ker je interes sodobne družbe do likovnih del premajhen in tudi zato, ker likovni trg zasipava amaterska dela in najrazličnejši kič. Res je, da se odpirajo mnoga delovna mesta, ki so blizu naši izobrazbi in da je za tiste, ki izberejo to pot, položaj ugodnejši. Najbolj kritični je položaj mladih umetnikov, ki so se odločili za raziskovalno smer ustvarjanja. Od diplome do osvojitve statusa svobodni umetnik traja leto, pa tudi več. To je obdobje brez najosnovnejše socialne zaščite, (kot je npr. zdravstveno zavarovanje).

Poskušamo likovnega delavca primerjati z delavcem ob stroju ali npr. z mladim znanstvenikom: Ta ima prikrit prostor, material, instrumente, plačan redni letni dopust, povračilo boleznine, možnosti najema stanovanja, posojila itd., in je za vse skupaj tudi plačan. Življenje likovnega raziskovalca ne pozna teh ugodnosti, ni deležen družbenega ateljeja, družbenega stanovanja, posojil, likovni material si kupuje sam in na koncu pripravi razstavo. Se prej v mnogih primerih kot ribničar. Urban prosjači od podjetja do podjetja za pokroviteljstvo razstave in sofinanciranje kataloga, kar je zelo neprijeten posel.

»Siti smo beračenja!«

Kolega so v nekem podjetju sprejeli takole: »V te namene nimamo nobenih sredstev, podpiramo samo konkretne stvari, pravzaprav smo siti tega beračenja.« Podobne prošnje se pogosto rešujejo tako dolgo, da razstavo že prej zapro. Preko nizkih udarcev in nezamevnosti le pride do razstave. Da bi bila otvoritve slovesnejša, jo je treba začiniti s koktelom, seveda pogosto iz umetnikovega žepa. Prevoz in podobnega niti ne štejejo. Rezultat razstave je čakanje na milostno kritiko. Razstave v manjših krajih pa niti nimajo odmeva, saj je razumljivo, da se kritik za boren honorar ne bo trudil v oddaljen kraj.

Takšni problemi se ne bi smeli porajati v socialistični družbi. Kje so vzroki? Ob besedi družba se nehoti dotaknemo oblasti te družbe. Koliko je kriva oblast, koliko smo krivi umet-

niki sami? Objektivno rečeno krivda je na obeh straneh. Z obeh strani je prišlo do odtujenosti. Premalo smo izkoristili svoje samoupravne pravice, premalo smo izpolnjevali samoupravne dolžnosti. Po diskusiji na občnem zboru smo spoznali, da tudi vodilni politični forumi niso pokazali pravega zanimanja za boljši položaj likovne kulture.

Zaradi vseh teh okoliščin je prišlo v vrstah likovnih umetnikov do stihijskega stanja. Namesto, da bi šli v odločno akcijo v korist vseh članov, je obstajalo le pravilo »znajdi se, kakor veš in znaš«. To se je izrodilo v zapiranje v manjše klane in v kolončarstvo ter družbeno nezainteresiranost.

Letošnjega februarja je bilo srečanje s političnim funkcionarjem, ki je predaval o vlogi in perspektivi likovnega umetnika v socialistični družbi. Predavanja se je udeležilo le osem članov od 261 povabljenih. Na vprašanje, zakaj je udeležba tako zelo šibka, je starejši slikar odgovoril: »Povezanost in zainteresiranost se resnično iz leta v leto slabša, vzrok pa je tudi v tem, da podobni sestanki niso obrodili ničesar novega.«

Društvo nima niti ene trgovine

Na zadnjem zboru ljubljanskih likovnih umetnikov se je pokazalo, da zainteresiranost le ni tako majhna. Vsi prisotni so spoznali, da takšno stanje ne vodi nikamor in da se bo skupaj z novo izvoljenim predstavniškim telesom (upravnim odbor, umetniški svet, nadzorni odbor, delegati v temeljni kulturni skupnosti) treba bolj angažirano boriti za boljši položaj. Boriti se bomo morali za delovne štipendije, posojila, stanovanja, ateljeje...

Kako je z ateljeji v naši republici? V zadnjem obdobju nismo pridobili niti enega, medtem ko so v ostalih republikah zgradili precejšnje število družbenih ateljejev. Nadalje bi se morali boriti za prodajnorazstavne prostore. Kot gobe po dežju rastejo v Ljubljani supermoderno opremljeni bifeji, gostilne, butiki ipd. Društvo likovnih umetnikov Slovenije pa ne zmoro niti enega svojega prostora kjer bi prodajalo solidna dela članov. Društvo likovnih umetnikov Hrvaške ima v Zagrebu svojo lastno galerijo in še prodajno trgovino. Zadnji čas je, da se v središču mesta, pa ne pod zemljo, ampak na vidnem mestu, uredi primerna trgovina s solidno organizacijo in reklamo, kot jo zahteva sodoben tempo. Trgovina bi morala imeti strokovno vodstvo, ki bi umetniško delo znalo približati kupcu. Takšna trgovina bi pomenila del boja proti diletantom, izdelovalcem kiča in trgovcem z reprodukcijami.

Reformirano društvo se bo moralo boriti za pravilno vrednotenje umetnika in umetnosti. Gojiti bi moralo

stanovsko zavest. Pojavljajo se ljudje ki besedo »umetnost« enačijo z besedo »proizvodnja«, kot bi se ne zavedali velikega poslanstva umetnosti v vseh zgodovinskih obdobjih. Kaj je v ponos npr. Egiptu, Grčiji, Italiji, Franciji, Holandiji, Španiji — velika likovna dediščina! Ob tej negaciji kulture mi nehotne prihaja na misel Tainova omačitev ljudi fevdalne Evrope, ko jih (razen kulturne Italije) imenuje divje živali, ki mislijo samo na pijačo, hrano, boj in prekladanje svojih udov.

Laična predstava o umetniku

Zanimiva je laična predstava o umetniku, ki neugodno vpliva na položaj in je nekaterim celo dobrodošla. Slikarja, kiparja si predstavljajo kot revnega bohemskega kosmatina, ki išče navdih po gostinah ob somaznih hodih in iz velikega razočaranja in trpljenja izpoveduje velike umetnine.

Nekje so prebrali ali slišali o usodnem življenju Modiglianija ali našega Groharja in sedaj pričakujejo, da je beda porok za umetniška dela. Zal se nihče ne spomni ali ne pozna življenja grških, renesančnih ali baročnih mojstrov, ki so brez bede, v blagostanju in časti ustvarjali največje umetnine v zgodovini človeštva.

Društvo bi si moralo s pomočjo družbe prizadevati za vedno večje širjenje likovne kulture med ljudi. Ne bi smelo dopustiti, da je v osnovni šoli likovna vzgoja minimalna in odrinjena, na srednji šoli celo popolnoma opuščena.

Potem ni čudno, da je tolikšno povpraševanje po kičastih izdelkih, snobi pa so dosegli komaj impresivistično likovnost. Iz izkušenj vemo, da so ljudje pogosto pripravljeni na razlage likovne zgradbe slike ali kipa in si celo želijo pojasnjevanja, da bi bolje razumeli umetniško sporočilo.

V zadnjem času je bilo precej slišati o elitni kulturi, o odtujitvi kulture od delavca in o široki množični kulturi. Predlogi, da bi naj umetniki poenostavili svoj likovni izraz, so seveda težko sprejemljivi. Filozof Hauser pravi o tem takole: »Naša naloga ni znižati umetnosti, da bi ustrezala današnjemu obzorju širokih množic, marveč kolikor mogoče razširiti obzorje teh množic. Pot k pristnemu razumevanju umetnosti pa vodi skozi izobrazbo. Stalne možnosti, da postane umetnost monopol majhne manjšine, ni mogoče preprečiti z nasilnim poenostavljanjem umetnosti, temveč z vzgojo sposobnosti za presojanje umetnosti. Pristna, napredna, ustvarjalna umetnost more pomeniti dandanes ne bo nikoli za vse enako užitna in razumljiva. Zrahljanje kulturnega monopola je odvisno predvsem od gospodarskih in družbenih razmer. Vse kar moremo storiti, je da se borimo za ustvaritev ustreznih razmer.«

Stane Jagodič

Zagatni položaj mariborske študijske knjižnice

Maribor potrebuje svojo prvo knjižnično stavbo

Sedanja knjižnica se stiska v stavbi na najhrupnejšem mestnem križišču

Res je, da so knjižnice, njihova ureditev, razvoj in družbena funkcija že vsaj dobro stoletje živ problem markske po svetu, vendar se je prav za ostril šele po minuli vojski, posebej še v šestdesetih letih. Eksplozija znanstvenega prizadevanja, potrebe po vse obširnejših in globljih virih informacij so sprožile pravi plaz tiskanega gradiva. Smiselno ga zbrati, urediti in ga dajati bravcem v branje pomeni ne samo črpati iz bibliotekarske vede, razgledovati se po njenih mejnih znanostih, zlasti informacijskih, marveč tudi iskati najustreznejše kadrovske, prostorske in tehnične rešitve za smiselno in smotrno službo uporabnikom.

Vsa ta pisana in obširna problematika ne pesti samo družb z velikanskim znanstvenim in tehničnim potencialom, začela je stiskati tudi našo družbo. Sprva — v šestdesetih letih — smo se je začeli sicer zavedati, zdaj pa se nam razkriva v vse večjih razsežnostih. Knjižničarji so jih sicer dojele, vendar je vprašanje, ali jih bodo zmogli tudi dovolj hitro in nazorno razgrniti, da bo družba utegnla ukrepati še ob pravem času.

Eno najbolj vzemirljivih znamenj, da se bo za slovensko knjižničarstvo (tvoja čimprej bolj zaveti, so vse pogostnejši glasovi po novih knjižničnih sgradbah Slovenska družba za svoje funkcioniranje terja tudi moderne knjižničarske službe. Resnica pa je, da smo na Slovenskem doslej zgradili samo tri knjižnične stavbe: leta 1941 za današnjo Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, leta 1967 za študijsko knjižnico v Celju in leta 1971 za matično knjižnico v Velenju. Maribor v svoji zgodovini še ni imel stavbe, ki bi bila zgrajena samo v knjižničarske namene.

Položaj in obseg knjižničarstva v Mariboru je historično utemeljen. Maribor ni bil ne deželno glavno mesto, da bi v avstrijskem cesarstvu imel deželno znanstveno in domoznanstveno knjižnico, v njem ni bilo višjih šolskih institucij (z izjemo semenišča) ne znanstvenih zavodov. Pravo jedro znanstvene knjižnice je bila knjižnica slovenskega Zgodovinskega društva, ki si jo je uredilo kar ob ustanovitvi leta 1903. Iz nje je po prvi svetovni vojski nastala javna študijska knjižnica, ki jo je vzdrževalo mesto, ne država, po letu 1945, ko so njene fronte, ki jih je bil odpejal okupator v Avstrijo, vrnil, je pa kot študijska knjižnica širše pokrajine v šestdesetih letih prerasla tudi v knjižnico mariborskih visokošolskih zavodov.

Manj ugledno poglavje naše kulturne zgodovine

Kako se je knjižnica Zgodovinskega društva potikala po Mariboru, kako je morala zapustiti celotno prostore v Narodnem domu, je manj ugledno poglavje iz kulturne zgodovine Slovenec na Štajerskem. Šele leta 1921 je dobila svoje šesto pribežališče v tedaj njem kazinskem poslopiju na Slomško-

vem trgu. Od tam jo je pregnal okupator, tjakaj se je leta 1945 vrnila iz pregnanstva v prostore, ki ji jih je bilo utesnilo gledališče.

V slabih dveh desetletjih pred vojsko se je mariborska študijska knjižnica povzdignila v vzgledno splošno-znanstveno knjižnico; veljala je za vzorec študijskim knjižnicam, ki so jih na Slovenskem ustanavljali po osvoboditvi.

Maribor je živel takoj po vojski v hudih težavah. Mesto je bilo močno porušeno; treba ga je bilo obnovljati. Knjižnice, ki jih je bil okupator uničil v celoti, je bilo treba povzdigniti tako rekoč iz nič. Levji delež pri obnovi znanstvenega in kulturnega dela je bil namenjen študijski knjižnici, a ta se je stiskala v tesnih sobah v kazinskem poslopiju, večina njenih povrnjenih fondov pa je bila spravljena v pokrajinskem muzeju. Šele leta 1951 je dobila prostore v Prešernovi ulici 1, v zombardirani, a obnovljeni poslovno-stanovanjski zgradbi, v kateri je še danes. Ko so se bila iz nje izselila vodstva političnih organizacij, se je v njej uredila tako, da je 1. maja 1953 začela poslovati za javnost. Na voljo ji je bilo 999 m². Ko je leta 1951 dobila nove prostore, je štela 40.345 enot knjižničnega gradiva, leta 1959, ko so se začeli ustanavljati mariborski visokošolski zavodi, pa že 95.407 enot.

Razvoj mariborskega visokega šolstva (leta 1959: višja komercialna in višja tehniška šola, leta 1960: višja agronomska, višja pravna, višja stomatološka šola, leta 1961: pedagoška akademija) je tedaj študijski knjižnici naložil samoumevno funkcijo osrednje visokošolske knjižnice. Ta je bila zlasti odgovorna, ker nastajajoče višje šole niso imele svojih knjižnic niti ni bilo v Mariboru specialnih knjižnic za njihova področja.

Knjižnici se je posrečilo, da si je v letih 1959—1962 zgradila dvorišni trakt s štirimi poletazami skladišč v izmeri 780 m², pridobila pa si je tudi stanovanja v vzhodnem krilu zgradbe in jih predelala v čitalnice (s 104 sedeži) in delovne prostore za osebje. Vse površine za bravce, knjižnično osebje in za skladišča merijo zdaj 1718,35 m², torej niti ne dvojni obseg prvotnih površin iz leta 1951. Knjižnično gradivo pa se je medtem kar posestevalo: leta 1951 ga je bilo, kakor smo zapisali, 40.345 enot; konec leta 1973 pa že 233.078 enot. Takšen porast je zmoglo le večje število delavcev: leta 1952 jih je bilo 10 rednih in 3 honorarni, leta 1973 pa 34 rednih in 4 honorarni. Niso potrebne posebne računske operacije, da ugotovimo, kako povečane površine še zdaleč niso v sorazmerju s povečanimi fondii in osebjem.

Toda izredni porast knjižnične dejavnosti je razviden še iz drugih podatkov: obiskov bravcev je bilo leta 1955 9.737, leta 1973 pa 62.042; izposojeni enot knjižničnega gradiva je bilo leta 1952 8.749, leta 1973 pa 72.392. Podatki za leto 1972 nam povedo, da sta Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Visokošolska in študijska knjižnica v Mariboru izposodili skoraj enako število enot knjižničnega gradiva (NUK: 60.034 in VSK: 59.296). Seveda je treba pri tem upoštevati, da je mariborska Visokošolska in študijska knjižnica v mestu edina velika splošnoznanstvena knjižnica, da so knjižnice na visokošolskih zavodih še

mlade, medtem ko je v Ljubljani poleg Narodne in univerzitetne knjižnice še cela vrsta univerzitetnih, specialnih in znanstvenih knjižnic, ki omogočajo bogatejšo informiranje bravcev (vzema mimo knjižnici SAZU in Narodnega muzeja, Slovansko knjižnico). Splošno-izobraževalne knjižnice pri tem izvezmam.

Mariborska Visokošolska in študijska knjižnica opravlja zdaj štiri pomembne naloge:

1. je osrednja knjižnica mariborskih visokošolskih zavodov;
2. je splošnoznanstvena knjižnica za potrebe Maribora in njegovega območja;
3. je domoznanstvena knjižnica za se verovzvodno Slovenijo, kar je že od leta 1903, ko je bila ustanovljena;
4. od leta 1971 je poleg Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani arhivska knjižnica za knjižnično gradivo z območja SR Slovenije; ker je že od svojega nastanka brez zakonskih določil skrbno zbirala slovensko knjižno produkcijo, je bogat vir za najrazličnejši študij v drugem mestu policentrične zasnovane Slovenije.

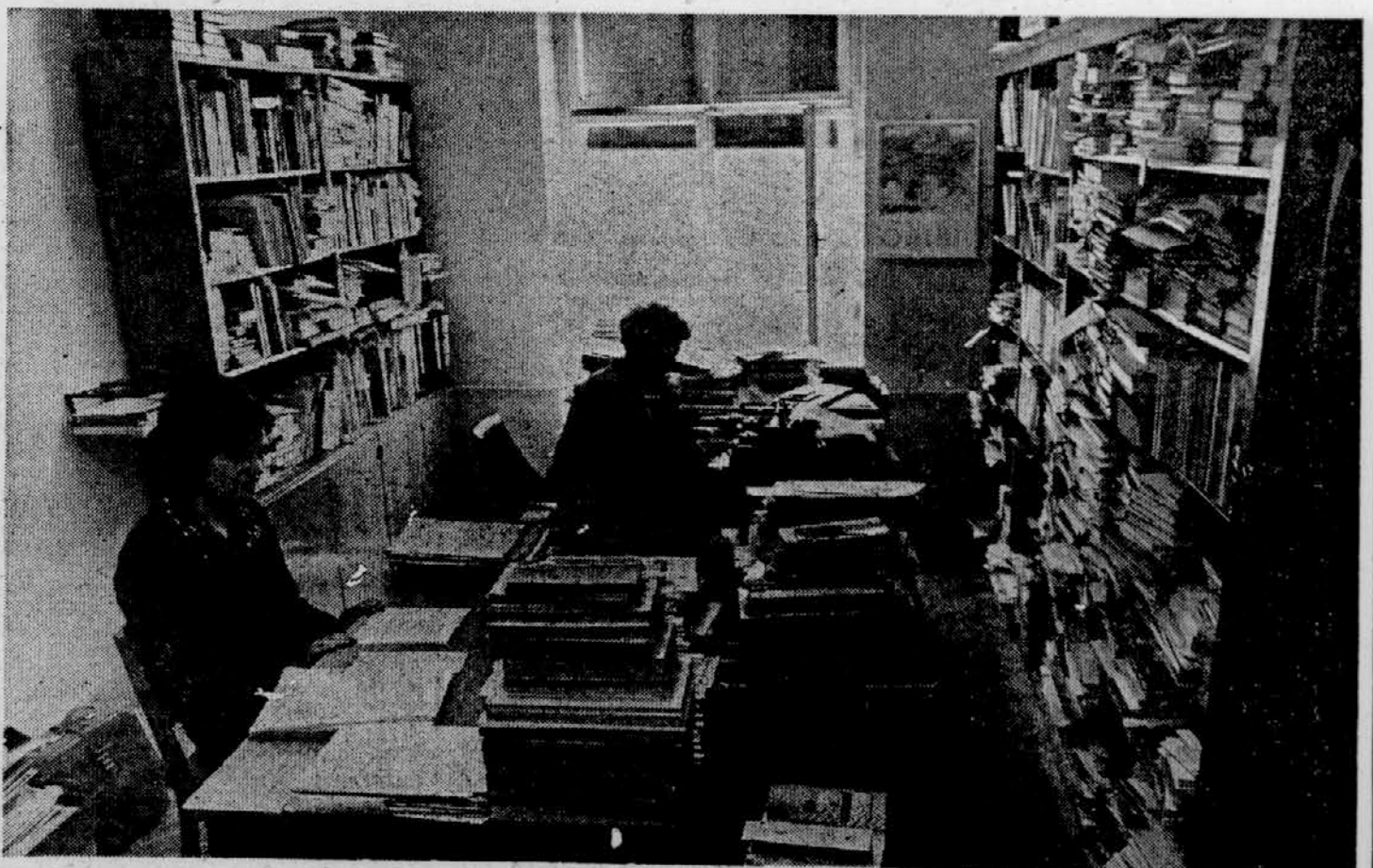
Seveda bo njeno delovanje v prihodnosti usmerjeno predvsem v zadovoljevanje potreb po znanstvenih informacijah visokega šolstva v Mariboru. V resoluciji o dolgoročnem razvoju Socialistične republike Slovenije iz leta 1972 je namreč zapisano, da bo v republiko do 1985. leta dvoje univerzitetnih središč po 12 do 15 tisoč študentov. Projekt nove univerze (osnutek predloga raziskave) iz leta 1972 predvideva, da bi v študijskem letu 1984/85 bilo na mariborski univerzi 7.700 rednih in 4.000 izrednih študentov in 700 članov učnega osebja. Statistike kažejo, da se realni vpis doslej kar dobro sklada s predvidevanji; v študijskem letu 1973/74 je na mariborskih visokošolskih zavodih 3.216 rednih in 3.346 izrednih študentov.

Najkasneje do leta 1978 bodo knjižnica skladišča v mariborski Visokošolski in študijski knjižnici do kraja napolnjena, že zdaj pa ni na razpolago prostorov, da bi se, recimo, dalo povečati število sedežev in da bi spravili pod stroho tehnične priprave, ki so za moderno knjižnico nujno potrebne. Tako se knjižnica vse bolj stiska v stavbi na največjem, najhrupnejšem semaforiziranem mariborskem križišču, ki se čezeni ne vali samo na milijone vozil iz Srednje Evrope proti Balkanu, marveč tudi iz Evrope daleč v Azijo.

Rešitev je samo ena

Rešitev iz zagatnega položaja je seveda samo ena: čimprej je treba zgraditi novo knjižnično stavbo, jo zasnovati po načelih sodobnega knjižničnega stavbarstva in postaviti na takšno mesto, da bo tudi lokacijsko najbolje streгла tako uporabnikom iz visokega šolstva kakor tudi drugim bravcem. Knjižnica mora biti prostorsko, tehnično in kadrovsko urejena tako, da bo iniciativni člen v mariborskem visokošolskem knjižničnem sistemu. Povezava mora biti z drugimi knjižničnimi sistemi v Sloveniji in zunaj nje, vključiti pa se bo morala tudi v sodobne avtomatizirane pretoke informacij.

Bruno Hartman

Pogled v mariborsko Visokošolsko in študijsko knjižnico: huda stiska za prostor (foto: Dragiša Modrinjak)

Pod vznožjem himalajskih vrhov

Lepota nepalskih ljudskih plesov

Njihovi plesi so izraz veselja in radosti preprostih gorjancev

Na visokih nepalskih planotah pod vznožjem vrtočev himalajskih vrhov si je preprosti kmečki živelj ograbil polja in uredil po strmih gorskih vzpetinah vzorne kmetije. Kot povsod se je tudi v teh, do nedavna skoraj nedostopnih krajih Nepala in Tibeta razvila plesna in glasbena kultura, ki se je do zdaj ohranila v starodavnih ljudskih običajih. Da bi približali te elementarne ljudske plesne širšemu krogu ljudi, da bi jih še nadalje razvijali in ohranili, zakaj svetovni turistični razmah s svojo civilizacijsko čedalje bolj prodira tudi v himalajsko pogorje, je kulturna zveza Everest v Katmanduju pred dvema desetletjema ustanovila plesni ansambel Bhairab Dance Ensemble. Namen ansambla BDE, kakor ga imenujejo s kratkimi, je gojiti in seznanjati z nepalskimi ljudskimi plesi in glasbo svoje rojake in svet zunaj Nepala.

Pod vodstvom zaslužnih glasbenikov in koreografov Bhairava, Bahadura in Thapa so zbrali skupino zavzetih glasbenikov in plesalcev. Umetniška skupina goji tenkočutne ljudske plesne, petje in glasbo vseh etničnih skupin iz različnih nepalskih območij. Trudijo se kar najbolj pristno prikazati resnične lepote nepalskih ljudskih plesov ob spremljavi izvorne ljudske glasbe.

V nepalskem kulturnem domu v Katmanduju smo si ogledali prireditve s pisanim programom nepalskih ljudskih in obrednih plesov.

Po starodavnih azijskih običajih so za uvod prikazali poklonitev bogovom, kar skore pred vsako slovesnostjo, bodisi religiozne ali gledališke narave. V poltemi je priplesalo devke v svečani nepalski noši s priziganimi svečami v rokah. Bobnar živahne mimike, z dolgimi brki, v beli obleki in s svečami na glavi je spremljal ples z divjim udarjanjem dlani na manjši boben, prizanjanjem za pas. Drugi fant, prav tako v beli obleki, je v plesnem koraku prinesel nekakšen oltarček s priziganimi svečami, ga postavil na tla in se pomolil v vedno spreminjajočih se pozah. Godbenik je vse bolj divje bobnal, njegovo telo se je silovito treslo. Nato je snel svečke s svojega pokrivala, jih prizgal ob oltarčku in jih goreče, s plameni vred vtaknil v usta in pogotnil, kot bi bil čarovnik. S tem je pregal že duhove, ki so grozili preprečiti slovesnost.

Najprej je treba počastiti boga

Pri Nepalcih je navada — če kje kaj prvič počno — da najprej počaste boga ali boginjo. Write svare je ples aarati, z drugo besedo: obredni ples. Tako je ta ples prirejen predvsem v počastitev boginje plesa.

Ples tappa plešejo v parih. Ples se začne zelo zadržano, nato pa se v čedalje hitrejšem tempu prepletajo ruskim in tudi makedonskim plesom podobni koraki in počepi. Dekleta plešejo z ruticami v rokah, kar še bolj spominja na omenjene plesne. Ples ponazarja, kako ljudje v zahodnem Nepalu, zlasti v Dangju, med prazniki razveseljujejo svojo okolico.

Izredno slikovit je ples padmasambhav, z legendarno vsebino. Padmasambhav je usmrtil tibetanskega demona Langdharpa in tam razširil budizem. Padmasambhav je nato postal božanstvo Tantric in ga časte tudi kot začetnika in zaščitnika plesa. Dandanes ga plešejo lame v budističnih samostanih ob religiozih slovesnostih, ki jih opravljajo menihi. Zato ga tudi imenujejo pobožni ples lam. Ščasoma so ga uvrstili med klasične nepalske plesne. Ples ponazarja divjo atmosfero s strašljivimi kostumi in raznobarvnimi fantastičnimi maskami.

Plesalec, ki je plesal pobožni ples lam, je bil v grozljivi rdeči maski z dolgo rdečo grivo in z zvoci okoli pasu, podobno kot slovenski kurenti. Ponavljajoč se gibi so na moč preprosti. Spremljala sta ga fanta z značilnima dolgima stogoma do tal, s kakršnimi troljbo pastirji v himalajskih gorah.

Klasični nepalski ples lakhe prikazuje varljiv boj za premoč med človekom in bogom. Plesalec tega demonškega plesa je oblečen v kričečo rdečo obleko in grozljivo masko z dolgo grivo. Ob pasu mu rožljajo zvoci kot pri plesalcih plesa padmasambhava. Rdeče pentlje na komolcih in v rokah plapolajo, kot bi švigali ognjeni zublj. Po hrupnem nastopu se ples umiri, potem pa spet počasi vrača v divji ritem, kot bi razsajal vihar.

Ples, s katerim strašijo otroke

S tem plesom plesalci radi strašijo otroke po Katmanduju. Z nekaj variacijami ga plešejo po vsem Nepalu ob prazniku rojstnega dne boga Krišne.

Enkratna sta ritem in napev plesa selo, imenovanega tudi ples tamang. Plešejo ga ob vseh praznikih v letu. Ples izvira iz nižje himalajske kaste v deželi Tamang. Zaradi svoje izredne priljubljenosti pa dandanes ni samo ples Tamangov, temveč vsega preprostejša ljudstva v gorah. Ples je še posebej priljubljen zato, ker plesalca vodi ženska. Preprosti ples spremlja neopazna pesem. Plesalka in plesalec sta v preprostih pastirskih oblačilih.

Ples vračev jhankri je obredni ples. Jhankri je vrač, ki je še dandanes čislán v svetu pod Himalajo. Ples pleše največkrat ena oseba, preoblečena v vrača. Prirejajo ga po vaseh in naseljih, da bi odzdravil bolne ljudi. Ob spremljavi zvoncev, ki jih ima godbenik obsešene prek ramen in okoli vratu, in ob bobnanju na poseben boben z ročajem, vrač s petjem skrivnostnih starodavnih himen in s ples-

Klasični nepalski ples lakhe

nimi gibi privablja skrivnostnega duha, da bi se naselil v bolnikovo dušo in razkrinjal bolezni, ki je ponavadi povezana s hudobnimi duhovi.

Netua je pomladanski ples iz Taraja v južnem Nepalu. Plešejo ga aprila in maja, ko je tu že bujna pomlad. To je čas glasbe in dišečih cvetov, ko ptički in rože dobijo barve in ko se možje radi zaljubijo, pravijo navihani in veseli Tarajci. Ples, ki ga plešejo fantje in dekleta v parih, je poln pomladnega veselja in nežnih čustev.

Ples khyali se pleše na praznik boga Šive v zahodnem Nepalu. Khyali pomeni biti vesel in v razigranosti zbijati šale. Med plesom mladenič in mladenke tekmujejo, kateri izmed njih bo bolj pripomogel k vedremu prazničnemu vzdušju. Ples je izredno živahen in vesel in preseneča po obilnih obratih v parih.

Ples šerp

Sebru je izredno razigran ples šerp. Sebru pomeni v nepalskem jeziku ritem nog; ples se res odlikuje po hitrih gibih nog. Pleše en plesalec, lahko pa tudi dva ali več. Serpe, nepremagljivi plezalci, prirejajo ples v organizaciji zveze himalajskih šerp v času budističnih praznikov, ki se jih ljudje množično udeležujejo.

Kmečki živelj v katmandujski dolini je kljub trdemu delu na polju ohranil smisel za kulturno življenje. Njihov je ples ghintangman jpayu ali tako imenovani žetveni ples. Ghintangman je plešča deklica iz njihove vrste, ki zapleše, da bi razvedrila svoje sodelavce, ponavadi ko je žetev že pospravljena.

Na glasbo s petjem je ljubko črnolaso dekle s kito, bosa, v dolgi črni obleki, obšiti z rdečimi robovi

in prepasani z belim širokim pasom, graciozno zaplesalo prikupen ples, z zahtevnimi gibi rok in kroženjem svojega vitkega telesa.

Peacock je ples pava. Ples pričara jutranje prebujanje in pripovedovanje sameca samice. Pav ni samo najlepša ptica, njegovi gibi in klaci na ples so prava pesem. Ko nastopi deževna doba, se pav otrese starih peres in dobi nova peresa čudovitih mavričnih barv. Redka priljubljenost v tem delu sveta je videti v času deževja pavov graciozni ples. Vsaka kaplja dežja ga prebuja, bliški in gromi pa ga zmamljajo.

Nepalski plesalci posnemajo pavovo vedenje z natanko preštudiranimi gibi. Ples daje plesalcem velike možnosti, ki jih ponavadi tudi mojstrsko obvladajo. Ples je edinstven in izredno zanimiv. Navdušji zlasti na koncu, ko se plesalec — pav otrese starih peres in razpre novo pahajočo.

Med plesnimi točkami in na koncu programa je folklorni ansambel postavnih fantov in lepih deklet zapel nekaj nepalskih pesmi ob zvokih izvirnih instrumentov. Najbolj znani in najbolj nežen instrument Nepala je sarangi, po obliki majhno, violini podobno izdobjeno glasbilo s štirimi strunami. Instrument na trak si pokončno obesimo čez rame in s kratkim lokom potegujemo po strunah.

Sarange smo videli in poslušali v Sarangu, na cestah in v naseljih. Šalj so njegovi zvoki glasni kot prebujajoče se šumenje gora in rek, kot bučanje skal in slapov, kot piščevet skozi goste krošnje borovih gozdov.

Zvoki, petje in plesi Nepalcev so izraz veselja in radosti teh preprostih gorjanov, preizkušanih s trdim življenjem na strmih bregovih. Njihova pesem je hvalnica stvarstvu — za dar plodne zemlje v tej lepi himalajski deželi.

Emil Freljh

V Londonu so skriti in odkriti

vsi najlepši angleški spomeniki

Zanje skrbi na najvišji ravni Bohinjec Pintarjev Miha

Od našega londonskega dopisnika

LONDON, maja — Sredi elegantnih trgovin ulice Savile Row v bogatem londonskem predelu Mayfair je stavba, v kateri je del britanskega ministrstva za okolje. V tej stavbi ter v okviru tega ministrstva je tudi urava za zaščito in varstvo spomenikov. Direktor te uprave je slovenski arhitekt Miha Kormančič, ki že nekaj desetletij živi na otoku, v Slovenijo, predvsem v Bohinj, pa z mlado prijupko ženo Natašo skočita le na počitnice.

Kljub temu, da je Miha že tolikšno vrsto let v Angliji, se ima še vedno za pristnega Bohinjca. »Bohinjci me še vedno poznajo predvsem kot Pintarjevega Miha,« mi je dejal, ko sem prišel na klepet v njegov urad, ki je založen s povečanimi fotografijami londonskih spomenikov in svitki z načrti.

Miha Kormančič je lani postal direktor uprave za zaščito londonskih spomenikov, sicer pa dela na tem področju že kakih deset let. »Začetek sem kot risar, potem sem dve leti študiral na eni izmed tukajšnjih univerz.«

»Kmalu sem dobil prvo naročilo — restavriranje neke rimske vile v Kentu. Temu naročilu so sledila še druga... Pred tremi leti sem postal odgovoren za polovico vseh londonskih spomenikov, no, lani pa je v moje območje prišel ves London...«

»Kar pomeni?«

»Kar pomeni veliko dela. V moje delovno območje sodijo namreč tako državni in občinski kot tudi zasebni londonski spomeniki. Vsak dan imam opravka s kakimi 40 od države zaščitenimi spomeniki.« Kot pravi Miha Kormančič, so v Londonu skriti in odkriti vsi najlepši angleški spomeniki, ki jih je treba gojiti, podobno kot človek goji vrto, le da je s spomeniki stvar še neprimerno bolj zapletena in odgovorna. S 120 specialisti — restavriratorji, kolikor jih ima Miha Kormančič — opod sabov, je treba stalno raziskovati, popravljati in prenavljati stari del Londona — kjer praktično stoji spomenik pri spomeniku — parlament v Westminsteru, westminsterško opatijo, londonski Tower...

Milijon funtov na leto

»Za ta posel sem se odločil predvsem zato,« pripoveduje Miha Kormančič v svoji bohinjskimi, med katero se pleče kaka srbska (Miha je kot otrok živel s starši nekaj časa v Bački) in angleška beseda, vker sem vedno ljubil zgodovino. Poznavanje zgodovine pa je tudi ena izmed bistvenih prvin pri spomeniškem varstvu in restavriranju. Spomenik je treba, še preden karkoli storiš z njim, postaviti v pravo zgodovinsko okolje. To nikakor ni tako preprosto kot se zdi prvi hip, saj je znano, da so bili posebno starejši spomeniki neštotekrat preurejeni, adaptirani, nadzidani, podzidani... Temu sledi iskanje originalnih načrtov in šele nato je moč določiti, kako naj stoji ta zid, oni steber. Nakar je treba za vse skupaj dobiti še denar.« Vzdrževanje in varstvo spomenikov je stvar britanske vlade.

»Koliko vam na leto odrine za londonske spomenike?«

»Samo za londonske spomenike doblim letno več kot milijon funtov — kakih 40 milijonov novih dinarjev.«

»Je to dovolj?«

»Zaenkrat je to vsekakor dovolj. Hujši problem je dobiti pravno delovno silo. Primanjkuje nam strokovnjakov, ki jih podjetja, ki za našo uravo izvajajo dela, večkrat nimajo.«

Kar zadeva denar, se Miha Kormančič res ne more pritožiti. Oblasti se zavedajo pomena, ki ga imajo spomeniki za kulturo in zgodovinsko dediščino.

»Vrata izdajalcev«

Trenutno se Miha Kormančič največ ukvarja z restavriranjem slovitega londonskega Towerja, ki ga je lani obiskalo več kot tri milijone obiskovalcev, predvsem tujih iz Italije, Španije, Nemčije, ZDA in Japonske.

V njegovih delovnih načrtih piše, da je treba vsako leto restavrirati vsaj en del tega osrednjega londonskega zgodovinskega spomenika.

»Letos so na vrsti »Vrata izdajalcev«. Ta del Towerja je bil do sedaj velikokrat predelan, zato bo restavriranje trajalo precej časa, najmanj tri leta. Vrata in oba prostora nad njimi bomo morali najprej do vsakega centimetra profotografirati. Nato bomo naredili načrte, določili bo treba prvotno debelino stebrov, treba bo že kar spečočka misliti na dobavo kanna, lesa in končno bodo ta vrata (ki so našemu bralcu znana predvsem iz televizijske nadaljevanke »Towerse sence«) spet dobila tisto prvotno obliko, ki so jo imela konec 15. oziroma v začetku 16. stoletja. Dela bodo telesa počasi tudi zato, ker s stroji nečemo preveč motiti obiskovalcev.«

Njegovo delovno področje sega tudi zunaj Londona. Kot mi je povedal, se trenutno ukvarja tudi z restavriranjem doverskega gradu, v katerem je bila do sedaj britanska vojska. Po načrtih bo restavriranje tega gradu trajalo kakih deset do petnajst let. Stroški? Za prvih pet let predvidevamo milijon funtov izdatkov. So že odobreni? Zamikalo me je, da bi Miho Kormančič povabil restavrirat ljubljanski grad.

»Načrt o doverskem gradu se je kar sam od sebe spet zvil nazaj v svojo prvotno valjasto obliko in Miha je iz predala že potegnili naslednjega: trdnjava v Kilburyju, utrjena za časa napoleonskih vojn. Deset let restavriranja. Za prvo silo je vlada že odobrila četr milijona funtov.«

Na kizice priroma se načrt ureditve okolice svetovnoznanih pomnikov civilizacije iz časov 3000 let pred našim štetjem — ogromnih kamnov v Stonehengu. Načrti so njegovo delo. »Česte tečejo zdaj prebuzili teh spomenikov. Po načrtih jih bomo preumrili in napravili parkirišče, ki bo vsaj dva kilometra proč... Pri spomenikih je treba vedno tudi upoštevati okolje. Še tako mojstrsko izdelana hiša brez urejenega vrta ne more biti lepa.«

»V Londonu imamo opraviti s spomeniki iz vseh obdobij, mi poljanjume na vprašanje, katerim spomenikom bi on dal prednost, vod predimskih do sedanje industrijske civilizacije. Potomstvu je treba ohraniti tako rimsko vilo ali zid kot prvo londonsko pinarno iz 18. stoletja, ki jo zdaj restavriramo.«

Miha Kormančič govori o »svojih« spomenikih s takšno ljubeznijo kot o kmetiji in govedu, ki jih imata z ženo »za vikenda« v Cornwallu.

»Vsak spomenik je zanimivost in zgodba zase, zgodba o ljudeh v določenem obdobju, o njihovi kulturi, o njihovem načinu življenja, običajih, socialni ureditvi... Vsak spomenik zaleže najmanj za eno zgodovinsko knjigo.«

»Z vsakega stolpa Towerja dila zgodovina, zidovi so popisan z imeni in tožbami zaprtih, tu so zapirali angleške kralje, jim sekali glave... Tu di kralji in kraljice sedanosti hočejo videti to.«

120 spomenikov Pintarjevega Mihe

Angleži dajo veliko na svoje spomenike, znano je, da so kar zaljubljeni v svojo tradicijo. To kaže tako denar, ki ga dajejo za ohranjanje spomenikov kot število obiskovalcev. »Spomeniška služba v Angliji je državna skrb. Država daje denar in tudi subvencionira zasebne spomenike. Cim pride spomenik v »naše knjige«, je zaščiten in premakniti ali porušiti ga ne smeta ne vlada ne kraljica. Seveda pa se je treba boriti za zaščito vsakega spomenika. Groba, nenadzirana civilizacija podira preteklost s lepimi obmi. Namesto starih dragocinskih zidov rastejo ogromni stanovanjski bloki, poslovne zgradbe, ceste... Kako naj človek poišče sebe brez preteklosti? V asfaltu, aluminiju?«

Popoldanski vrvež nakupovalcev na Savile Rowu je že skorajda zamrl, ko je Miha Kormančič še vedno zagreto govoril o svojih spomenikih. Kajti Pintarjev Miha iz Nornja v Bohinjskem kotu bi se s svojim imenom lahko mirne duše podpisal vsaj na kakih 120 spomenikov v Londonu in Angliji.

Mitja Mersol

Pred srečanjem najmlajših filmarjev

Filmski krožki se osipajo

Filmi naših pionirjev so deležni tudi mednarodnih nagrad

Pred letom dni je razpisala Zveza prijateljev mladine Slovenije natečaj za pionirske filme.

V Lenartu v Slovenskih goricah bo 31. maja in 1. junija letos deseto srečanje mladih filmarjev.

Projekcija teh pionirskih filmov si je ogledal 20. maja žirija v Pionirskem domu v Ljubljani.

Na natečaj so poslali filme filmski krožki osem osnovnih šol — Kočevja, Solkana, Ljubljane, osn. šole Zvonika Runka, Vodiče, Smartna pod Šmarco goro, Izole, Kranja in Pionirskega doma.

Vsi skupaj so poslali trideset filmov.

Mladi filmarji so se v desetih letih že naučili filmske govornice. V tej najbolj impresivni govornici so lahko izrazili svoja doživljanja. Ob tem so užili veliko ustvarjalnega veselja. Ne samo filmarji, temveč tudi sošolci, prijatelji, starši, učitelji, vsi, ki so mogli filme tudi videti.

Najboljši pionirski filmi so dobili jugoslovanska in tudi mednarodna priznanja.

UNESCO razpisuje leto za letom natečaje za otroške filme. Na teh natečajih sodeluje tudi Jugoslavija. Naši najboljši filmi so se uvrstili v projekcije UNESCOvih Desetih muz.

Igra Brez konca (Kranj) je dobil nagrado Desete muze v Amsterdamu,

film Vožnja (Kranj) je dobil nagrado Desete muze v Beogradu, film Ribič (Izola) je dobil nagrado Desete muze v Milanu in tudi predlansko leto film Pot poštarja Spagetka (Pionirski dom) nagrado Desete muze v Milanu.

Na letošnji natečaj so poslali filmarji filme vseh žanrov: filmske reportaže igrane in animirane filme.

Zirja je mogla oceniti filme, pionirje filmarje in delo mentorjev v filmskih krožkih. Z zanimanjem smo si jih ogledali. Kdaj pa kdaj se med temi filmi zaškrli kristali lepote, takrat so veseli filmarji, sošolci, družična, učitelji in seveda tudi mi, ki ga lahko gledamo.

Tu je letos film Tine se igra pilota. Filmar je v neposredni in filmski govornici izrazil hrepenenje, da bi postal pilot, kar se tudi danes še tako daleč, a bo jutri že lahko resnica.

Filmarji so ujeli pristi doživljanj otroškega zimskega veselja. Naredili so sneženega moža. Čvrsto in nagajivo je gledal v svet. Toda muhasta zima ga je že skoraj pojedla. Vsem pridejo otroci, ki razgrudijo še zadnje ostanke sneženega moža, prav z istim veseljem kakor so ga pred dnevi naredili.

Tu so reportaže o trimu v gozdu, reportaže o prvih smučarskih korakih in o pravi smuki.

Videli smo spet parado risank. Za vsako sekundo, ko poteče filmski trak skozi projektor, morajo narisati najmanj dvajset risb. Koliko vztrajnega dela! Koliko domiselnosti! Vsaka risanka je v resnici veliko delo. Vendar filmarji niso odnehali. Zagrabili jih je ustvarjalni nemir, zato so zdržali.

Najbolj všeč nam je bil animirani film Beli metulj. Film je v misli in v filmski govornici preprost, čist in smiselno stopnjevan. Beli metulj je simbol poezije, narave in zdravja. Ogrožajo ga temni oblaki stehnziranega

sveta. Naj se je beli metulj zlu še toliko umikal, ni mu mogel utiti. Temen oblak je pogotnil človeka in belega metulja, belega metulja je zmlinčil in razcefral. Človeka pa ni do kraja zmlinčil, v depoetiziranem svetu je ostal sam brez belega metulja.

Naj omenim še film Noge. Filmar je s filmsko govornico zapisoval govornico nog, ki hodijo, ki so v neprenehnem gibanju. Tu so koraki otroka. Mama ga drži za roko. Koraki mladih ljudi, veseli, sproščeni koraki. Koraki starih, utrjenih ljudi...

Z napredkom filmskih krožkov pa le ne moremo biti zadovoljni.

Ze nekaj let je, kar je filmskih krožkov po Sloveniji vedno manj. Če je sodelovalo pred leti na natečaju tudi sedemdeset filmskih krožkov in jih je letos sodelovalo samo še devet, je potem že razlog za prepelj.

Filmska govornica je ustvarjalna govornica. Posebej velja to za filmarje pionirje, se pravi za mladi filmski svet. Pionirji morejo biti, to vsi vemo, najbolj neposredni, najbolj igrivi, iskriivi in duhoviti filmarji. Tudi to vemo, da ne film in ne kamera nista tako draga, da bi si tega vsaka šola ne mogla privoščiti.

Edina institucija, ki skrbi za filmsko ustvarjalnost otrok je Pionirski dom v Ljubljani. Vsi vemo, da se stihjsko ne more nič prida razvijati. Zato bi morali oddelek za filmsko vzgojo pri Pionirskem domu v Ljubljani okrepiti, da bi lahko prevzel večjo mentorsko vlogo. Potem bi lahko upali, da bi imela čez čez vsaka šola svoj pionirski filmski krožek.

Mladina, ki jo bo veselila filmska govornica, se bo z veseljem izražala v najrazličnejših filmskih žanrih.

Branka Jurca

Po pičli zmagi

Nov stanovalec v Elizejski palači

Valery Giscard d'Estaing bo moral pokazati, kako namerava „vključiti Francijo v sodobni svet“

Od našega pariškega dopisnika

Za delavce je simbol drugega razreda. Za industrije, inženirje, ekonomiste je simbol moderne Francije, Francije računalnikov in tehnološke revolucije. Za vse Francoze je predsednik republike. A če bo hotel postal predstavnik vseh Francozov, bo moral zbrisati ločnico, ki so jo potegnili med seboj v odnosu do njega.

»Ta človek je velik visokega čela, ozkih ramen in dolgih zob,« kot znanje ambicioznosti. Tako ga je opisal Wilfrid Baumgartner, nekdanji finančni minister, pod katerim je bil Valery Giscard d'Estaing državni sekretar za finance, dokler ni sam postal minister. Ambicioznost in prodornost so temu visokemu, siokemu človeku — nekdo ga je primerjal z velikim ptičjem, a morda je še bolj podoben hitu — dale že rojenice. Družinski rodnostnik sega preko svetnikov, sodnikov, visokih državnih uradnikov, poslancev in senatorjev do ministra v eni izmed prvih vlad Tretje republike, kot dokazujejo nekateri pa celo do Ludvika XV. Za Giscarda je bil tako plemiški naslov d'Estaing, ki ga je kupil oče predsednika republike leta 1922, samo vrnitev k normalnemu. Da jim je veliko do te vrnitve, ne skrivajo. Oba brata — Valery in Olivier — sta se poročila z groficama — vse tri sestre pa z grofi.

Vojna — intermezzo v karieri

Velika meščanska družina torej, ki je prišla v državni službi in visokih finančnih dohodkih — Giscard d'Estaing ima družinsko graščino v Auvergni in grad v dolini Loire — in si nadeja še plemiško pozlato. Mogoče je uspeti tudi brez tega, a s tem je veliko laže. Nekateri primerjajo novega francoskega predsednika in njegovo družino s Kennedyji in Giscardu ni neprijetno, če se govori o tem. Mladost, bogastvo, bliskovita kariera, lepa družina...

Francozom je godilo, ko je kandidat Giscard d'Estaing križaril po Franciji s svojo ženo ter hčerka in sinovoma, toda zdi se, da jim je sicer kennedyjevska idolatrija pri srcu bolj zaradi amerikanizacije kot pa zaradi resničnega nagnjenja. Ko je izbruhnila vojna, je bil Giscard d'Estaing star

štirinajst let, rojen je bil 2. februarja 1926 v Koblenzu, kjer je bil njegov oče Edmond Giscard d'Estaing francoski visoki komisar za Forenje. Na začetku vojne je mladega diaka na uglednem pariškem liceju Janson de Sailly skrbel predvsem matura. Pred koncem pa se je že priključil gibanju odpora v Parizu in ob osvoboditvi se je vključil v Leclercovo armado in z njo kot tankist sodeloval v tistem zadnjem sunku proti Nemčiji, ki je dal de Gaulle pravico vključiti Francijo v klub štirih velikih, v krog zmagovalcev. Giscard d'Estaing si je v teh operacijah prislužil našive kaplarja. To se seveda ne more primerjati z generalskim činom Chabana Delmasa, a na drugi strani mu tudi najbolj trdi golisti ne morejo po tej plati ničesar očitati.

Vojna je bila samo intermezzo v tradicionalni karieri nadarjenega mladega Francoza s trdim zaledjem. Najprej političnika, svetišče tehničnega visokega šolstva, potem nacionalna administrativna šola, zanesljiva odsločna deska do visoke državne službe. Na to ni bilo treba dolgo čakati. Najprej v kabinetu finančnega ministra Edgara Faura, tistega, ki je rekel lani pred parlamentarnimi volitvami: »Giscarda dobro poznam. Bil je v mojem kabinetu. Očarljiv fant. Rekel sem mu: Dragi Valery, dajte mi no klobuk... To ustvarja vezi...« Ta dobro vzgojeni fant, ki tega dragemu Edgarju seveda ni zameril — kdo pa je lahko skregan z Edgarjem Faurom? — je že takrat pokazal svoj značaj: izredna sposobnost za naglo in natančno analizo in sintezo, smisel za govornišvo, za jasno, čeprav nekam didaktično, profesorialno izražanje, na drugi strani pa malo vzvišena ironija in oster, včasih ledeno hladen pogled, zaradi česar ga nasprotniki sovražijo, prijatelji pa se mu težko približajo.

Samo en pravi prijatelj

Valery Giscard d'Estaing ima pravzaprav samo enega pravega prijatelja. Princ Michel Poniatowski, trenutno še minister za socialo in zdravstvo, bratranec Anne-Aymonne de Brantome, ki je leta 1952 postala gospa Valery Giscard d'Estaing, je njegov drugi jaz. Ta visoki močni človek zaltega rožnatega obraza in dobrodušnega nasmeha od vsega začetka sodeluje v veliki pustolovščini, v pohodu na Elizejsko palačo. Kajti že pred več kot desetimi leti je Giscard kot mlad finančni minister

pokazal, da meri visoko, najvišje. Po parlamentarnih volitvah leta 1962 je zbral okrog sebe skupino tako imenovanih »neodvisnih« — konservativnih poslancev, ki so izgubljali moč pod pritiskom golizma — in ustanovil parlamentarno skupino neodvisnih republikancev. Gotovo ni naključje, da je bilo to le nekaj mesecev potem, ko je bil na referendumu sprejet de Gaullov predlog o neposrednih predsedniških volitvah.

Neodvisni republikanci, ki jih je Giscard d'Estaing pomladil in popopral z mladimi tehnokrati, so bili posebna

stranka predvsem zato, da je imel njihov šef politično zatočišče, kamor se je lahko umaknil pred golisti, s katerimi je sicer vedno sodeloval v vladi, vendar je hotel hkrati zabeležiti, da je nekaj posebnega. Vedel je, da je de Gaulle premočan, da bi ga lahko spodrnil, in da ob »baroni« golizma tudi nima možnosti za nasledstvo. Ustvarjal si je torej svojo sredino in čakal na primeren trenutek, da zbere okrog nje vsa desnica, ki se ne strinja z golizmom, čeprav je to tačasno pristil vsaj k sodelovanju, če je že ni mogel ogreti za svoje ideje.

Liberalci, centrist in Evropejec

Giscard je liberalci, centrist in Evropejec, kot sam pravi. Ortodoksn golizem je zanj pretirano izzivalen v zunanji politiki in preveč intervencijski v gospodarstvu. Giscard se ni mogel spriznati z Jobertovimi nastopi glede na Američane, ki so tako spominjali na velike dni golizma. Tu se je Pompidou v zadnjem obdobju oddaljil od njega, zato pa sta se glede njevanje politike boljje ujemale kot z generalom. Finančni minister je vedno prisegel na proračunsko strogo in monetarno stabilnost, za omejene posege države v gospodarstvo in za čim bolj neodvisno delovanje kapitala, za liberalizem.

Sociala je bila v njegovem ministertvu v Louvru vedno pastorka. Kandidat Giscard je na svojih zborovanih veliko govoril o pomoči starim, družinam, invalidom, najslabše plačanim delavcem in ženskam, vendar je vprašanje, ali je pregal v tist, da zanj sociala ni samo državna dobrotelost, ampak spoštovanje pravice zastopavljenih, da dobe večji del narodnega bogastva. »Giscard je bolj naklonjen tistim, ki imajo korist od laissez-faire,« piše »Le Monde«, »tistim, ki imajo zaradi svoje ekonomske težave ali političnega vpliva možnost, da se okoriščajo z neenakostmi in neravnotežjem v družbi.«

Čeprav je novi predsednik, ko je bil še minister, velikokrat govoril o velikih reformah, je bil v praksi velik pragmatik, človek delovnih ukrepov in majhnih korakov — Francozi pravijo, da je »krmaril na pamet«. Rezultati so zato neredko zaostajali za pričakovani — a ne glede na to ni mogoče sprejdati, da sta on in Georges Pompidou odločno pospešila presnovo francoskega gospodarstva, ki se je začela pod Četrto republiko in so jo golisti s prepričanostjo nadaljevali. Francosko gospodarstvo se je v minulih letih razvijalo hitreje kot večina drugih v zahodni Evropi in Francozi so pustili da lež za seboj Britanijo in se približali Nemčiji.

Po ameriškem zgledu

Toda po drugi strani je frank zelo oslabil. Ko je prišel Pompidou na oblast, je Francozu bilo za en frank mo-

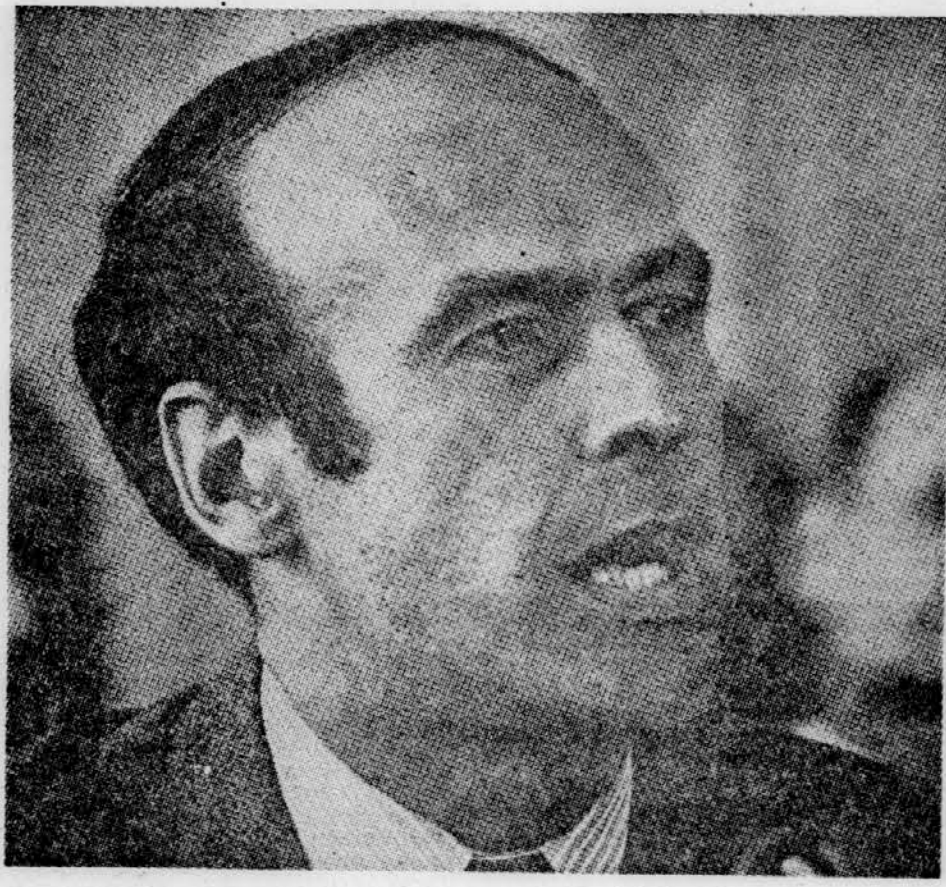
goče kupiti eno marko; zdaj je treba zanjo odšteti dva. Družbena hierarhija je v Franciji še vedno trdno zakoreninjena in socialni razloki se zelo počasi zmanjšujejo. Za sindikate je bil finančni minister vedno eden od največjih sovražnikov. Ne samo zaradi svoje politike, ampak tudi zato, ker je bil do njih vedno prezirljiv. Vsa leta, kar je bil finančni minister, ni niti enkrat sprejel predstavnikov sindikatov svojega ministrstva.

Vendar je to ravno toliko odsev njegovega značaja kot averzije do sindikatov. Tudi njegovi najbližji sodelavci se pritožujejo, da imajo redkokdaj priložnost pogovoriti se z njim. Giscard sam zmislija in sprejema največje odločitve, medtem ko ostalo prepušča svojim sodelavcem. Tako si je ustvaril v strokovnih krogih in v javnosti sloves izrednega strokovnjaka, a hkrati mu je kot prilepljen na kožo vzdevek hladni tehnokrat.

Tak bo verjetno tudi njegov stil vladanja. Nobena skrivnost ni, da se novi predsednik ogreva za predsedniški sistem po ameriškem zgledu, kjer je predsednik neposredni šef izvršne oblasti, ki ni odgovorna pred parlamentom. Za to bi bilo seveda treba spremiti ustavo, zato je verjetno, da bo Giscard spodbujal samo uveljavil svoje navade, se pravi, da bo zbral okrog sebe ekipo zanesljivih ljudi, ki jim bo posrejeval svoje temeljne misli, izpolnjevanje in tekočo politiko pa bo prepuštil njim.

Predsednik republike je pri 48 letih mlad človek, ki ima za seboj že precejšnje izkušnje. Nekaj let se je tiho boril z de Gaullem, ki ga ni mogel nikoli povsem sprejeti v svoj miselni svet in leta 1969 je odločno prispeval k temu, da je general izgubil referendum. V teh letih je koval strategijo, ki ga je v senci močnih golistov in njim navkljub pripeljala na oblast. Bil je stalen gost velikih mednarodnih srečanj, posvetov, konferenc in kolokvijev. Pozna mnoge tuje državnike in se počuti med njimi veliko bolj sproščeno kot med množico svojih volivcev. »Njegov problem je ljudstvo,« je rekel de Gaulle. Med kampanjo je pokazal, da zna biti priljuden, bolj človeški, kot je videti. Napovedoval je tudi velike spremembe, a bolj malo govoril o njih. Zdal je torej moral pokazati, kako namerava vključiti Francijo v sodobni svet in ali je tudi tako velik državnik kot finančni minister.

Andrej Novak

Valery Giscard d'Estaing

Indijska podcelina

Leto stavk, nemirov in uporov

Stavka železničarjev je zamrla — V indijskem kotlu vre

Po nekaterih poročilih iz New Delhija je prva indijska jedrska eksplozija, ki je doobila vzemirila nekatero sosednje države, delovala na stavkajoče železničarske delavce docela drugače, pomirjujoče in celo navdušujoče. Agencijske novice vedo povedati, da so se bojda vrnili na delo še zadnji stavkajoči delavci. Največja stavka v obdobju indijske neodvisnosti, ki se je bila začela osmega maja, naj bi bila tako končana.

Iz nekam nedorečenih in deloma nejasnih agencijskih poročil bi torej lahko sklepali, da je splošna stavka na vseindijskih železnica doživela poraz. Resda je pred 8. majem prišlo do pogajanj med predstavniki vlade (vodil jih je minister za železnice Mišra) in predstavniki koordinacijskega odbora vseindijske zveze železničarjev (vodil jih je predsednik zveze George Fernandes), vendar so bila prekinjena, ker niso našli skupnega jezika. Po namigu osrednje vlade je minister Mišra izdal ukaz za aretacijo Georgea Fernandesa, ki so ga spravili za zapore, poleg njega pa še druge voditelje stavkovega gibanja (eni trdijo, da 1.500, drugi pa celo 6.000 ljudi).

To se je zgodilo 7. maja; naslednji dan so železničarji začeli stavkati. Mišra je aretacijo Fernandesa utemeljil s temile besedami: »Fernandes ni pripravil samo stavke, ampak več, pripravil je ohromitev indijskega gospodarstva. V odgovor na to je voditelj železničarjev (pred leti je bil član parlamenta) menda pozval železničarje, naj začno stavkati. Če prvi dan stavke, ki ji je bil otroval slab materialni položaj delavcev, so s podceline jele prihajati nasprotujoče si novice: vladni viri so zatrjevali, da sploh ne gre za splošno stavko, da se promet na najbolj pomembnih progah nemoteno odvija naprej, železničarji pa so trdili, da je stavka ohromila ves promet na železnica. Težko je reči, kje je zrna resnice, gotovo je le, da je stavka povzročila indijskiemu gospodarstvu ogromno škodo.

»Pomagati tistim, ki nimajo nič«

Prve dni železničarske stavke so se jim iz solidarnosti pridružili še

uslužbenci indijske državne letalske družbe India Airlines, uslužbenci zavarovalnic in bank. Vlada je pozvala stavkajoče, naj se vrnejo na delo, češ da jim bo nudila posebne ugodnosti. Delavci so odvrnili, da ne bodo odnehali prej, preden ne izpustijo Fernandesa in druge, ki so zaprti, in dokler ne ugodijo vsem njihovim zahtevam. V Delhiju so ponovno zatrčili, da je to nemogoče, levičarski in desničarski poslanci so med dramatičnim zasledanjem parlamenta zahtevali, naj postavijo na dnevni red glasovanje o nezaupnici vladi. Predsednica vlade Indira Gandhi je vztrajala pri svojem in približala: »V sedanjem položaju, ko državo tare gospodarska kriza, si ne moremo privoščiti, da bi dali več tistim, ki nekaj že imajo, najprej moramo pomagati onim, ki nimajo nič.«

Pred začetkom stavke so železničarji postavili tele zahteve: 75-odstotno povznanje plač (delavci na železnici zaslužijo kakih 15 starih tisočakov), dobiček v višini ene plače, vsem naj priskrbijo delovne obleke. Ko so uradni predstavniki odgovorili, da teh zahtev ne morejo izpolniti zaradi težavega finančnega in gospodarskega položaja v državi (indijske železnice so imele lani za sto milijonov dolarjev izgube), so železničarji trmoglavili, da bi potrebne vsote denarja lahko pridobili z racionalizacijo železnice, opustitvijo nerentabilnih prog in podobno.

Kaže torej, da je stavka zamrla, ni znano, kaj se je zgodilo s Fernandesom in drugimi zaprtimi, verjetno pa so jih že izpustili. Za zdaj tudi

še ni jasno, kaj bodo storili sindikati, v katere je včlanjenih skoraj poldruhi milijon železničarskih delavcev in kakih tristo tisoč priložnostno zaposlenih (za sindikati stojijo promoskopska komunistična partija, marksistična komunistična partija in kongresna stranka). Prav gotovo pa drži, da gospodarskih in političnih zadrž in razprtij na podcelini s tem še zdaleč ni konec.

Je kongres preveč neodločen?

Globoko gospodarsko in politično krizo, ki že od lani pretresa indijsko unijo, bi lahko v kratkem pozveli takole: stopnja inflacije je zaskrbljujoča (lani več kot 25-odstotna), cene osnovnim živlom nenehno naraščajo (lani za 30 odstotkov), zaradi slabe letine zadnji dve leti v vrsti indijskih držav primanjkuje žit in tudi druge hrane (v aprilskem poročilu svetovne banke — konzorciju za pomoč Indiji je rečeno, da bo v prihodnjih petih letih morala Indija uvoziti vsako leto dva milijona žit in da bo potrebovala 12 milijard dolarjev tuje pomoči), brezposelnost je iz leta v leto večja ob demografski eksploziji prebivalstva, ki je še niso uspeli zaustaviti (vsako leto je za 2,3 odstotka več prebivalstva ali 12 milijonov ljudi, večje ali manjše stavke se vrstijo tako rekoč iz dneva v dan.

Poleg teh tegob se kongresna stranka Indire Gandhi zadnji čas spopri-

jema z resnim razkolom znotraj stranke. Mlajši člani stranke očitajo starejšemu delu vodstva konservativno, despotično in neodločno. Neodločnost zamerijo kongresni stranki tudi levičarji, tako socialisti kot komunisti (tudi tisti komunisti, ki v parlamentu in v lokalnih vladah sicer podpirajo kongresno stranko). Desnica pa s svoje strani grmi, da je »vedanja vlada pripeljala državo na rob gospodarskega bankrota.«

Ko je proti koncu lanskega leta izbruhnila kriza zaradi pomanjkanja žit, je vlada v Delhiju podprala trgovine z žiti. Vseeno je spekulacija s prekupčevanjem in navzajem cen cvetela naprej, veleposesniki in srednji kmetje so hoteli poskrbiti zaloge pšenice, pri čemer ni pomagalo niti posredovanje vojske. Podržavana trgovina z žitom ni prinesla pričakovanih uspehov, bogati kmetje so v svoje kašče pospravili vsaj dva milijona ton žita in čakali na višje cene. Hkrati s prehransko stisko se je poleg črne trgovine razcvetela tudi korupcija, stara rakasta rana indijske družbe. Predsednik Biharske vlade Abdul Gafur je trpko ugotovil, da je podkupljenih tri četrtine inspektorjev, ki so zadolženi za razdeljevanje hrane v njegovi državi, žal pa tudi ministri.

»Božji ljudje« so se zganili

Kmalu po novem letu so se začeli nemiri v državah Gudžerat in v Bi-

haru, marca pa študentske demonstracije. Delhi je moral v Gudžeratu razpustiti lokalno vlado in parlament, oblast je prevzel v svoje roke. V začetku maja so izbruhnil nemiri v starom delu Delhija. Pri vseh nemirih sta morali posredovati vojska in policija, ki sta streljali v množice. Po uradnih podatkih je bilo v letošnjih nemirih mrtvih 130, ranjenih pa 612 ljudi.

Spomladi so se v Bombaju zganili »nedotakljivi« (najnižja kasta v Indiji, Gandhi jih je imenovala »haridžni, božji ljudje«). Po zgledu na ameriške »črne panterje« so ustanovili organizacijo Dalit Panthers ali zatirani panterji. V imenu upora proti družbi, ki jih stoletja zatira, so postali čedalje bolj napadalni. Zatirani panterji so se zatekli k Marxovemu nauku: poudarjajo socialno in gospodarsko izkoriščanje »nedotakljivih« (po nekaterih virih jih je v Indiji kakih 80 milijonov). Ne pa religiozne plati problema. Organizirani »nedotakljivi« protestirajo proti revščini na vasi, pripadnike višjih kast pa obtožujejo diskriminacije.

V začetku aprila so zatirani panterji v Bombaju začeli kampanjo proti udeležbi na parlamentarnih volitvah, nakar so »nedotakljivi« volitve bojkotali, kongresna stranka pa v tej državi (Maharashtra) ni dobila večine. Zatirani panterji so razglasili geslo, da so »resnične levičarske stranke« njihovi prijatelji in zavezniki. Marksistična komunistična partija se je postavila v vlogo pokrovitelja nad tem

gibanjem, podobno pa tudi nad gibanjem ljudstva Adivasis v državi Maharashtra. Pripadniki tega ljudstva so revni dninarji, ki so gospodarsko in politično v podrejenem položaju, zato so se povežali sv boju proti zemljiškemu gospostvu in veleposesnikom.

Uporna gorska plemena

V začetku maja se je med gorskiimi plemeni v nekaterih državah na skrajnem indijskem vzhodu (v Nagalandu, Assamu, Manipuru in Mizoramu) razmahnil nov val uporniškega gibanja. Nacionalna fronta iz države Mizoram (vodi jo Malsavama Kolney) je v bližnjih burmanskih hribih in goščavah zbrala in izurila upornike (menijo, da jih je kakih dva tisoč) ter se povežala s pripadniki burmanske prokitaške komunistične partije (vodi jih general Bo Let Ya, nekdanji obrambni minister), nakar so ustanovili skupne oborožene enote. Ti gverilci napadajo policijske postaje v indijski državi Mizoram in v severnozahodnih območjih Burme ter ubijajo svoje politične nasprotnike. Po indijskih trditvah imajo gverilci predvsem orožje tujeja izvora, največ kitajškega.

Ko je bila v glavnem mestu indijske vzhodne države Tripura nedavno na obisku Indira Gandhi, so gverilci napadli namestnika tamkajšnjega guvernerja. Atentat ni uspel, lokalni funkcionarji pa so predsednici osrednje vlade zatrčili, da postaja položaj resen, nakar so dobili obljubo, da bodo iz Delhija poslali vojaško pomoč, ki bo pomagala zatreti gverilsko gibanje.

Poleg teh gverilcev pa je v uporniško gibanje oživelo tudi med tradicionalno uporniško razpoloženimi gorskimi plemeni Naga, Kuki, Cimi in Cakma v majhnih državah na severozahodu Indije. V Delhiju so vseskozi trdili, da uporniška plemena podpirajo jejo iz Pekinga. Po treznejšem premisleku se je pokazalo, da so vzroki puntanja neke druge; ondota območja so namreč skrajnje zaostala, odrinjena od vsakega razvojnega utripa, zatorej zapostavljena. Ob vseh drugih stiskah, ki tarejo ogromno in z ljudmi prenatrpano podcelino je se seveda težko najti učinkoviti lek za ta odrinjeno kos sveta.

Av gust Pudar

Dogodki v Lizboni 25. aprila so postavili osvobodilna gibanja v Angoli, Gvineji-Bissau in Mozambiku v nov okvir aktualnosti. Ker je trenutno pozornost posvečena bolj tištemu, kar se dogaja v Lizboni, in pogledom, ki jih ima pofašistična Lizbona do reševanja kolonialnega vprašanja, manj pa stališčem in pogledom, ki jih imajo osvobodilna gibanja do dogovora v Lizboni in do političnega razrešenja kolonialne vojne, smo poskušali to vrzel zapolniti za pogovor, ki se mu je ljubeznivo odzval podpredsednik družbenopolitičnega odbora skupščine SR Slovenije JOŽE BOŽIČ, ki je bil pred leti kot predstavniki SZDL Jugoslavije gost angolskega osvobodilnega gibanja.

DELO: Pred leti ste bili gost angolskega osvobodilnega gibanja. Kako se vam na podlagi tistega, ka ste tam videli in slišali iz prve roke, kažejo perspektive za konec vojne v portugalskih kolonijah?

JOŽE BOŽIČ: Vojne v kolonijah bodo končane, ko bodo premagani vsi sovražniki angolskega, mozambiškega in gvinejskega ljudstva. Teh pa je več. Čeprav bo puč v Lizboni nedvomno vplival na nadaljnji potek osvobodilnega boja, bodo potrebni še hudi napori osvobodilnih sil, preden bo vojna končana.

Prvič: Hunta pravi, naj boji osvobodilnih sil položijo orožje, s čimer bo dana možnost za pogajanja o usodi Angole, Mozambika in Gvineje-Bissau. To stališče je za osvobodilno gibanje nesprejemljivo. Ne gre za to, da bi borci osvobodilnega gibanja položili orožje. Orožje mora položiti portugalska kolonialna vojska. Dokler se to ne bo zgodilo, so možnosti za konec vojne še zelo daleč.

Drugič: Osvobodilna vojna bo končana, ko bodo v sedanjih kolonijah ustvarjeni taki odnosi, ki ne bodo dopuščali izkoriščanja človeka po človeku. Razisem igra pri tem drugorazredno vlogo. Osvobodilni boj ni samo boj za osvoboditev izpod portugalske nadoblasti in za oblast črnske večine. Je tudi boj proti domačemu in svetovnemu imperializmu. Te vrste sovražnik, svetovni imperializem, je največja vira za hiri konec vojne v portugalskih kolonijah. V zadnjih letih je v Angoli in Mozambiku pričel dotekati finančni kapital iz vseh kapitalističnih držav. Gospodarska rast Angole je med največjimi v vsej Afriki. Ta kapital bo iskal zaveznike v političnih, vojaških in gospodarskih krogih portugalskih naseljencev v Angoli in Mozambiku.

Tretjič: Na to, kdaj se bo vojna končala, bodo vplivali tudi drugi dejavniki: razisem, plemenska razcepjenost in drugi. Zato so razumljive izjave šefov osvobodilnih gibanj Neto, Machera, Cabrala in drugih, da bo vojna končana šele, ko bo priznana popolna neodvisnost Angole, Mozambiku in Gvineje-Bissau. V nasprotjem primeru se bo osvobodilni boj le še zaostрил, kar se že dogaja, in to z obeh strani.

DELO: So vaši takratni gostitelji že takrat v svoji politični strategiji upoštevali možnost, da bi prišlo do radikalnih sprememb v Lizboni?

BOŽIČ: Spominjam se pogovora s Carerom, članom direktijskega odbora MPLA. Pogovarjala sva se v partizanskem taborišču, kakih sto kilometrov znotraj Angole. Voditelji osvobodilnega gibanja niso računali samo na vojaški, marveč tudi na politični moment osvobodilnega boja. Ob slovesu — odhajal je v notranjost Angole — mi je Careira tistega večera dejal: »Blizu smo... Leto, dve pa bo prišlo do pretresov na Portugalskem, s čemer se bo povečala možnost za našo osvoboditev... Najpozneje v starih letih se spet vidiva, v svobodni Angoli... Zmagali bomo, z bojem in z idejo. Na prvehi ljudje na Portugalskem in po svetu nas bodo podprli...«

Tudi predsednik MPLA dr. Agostinjo Neto mi je v Lusaki, nekaj dni po

Od stalnega dopisnika Oslobođenja posebej za Delo

KAIRO, maja — V Sadatovem prvomajskem govoru na velikem zborovanju v industrijskem središču Egipta Helwanu je bila ena izmed osrednjih tem ekonomika. Pred delavci se je znova izjasnil kot nadaljevalac Naserjevega dela in znova uveljavil stališče, da je javni sektor gospodarstva prvi.

Hi krati je sporočil vrsto ukrepov, med katerimi je morda najbolj spektakularen zvišanje zajamčenih minimalnih zaslužkov z 9 na 12 egiptovskih funtov, kar naj bi pomagalo kakšnim 300.000 družinam, ki jih najbolj teži ta gospodarski položaj in ne nenehno naraščanje cen, zlasti živil. Zagovarjal je potrebo po splošnih prizadevanjih za obnovu gospodarstva, med drugim tudi za večjo proizvodnjo, aktiviranje zneapospislenih industrijskih zmogljivosti in za večjo storilnost; se izrekal zoper sistematično zviševanje zaslužkov in podprl tezo svojega prvega podpredsednika Hegazija, da zaslužki ne morejo biti večji brez večje proizvodnje.

Ob mnogih optimističnih izjavah te pomladi o velikanskih načrtih, ki so zbudili veliko upanje neskončno potrpežljivih Egipčanov, sta »oktobrski delovni dokumenti«, ki nekako označuje dolgoročni akcijski program in »revolucionarna« preosnova vlade prva koraka za spoprijemanje z največjim problemom sedanjega Egipta — gospodarstvom. Cilj je rekonstruirati in stabilizirati gospodarstvo, da bi do bila politična neodvisnost Egipta trdnim podlagom.

Naloga je izjemno težavna, saj je gospodarstvo v zadnjem desetletju do bilo tolikšne udarce, da je kar čudež, da se je obdržalo na ravni, na kakrš-

Afriški odsev „dogodka v Lizboni“

Prelomni trenutek Angole

Osvobodilna gibanja zahtevajo najprej načelno priznanje pravice do neodvisnosti, šele potem so se pripravljena pogajati

vrtnitvi iz Angole dejal, da bo angolsko ljudstvo v nekaj letih svobodno. Razlagal mi je, kakšen je politični, socialni in gospodarski položaj na Portugalskem. Bil je prepričan, da bo tam kmalu prišlo do družbenih sprememb.

Dobro se spominjam, kako je govoril: »Čim močnejša in čim bolj enotna bodo osvobodilna gibanja in čimprej bo prodira resnica o osvobodilnem gibanju v svet, tem prej se bodo spremenile tudi razmere na Portugalskem. Razvoj mu je dal prav. Gvineja-Bissau je že razglasila neodvisnost, priznana od generalne skupščine OZN in 80 držav. To je nedvomno vplivalo na nedavne spremembe v Lizboni, prav tako kot četdelje hujši boji v Angoli in Mozambiku.

DELO: V Angoli delujeta dve liniji osvobodilnega gibanja: Neto in Holden. Do nedavnega sta bili gibanji aktivno antagonistični. Neto je za široko sodelovanje z vsemi naprednimi portugalskimi silami in asimilacijo, tj. mešanici v Angoli sami, Holden pa deluje na ozki plemenski osnovi, ki izključuje mešanice iz vrst enakovrednih državljanov bodoče neodvisne Angole. Kakšen je bil položaj, ko ste obiskali Angolo, oziroma, kakšne so razmere danes?

BOŽIČ: Ko sem se mudil v Angoli, osvobodilni gibanji MPLA (Neto) in FLNA (Holden) nista sodelovali. Tudi zdaj na terenu ne sodelujeta, čeprav so zadnji dogodki v Lizboni odprli možnosti za tako sodelovanje. Ne smemo pozabiti, da na osvobodilno gibanje Angole delujejo in vplivajo silnice raznih tujih interesov, tako znotraj gibanja kakor tudi zunaj njegovih okvirov. V mislih imam interese in vplive sosednjih neodvisnih afriških držav, in seveda tudi širše interese, ki so

DELO: Nekateri portugalski intelektualci v kolonijah zahtevajo, naj nova oblast v Lizboni razkrije krivce za pokole nad domačini. Ali je osvobodil-

zunaj afriškega okvira. To je splet zelo zapletenih vprašanj, kajti afriški Jug je konglomerat različnih družbenih vplivov in interesov.

Ko sem bil v Angoli, smo se vsak dan pogovarjali o tem. Dr. Neto se je od 1966 naprej prizadeval za združitve MPLA in FLNA. Konec 1972 je bil v Kinshasi v navzočnosti zunanjih ministrov Zambije, Tanzanije, Zaira in Konga (Brazza) podpisan sporazum o združitvi. Po sporazumu so te države razsodile, če bi prišlo do kritične spoznanja. Dlje od podpisa ni prišlo. Zaradi ideoloških vprašanj in različnih pogledov na bodočo ureditev neodvisne Angole ni prišlo do resne a prepotrebne enotnosti dveh osvobodilnih gibanj. Po podpisu sporazuma se je prepad med obema gibanjima še poglobil.

Zaradi neenotnosti afriških držav je prišlo sredi lanskega leta še do razcepa v MPLA (Neto), ki je edino gibanje, ki ima jasno perspektivo za demokratski razvoj neodvisne Angole in ki je svojo moč dokazovalo z uspešnim bojem proti kolonialnim četam.

Po vrtnitvi iz Angole sem se z Netom še dvakrat srečal. Bil je pretresen nad dogodki, a trdno odločen, da ne odstopi od začrtane poti. Bil je prepričan, da ima prav in da bi izdal voljo in interes angolskega ljudstva, če bi ravnal drugače. Dogodki so mu dali prav. Holdenova stran in afriški »razsodniki« so znova zainteresirani, da se uresniči sporazum iz leta 1972. Po mojem bi uresničenje tega sporazuma okrepilo pozicije osvobodilnega gibanja v morebitnih pogajanjih z novo oblastjo v Lizboni.

DELO: Nekateri portugalski intelektualci v kolonijah zahtevajo, naj nova oblast v Lizboni razkrije krivce za pokole nad domačini. Ali je osvobodil-

no gibanje imelo kakšne stike z morebitno opozicijo med portugalskimi naseljenci?

BOŽIČ: Podrobneje o tem z voditelji MPLA nismo govorili. Vem pa, da so številni kadri MPLA gojili stike z naprednimi portugalskimi politikmi v Evropi. Vodilni kadri MPLA so študirali v Lizboni ali v Luarži, skupaj s Portugalski. Sodelovanje med MPLA in portugalskimi naseljenci je v sami Angoli izredno težavno in tvegano. Po eni strani je treba upoštevati ogromne razdalje med območji, kjer je osvobodilno gibanje razvito, in območji, kjer ga sploh ni, po drugi strani pa je Salazarjeva tajna policija PIDE in krvi zadušila vsak poskus sodelovanja. Samo v Mozambiku je zaprtih 12.000 simpatizerjev FREILIMO.

Prepričan sem, da večina Portugalcev v Angoli obsoja zločine in pokole.

Neto je človek, ki mu je razisem tuj. Pogosto mi je govoril o sožitju s portugalskimi Angolci. Je tudi velik humanist. Zdi se mi, da bi bila neodvisna Angola lahko vzor mirnega sožitja ljudi različnih ras in barv.

DELO: Je vodstvo MPLA kdaj razmišljalo o možnosti, da bi portugalski naseljenci enostransko razglasili neodvisnost »bele portugalske Angole« z gledišča Smithove Rodezije?

BOŽIČ: Številni beli naseljenci se zavedajo, da bodo Angolci — črnska večina — nekega dne vladali v svoji Angoli. Nisem pa prepričan, da bodo belci kar tako prepustili oblast večini. Nevarnost, da bi naseljenci enostransko, z morebitno pomočjo Rodezije in Južnoafriške republike razglasili neodvisnost »portugalske bele Angole«, je vedno obstajala.

Hunta v Lizboni je prve dni po prviratu zamenjala vojaške poveljnike in šefe tajne policije. S tem ukrepom je za zdaj onemogočila enostransko razglasitev »bele neodvisnosti«.

Med bogatimi portugalskimi naseljenci Angole in Mozambika si utira pot tudi ideja o »delitvi« Angole in Mozambika. Gospodarsko nerazvita in nezanimiva območja naj bi upravljali domačini, verjetno tisti, ki pripadajo osvobodilnim gibanjem, gospodarsko razvita območja pa bi ostala pod upravo, kakršna je sedaj. Skratka, gre za to, da bi neokolonializem zamenjal klasični kolonializem. Razdelitev v tem smislu bi rodila nove, še bolj krvave vojne. Voditelji osvobodilnega gibanja so jasno povedali, da prihajata v poštev samo popolna neodvisnost in osemletna nedotakljivost sedanjih kolonij.

Seveda sta tu še Rodezija in Južnoafriška republika. Neodvisnost Angole in Mozambika, to bi bil navček za vladavino bele manjšine, najprej v Rodeziji in nato še v Južnoafriški republiki. V obeh državah so z vsakim dnevom bolj aktivni borci osvobodilnih gibanj ANC in Zapu — Zanu. Siri se tudi osvobodilno gibanje v Namibiji, ki je formalno pod skrbništvom OZN, v resnici pa kolonija Južnoafriške republike.

DELO: Priznanje pravice do samoodločbe je po 25. aprilu najbrž le vprašanje časa, taktike obeh strani in razmerja sil v Lizboni sami. Ali je osvobodilno gibanje v Angoli zgolj vojaško, ali vzporedno z vojaškimi akcijami ustvarja tudi mrežo civilne uprave in politične oblasti? Kako je organizirano to politično in upravno tkivo?

BOŽIČ: MPLA ima v svojem programu poleg oboroženega odpora jas-

no začrtane nove družbene odnose, ki niso samo vizija za prihodnost, marveč se že zdaj uresničujejo. Bodoča angolska oblast temelji na načelu, da vsi sodelujejo na določenem področju. Trenutno pa bi bilo tvegano reči, da je politična oblast že zgrajena; primanjkuje kadrov in vse še vedno temelji predvsem na vojaških kadrih. Sicer pa take oblasti niso imele zgrajene mnoge afriške države, ki so postale neodvisne pred desetimi leti, pa vseeno že toliko let uspešno upravljajo svoje dežele.

V Angoli sem imel priložnost videti, kako se novi odnosi zrcalijo v upravnem in političnem tkivu, ki šele nastaja, kajti dogodki so jih nemara nekoliko prehiteli. Ljudska oblast v Angoli (na osvobođenem ozemlju) temelji na skupnem odločanju vseh prebivalcev o gospodarskih, kulturnih, zdravstvenih in drugih zadevah skupnega interesa. Najnižja oblika civilne uprave so krajevni odbori. Ti se povezujejo v rajonske, regionalne in v nacionalni kongres.

DELO: Kdo bi po vašem mnenju ugnel voditi pogajanja z novo portugalsko vlado, do katerih bo prej all slej prišlo?

BOŽIČ: Zaradi širine v pogledih, uspehov v osvobodilnem boju, podpore progresivne svetovne javnosti, socialističnih dežel in ne nazadnje zaradi izredno dobrih zvez z zahodnoevropskimi vladami in voditelji zahodnoevropskih socialističnih in socialdemokratskih strank je po mojem šef MPLA dr. Agostinjo Neto najboljši kvalificiran za takšna pogajanja. Mimo tega pa je Neto po svojem kulturnem profilu formiran v portugalskem kulturnem prostoru, medtem ko Holden ni. Razen tega pa bo Neto glede na odprtost svojih političnih koncepcij veliko lažje našel skupno točko v dialogu s portugalskimi naseljenci kot Holden, iz razlogov, o katerih je bilo že govora.

DELO: Ali je MPLA že opredelila položaj, ki ga bodo imeli portugalski naseljenci v neodvisni Angoli? V afriških pogajanjih je bila to zelo pomembna točka in najbrž bo tudi v angolskih.

BOŽIČ: MPLA ima v svojem programu zelo jasno začrtano sodelovanje s portugalskimi naseljenci. Zanj ni nobenega razloga med črnimi in belimi prebivalci Angole. Položaj portugalskih naseljencev v Angoli torej lahko temelji samo na enakopravnosti in demokratičnih odnosih med ljudmi ter na interesih angolskega ljudstva in upravljanju ter gospodarjenju s sadovi njihovega dela.

DELO: Za portugalske kolonije je veljala ocena, da tam ni rasne diskriminacije v klasičnem pomenu besede; da so tudi izredno bedni Portugalsci pa tudi bogati Afričani. Ali ima osvobodilno gibanje vsaj potencialne zaveznike med delom portugalskih naseljencev, ali so vsi naseljenci enotno proti neodvisnosti Angole?

BOŽIČ: Mislim, da ima MPLA veliko potencialnih zaveznikov. Trinajstletna vojna je veliko prispavala k diferenciaciji med portugalskimi naseljenci, belimi in mešanici. O potencialnih zaveznikih te vrste je letos februarja govoril tudi dr. Neto študentom v Dar es Salamu. Očivil je razredni boj, očivilo so težnje delavskih in kmečkih množic, da se otresejo izkoriščanja. Te težnje prihajajo do izraza v vseh izkoriščanih slojih kolonije, ne glede na barvo kože ali raso. To daje širok manevrski prostor za mirno sožitje Angolcev, ne glede na raso in barvo.

V Angoli sem se pogovarjal z mnogimi borci. Pri nikomer nisem imel občutka, da sovraži Portugalce zato, ker so beli; ne smemo pozabljati, da je v Angoli nekaj sto tisoč mešanecv. V Angoli so osvovarjeni le izkoriščevalci, prisilno, na pol suženjsko delo, ljudje, ki so zagrešili zločine nad domačim prebivalstvom. Za take v neodvisni Angoli ne bo več prostora.

kapitalističnih držav. Ustanovitev podjetij Rockefellerjeve banke v Moskvi in v Kairu ni isto, kot ni isto tudi odprt velikansko blagovno hišo na Elizejskih poljanah v Parizu ali pa v kairski ulici Kasr el Nil, kjer je edina bolj založena trgovina skromni »Salon ver«. Kako bo množično tuje investiranje vplivalo na javni sektor egiptovskega gospodarstva, ki je hrbenica gospodarstva in egiptovskega socialističnega sistema? Ali bo sprostitve prinesla dobiček na račun tistega, blaga, ki je več kot potrebno za resnično obnovu egiptovskega gospodarstva?

Tuje naložbe zlasti zasebnega kapitala prinašajo nevarnost španovije z domačim zasebnim kapitalom, prav to pa lahko oteži in ogrozi položaj javnega sektorja itd.

Vse to pa je zdaj še v fazi akademskih razprav, hipotez enostavno zato, ker praktično ničesar od tega niso začeli uresničevati. Tistim, ki se bojijo tujih investitorjev, pa »oktobrski dokumente« odgovarja: Narodna suverenost nad njegovim ozemljem in njegovo vzpostavljavanje kontrole nad svojo usodo omogoča, da postavi meje vedenja tujega kapitala v njegovi lastni državi. Poleg tega pa je večji dotok tujih sredstev težko pričakovati, preden ne bo rešena kriza na Bliznem vzhodu. Tako dolgo, dokler bo na Bliznem vzhodu in Egiptu visela še tako majhna nevarnost vojnega spopada, je množičnih tujih investicij, kakršne si zamisljajo, zelo težko pričakovati. Rešen politični položaj v tem delu sveta pa bi verjetno prispel, da bi bilo vse to, o čemer te dni razpravljajo, precej drugače. Zdjaj je jasno samo to, da Egipt zelo potrebuje veliko pomoč, da bi se izpolnili veliki upi, s katerimi živi, ter velike želje in pripravljenost za premostitev težav, v katerih je zdaj egiptovska država.

Riza Mehinagić

JUGOSLOVANSKA DELEGACIJA V ANGOLI — Od desne proti levi: Careire Ilene, članica vodstva angolske ženske organizacije OMA, Jože Božič, vodja delegacije, Careire Henrique-Ike, član direktijskega

Vizija prihodnjega Egipta — 2

Klic po veliki pomoči

Tudi kritike k „oktobrskemu dokumentu“

ni je. Po uradnih podatkih, objavljanih v »dokumentu«, so od leta 1967 egiptovski neposredni vojaški izdatki dosegli 5 milijard funtov (približno 12 milijard dolarjev), enake, če ne večje, pa so posledne izgube, ki jih je gospodarstvo imelo zaradi vojne.

Velikanska izguba

Deset milijard funtov za državo v razvoju, kakršna je Egipt, je velikanska vsota, ki je ni mogoče tako lahko nadomestiti. Rast industrijske proizvodnje se je, kot so uradno objavili, zmanjšala s 6,7 na manj kot 5 odstotkov na leto, medtem ko število prebivalcev narašča za približno 800 tisoč na leto. Glavni vir deviz, Sueški prekop, je zaprt že od junija 1967, vse območje prekopa je zdaj »mrtvo območje«. Za njegovo obnovo bi po prvih računih potrebovali več kot 3 milijarde funtov. Samo Kairo, kamor je prišla večina pobežlega prebivalstva,

je postalo nemogoče prenaseljeno mesto s približno 3 milijoni ljudi. Dežele je zadolžena do vrata (samo dolarji Sovjetski zvezi — vojaški in gospodarski — dosega jo kakšnih 8 milijard dolarjev). Vlada pa si zelo priljubljen, da bi dolgoze kolikor je mogoče odplačevala.

V takšnem položaju je povsem razumljivo, da je vlada postavila gospodarski razvoj na prvo mesto svojih nalog. »Oktobrski dokument« dramatično sporoča, da je »gospodarski razvoj za Egipt vprašanje življenja in smrti, stvar, kako bomo preživeli teh 25 let, ali pa ostali v okovih zadolženosti, naš uspeh v bitki za razvoj pa bo določil vse naše lokalne in mednarodne pozicije«.

Neprimerno večja pričakovanja

Hitro najti najboljši recept za izhod iz takega položaja prav gotovo ni

lahko. Oktobrski dokument je pripočil politiko odprtih vrat, to je z maksimalno mobilizacijo vseh domačih virov, maksimalno angažiranje vseh možnih tujih virov, ne glede na to, ali gre za arabske, vzhodne ali zahodne. Domača sredstva očitno niso velika. Po besedah dr. Mursidija bodo letos lahko zbrali 500 milijonov funtov od dohodkov od izvoza, varčevanja od turizma (ko bo prekop odprt bodo možnosti narasle), vendar je vprašanje, kaj bo s temi sredstvi zaradi odplačila dolgov. Preostanek torej tuji viri sredstev in prav tukaj nastajajo težave, zapletli in sumišnja. Do zdaj je prispelo približno 800 milijonov dolarjev, vendar so pričakovanja neprimerno večja, saj so tudi potrebe velikanske.

Prvi naslov, na katerega se je Kairo obrnil, so arabske petrolejske države, ki jih je Egipt pozval, naj dodelijo posojila, investirajo v Egiptu ali pa skupaj z njim. Drugi naslov so države razvitega sveta, predvsem zahodne in Japonske, od koder pa je do zdaj prišlo več obljub kot pa denarja. Da bi

pritegnil tuji kapital, državni ali zasebni, to je vseeno, Egipt ponuja predvsem zakonska jamstva, da ne bo nacionaliziran, konfisciran ali sekvestiran, oprostitve davka od dobička v prvih petih letih, prost transfer dobička, ceneno delovno silo, idealen geografski položaj, svobodne cone v Sueškem prekopu, ki je sam po sebi kot najpomembnejša svetovna vodna pot zelo privlačna. Kot pomemben vir tujih sredstev je tudi turizem, ki naj bi po dolgi vrsti let naposled dosegel raven, ki jo lahko. Turizem poleg tega lahko pritegne tuje investitorje. V tem pogledu ima Egipt marsikaj ponuditi.

Izhod je v rešitvi krize

Pri teh vprašanjih pa je najpomembsteje slišati kritike »oktobrskega dokumenta«. Vprašanje je, pravijo kritiki, kakšno ceno naj Egipt plača za dotok tujih sredstev, predvsem iz

Ljudje iz sanjskega časa

Usoda črnega slikarja Namadžire je osvetlila tragiko domorodca v Avstraliji

Alice Springs, ki leži na jugu Severnega ozemlja, je najbolj naglo rastoče mesto v Avstraliji, čeprav ima danes komaj 11.000 prebivalcev. Udobno se širi v plitvi kotlini sredi McDonellovega pogorja in privablja čedalje več turistov. Med njimi je dosti takih, ki prihajajo tudi po spominke — izdelke domorodske umetnosti — slike, rezbarije, podobne na lubju, kipce, sulice, bumerange. In ne nazadnje tudi zato, da bi od blizu videli črne Avstralce.

Toda za ljubitelje umetnosti so največja privlačnost slike našega velikega avstralskega slikarja domorodca Alberta Namadžire. Njegove slike so postale senzacija v avstralskem kulturnem življenju. Čez noč je neznan domorodec, ki je najprej mešal barve belemu slikarju, postal vrhunski akvarelist Avstralije. Kako se je temu, v slikarstvu neukemu človeku, posrečilo tako neverjetno razviti tehniko akvarela, bo najbrž za zmeraj ostala skrivnost. Njegove slike so danes del avstralske kulturne zakladnice in njegov sloves — umrl je leta 1959 — s slikami vred raste. Vrednost njegovih slik sega v desetisoče in morda celo stoisoče dolarjev. Ustvaril je celo slikarsko šolo.

Namadžirova zvezda je zasijala nad brezkončno pokrajino okoli Alice Springsa in tragično osvetlila sodobno dilemo črnega človeka v Avstraliji. Namadžira je res obdelal priznanje za svoje delo še takrat, ko je bil živ. Tudi denar je dobival. Dobil je celo kraljičino priznanje. Naposled so mu podelili tudi državljanstvo in smel je v krcmo!

Obenem pa je Namadžira postal bogati stric vsem mogočim nečakom in nečakinjam in drugim sorodnikom, za katere sploh ni vedel. Ti nečaki so bili pogostokrat dovolj stari, da bi bili sami strici. Imeli so svoje nečake in nečakinje. In vsi ti so se začeli stiskati k bogato obloženim mizi slavnega »sorodnika« Alberta Namadžire.

Za vse te »sorodnike« iz plemena Aranda je Namadžira postal nekakšna banka, ki je samo izplačevala denar, ne da bi komu na misel prišlo, da bi vanjo tudi kaj deponiral. »Sorodniki« so najprej zahtevali od Namadžire, da jim kupi tovornjak za skupno uporabo. Z njim so se razkazovali pred drugimi domorodci, ki ga še niso imeli. Tovornjak jim je zelo dvigal ugled.

Menda ga ni bilo kralja v Evropi, ki bi mu bili rodbinsko deblo tako natančno raziskali. Kot so »sorodniki« Namadžirovo. Leta 1950 je Albert zaslužil tisoč funtov na leto. Pet let pozneje je njegov letni zaslužek dosegel 3.500 funtov. Leta 1959 pa je zaslužil neverjetno vsoto 7.000 funtov poleg neugotovljenega zneska za reprodukcije svojih slik.

Navzlic temu je umrl brez krajačarja v žepu, ker so ga plemenski »sorodniki« ogledali do kosti. Celo v ječo je moral, ker jim je moral nositi alkoholne pijače iz gostilne. On je sicer imel pravico piti — saj je bil državljani — toda njegovi »sorodniki« so bili »svarovanci« države in ne bi smeli uživati alkohola.

Plemenska solidarnost je v plemenski skupnosti zelo koristna in umestna, toda v svetu belcev lahko postane tragična, zakaž je ima svoje zakone in svoj svet in ti se ne morejo srečati z zakoni in svetom domorodcev.

In še na neko drugo nenavadno

okolješino opozarja »primer« Namadžira. Celotisti Avstrali, ki imajo domorodce za manjvredne, danes s ponosom govorijo o »našem« velikem slikarju, prav tako kot govorijo tudi ameriški rasisti o našem velikem bokserju, o našem velikem skladatelju Duku Ellingtonu, o našem velikem atletu Owensu — le da pozabljajo pri tem omeniti tisto, kar sicer ob vsaki priložnosti zaničljivo omenjajo: da so ti naša velika ljudje — črni.

Dennis Williams je mlad pravnik iz Melbourne. Z ženo je lani prišel v Alice Springs in prevzel urad za pravno zaščito domorodcev. V uradu delata poleg drugih dva odvetnika, ki branita domorodce pred sodiščem. Po navadi se obtožnica glasi: pijan in nasilen. To pa lahko pomeni do 28 dni v zaporu. Lani je prišlo na sodišče dobrih 5.000 obtožb proti domorodcem.

Urad za pravno zaščito domorodcev ni državna ustanova, kot so ministrstvo za domorodske zadeve in njegovi oddelki v posameznih zveznih državah. Vendar zvezna vlada financira pravno zaščito domorodcev.

Pri belcih to nismo posebno priljubljeni. Razsem je še vedno močan. Pravijo nam: kako da se vam ne upira delati za črnega človeka. Jaz pa trdim, da je naš domorodec potreben pravne, socialne, ekonomske in vsakršne zaščite. Laburistična vlada je dodelila 117 milijonov avstralskih dolarjev (157 milijonov ameriških dolarjev) za socialno varnost, zdravstveno zaščito in uveljavljanje zemljiških pravic domorodcev.

Med drugim zastopamo domorodce pred sodiščem in plačamo zanje globo, če so obsojeni. Večinoma pridejo pred sodišče zaradi pijanosti. In četudi je hudih pijancev samo petstina, je vendar alkoholizem hud problem. Črni ljudje so zagrenjeni in pogreznjeni vase. Povsod zadevajo na nerazumevanje, obzornost. Vi kot belec ste zanje brespomembni. Nimajo pušk, da bi se z njimi branili. Nimajo politikov, da bi se potegovali za njihove interese. Premalo je sodelovanja in belci to imenujejo »plenobas«. In ker ne najdemo razumevanja in se počutijo izgubljene, se vdajajo pijanci. Živijo v sistemu, ki ga je ustvaril belec. Za belca so črni nestanovitni, leni, nepridipravi in pijanci. Posledica je totalen pasiven odpor.

Nikar ne mislite, da so domorodci neumni in da ne vedo, koliko je ura. Ti ljudje imajo za seboj tisočletja svoje kulture, na katero se opirajo, mi je nimamo. Ne poskušajte pri njih

z lažjo. V hipu vas bodo sprejeli. Premerili vas bodo s pogledom in bodo takoj vedeli, pričem so. Prav tako natančno vedo, kdo jim je resničen prijatelj in kdo se samo hliti.

Tragična tiči v nerazumevanju med belim in črnim človekom, v dveh svetovih, v katerih živi eden in drug. Neki moj prijatelj je uporabil prav posebno primerjavo, ko je hotel ponazoriti prepad med belim in črnim človekom. »Doma imam mačko,« je rekel prijatelj, »dobro jo poznam, saj se čez dan sprežaja po stanovanju in smuka okoli hiše. Ko se zmrzka, jo postavim pred vrata. Se sanja se mi ne, kaj počne in kod hodi ponoči. Zaradi mene bi lahko takrat štela na luni. Skratka, najna dva svetova se ne dotikata.«

Na Severnem ozemlju, ki je veliko za pet Jugoslavij, živi kakih stoisoč prebivalcev, med njimi 22.300 domorodcev. Od teh jih živi skoraj 16.000 v 15 rezervatih, ki merijo skoraj četr milijona kvadratnih kilometrov neplodne, a pogostokrat z minerali zelo bogate zemlje. Prav v teh naselelih oziroma rezervatih poskuša laburistična vlada s 117 milijoni dolarjev uveljaviti novo politiko — »New Deal« — do domorodcev.

V skladu s to politiko je vlada spreminila oblastveno strukturo v rezervatih in na misijonarskih postajah. Oblast je odvzela belim nadzornikom in jo zaupala izvoljenim vaskim svetom. Belci so zdaj v naselelih samo še kot svetovalci in učitelji in morajo poslušati navodila vaskih svetov.

Toda to odgovornost je vlada prenesla na domorodce, ne da bi poskrbela za upravni in pravni mehanizem, ki bi jamčil ljudem red in varnost. S tem je v rezervatih nastala praznina, ki je ni nihče voljan in je tudi nima pravice napolniti.

Predvsem pa vlada ni poskrbela za red in varnost. V tej praznini prihaja seveda do izgrediv in pijančevanja. Alkohol povzroča nasilje. To pa ne pomeni, da se večina domorodcev na Severnem ozemlju vdaja pijaci.

V poročilu državne komisije, ki je imela nalogo proučiti zakonske odločbe o točenju alkoholnih pijač na Severnem ozemlju, je med drugim rečeno: »V nekem naselju, ki je po našem mnenju dokaj tipično, živi 900 ljudi. Trideset mož redno pije, 70 pa samo občasno. Drugi se skoraj ne dotaknejo alkohola. Običajno je izmed kakih 30 pivcev samo deset hudih pijancev in ti povzročajo največje težave.«

Z Williamsom sva obiskala majhno stanovanjsko naselje domorodcev na robu mesteca Alice Springs. V naselju je pet stanovanjskih hiš, dve majhni pralnice in shramba.

Vodja stanovanjske skupnosti Nduika Aupa se je želel pogovoriti z Williamsom o tem, da bi zvezna vlada odkupila še nekaj zemlje, na kateri bi se zidali še deset hiš za domorodce.

Okrog Williamsa in Aupe se je zbralo še nekaj stanovalcev naselja. Poslušali so pogovor med prijateljskim belcem, ki je domorodcem zagotavljal, da bo storil zanje, kar je v njegovih moči, in med potrpežljivim in vztrajnim Aupo, ki je v svoj koš želja navrgel tudi tovornjak in košek plemenske zemlje nekje daleč na severu.

Williams: »Nič ne morem obljubiti. Vaša prošnja bo romala v Canberra. Toda če bo na volitvah zmaga la opozicija, je zelo malo upanja, da vam bodo ustregli.«

Aupa: »Kaj pa moja zemlja na se-

veru?« (Vsak domorodec natanko ve, kje je kos njegove zemlje.) Williams: »Vaša zemlja je zdaj v lasti gospodarja velikega živalskega ranca. Če vam on dovolil...«

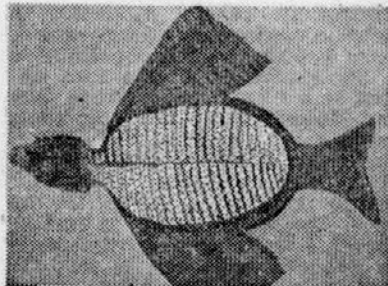
Aupa: »Toda to je vendar moja zemlja.«

Williams: »Vem, da je vaša zemlja. Toda zakon pravi tako.«

Aupa: »To je moja zemlja... Moj stric pravi...«

Prekinil sem ga: »Kje pa živi vaš stric?«

Domorodci so se veselo zasmejali, da so se jim zablskali beli zobje. »V potoku,« je na kratko odgovoril Nduika Aupa.

Džungkavu, zakonodajalec in njegovi sestri Mandatad in Bidžuvururav so žveli v Burelku, v duhovni deželi. Čakali so na vulno, prvi oblak, ki ga bo prinesel monsum.

»Bi šli čez ocean na celino, kjer je več zemlje?« sta vprašali sestri. Naslednje jutro so pobrali svoje modriine, svete predmete.

Tri dni pozneje so se odpravili na pot. Bojevali so se z valovi in menci, v kanuju iz lubja. Stiri noči so prebili na morju in prepevali pesmi o bitjih, ki so jih srečali na poti.

Blížali so se Jabanbari (Port Bradshaw) in se ozirli nazaj na Burelko. Sestri sta ugledali zvezdo jutranjico. »Kaj je tista strela točka, braj?« Povedal ji je: »To je burtumbir.« »Čakod je prista?« »Prišla je iz Burelka, kjer smo živeli.«

Ko so potovali, so imenovali vse živali in ptice. Potem so se izkrcali v Belapinj, na otok blizu Jabanbare. Džungkavu, zakonodajalec, je imenoval vse kraje in območja. Najprej je imenoval tiste kraje, ki so blizu Jabanbare. Tam je pustil džand, iguano, in ljudi, ki so peli in plesali...

Domorodci skoraj brez izjeme govorijo o času, ki je utonil v pozabo. Takrat je bila zemlja ravna in brez oblik. Nikjer ni bilo ne cvetlic ne hrane ne ljudi. Potem so v nekem trenutku odnekod prišli stvarniki heroji iz zemlje ali morja, čez rob sveta ali z neba. Hodili so po zemlji in ukazovali, kaj naj obstaja. Kotline so prikazale, kjer so kopali zemljo, in potoki so stekli, kjer so se pomokili. Imeli so najprilicnejše oblike: včasih so imeli človeško podobo, včasih živalsko. Bil so možkega in včasih tudi ženskega spola. Ustvarili so vse. Rodili so človeka in druga bitja. Spreminjali so drug drugega v drevesa in skale. Morda so enega izmed svojih zalučali v nebo, kjer je postal Mesec, ali žensko, da bi na nebu nabirala jamove sadeže, ki se lesketajo kot zvezde. Vse, kar se giba na zemlji, vse, kar raste in ima obliko, so ustvarila ta bitja, ki so določila zakone ljudem in živalim in ustvarila obredje, ki ga morajo plemena opravljati. In potem so ti stvarniki od-

šli. Včasih so se spremenili v svete predmete, včasih so se pogrezili v skalnato steno in zapustili na njej sled, da so ljudje po njej polagali barve.

Nomadi ne potrebujejo templjev in palač, da bi v njih shranjevali svoje zaklade. Uporabljajo tiste snovi, ki jim jih neposredno nudi narava. Avstralski domorodci so z velikim smislom za umetnost in estetiko slikali podobe ljudi in živali po stenah v votlinah, jih vrezavali v živa drevesa, jih vtiskali v površino gladkih skal.

Domorodčeva umetnost je bila prehodna, namenjena določenemu obrednemu trenutku, posebni slovesnosti. V rdečo zemljo v osrednji Avstraliji so z neskončno potrpežljivostjo vrisali zapletene obrednelike in jih fiksirali s človeško krvjo. Po obredju je bilo delo dolgih in napornih ur opuščeno, pozabljeno. Plemenski starešine so v lubje vrezali legende o stvaritvi sveta, da bi z njimi seznanili mladce pred posvetitvijo. Potem so odšli. Po dolgih tisočletjih se sklanja nad temi legendami oko arheologa, umetnostnega zgodovinarja, etnologa...

Ko sem potoval po Avstraliji, posebej po Severnem ozemlju, sem vedno znova ugotavljal, da človekovi predodski — in najhujši med njimi je razsem — izvirajo predvsem iz neznanja. Kar je človeku neznano, mu je tudi tuje in sovražno. Iz neznanja se porajata strah in odpor.

Kadar koli pa sem naletel na človeka, ki je bodisi vsak dan prihajal v stik z domorodci in se z njimi pogovarjal, ali človeka, ki je proučeval njihovo kulturo in način življenja, sem brez izjeme ugotovil, da ima tak človek visoko mnenje o inteligenci in sposobnosti najstarejših prebivalcev Avstralije.

Mladi Williams, predstojnik urada za pravno zaščito domorodcev v Alice Springsu, mi je govoril o tem, kako si lahko belec pridobi njihovo zaupanje.

Stari farmar, varuh muzeja na robu Alice Springsa, mi je skoraj dve uri razlagal, kaj vse znajo narediti domorodci s tistim, kar jim nudi narava. Z ljubeznivostjo je jemal v roke njihove bumerange, sulice, totome, arheofakte. »Ti ljudje so neverjetno sposobni,« je govoril.

Kustos muzeja v Port Darwinu, mlad študent, ki je prepotoval skoraj vse Severno ozemlje, in drugi. Ti Avstralski gradijo most med domorodci in belo civilizacijo, ki je žal v preteklosti tako brezobzirno in nepremišljeno uničevala ne samo dobrine tujih kultur, ampak tudi druge civilizacije.

S čedalje večjim zanimanjem za avstralsko preteklost — ne samo za tisto, ki je stara borih 180 let — raste tudi spoznanje, da se tudi belec lahko marsikaj nauči od domorodca. S tem pa se lomijo stari predsodki in gradijo mostovi med dvema kulturama, mostovi, ki so za zdaj še maloštevilni in majavi. Upanje je v mladih generacijah — belih in črnih, zakaj stari se ne bodo mogli dosti spremeniti. Sožitje bo lahko, izšlo samo iz boljšega razumevanja in medsebojnega spoštovanja.

Da, verjamem v Boga. Verjamem pa tudi v mater zemljo, v mavrično kačo in v svoj kengurujski totem. Ti so nam dali vse, kar imamo: moje plemensko domovino, hrano, ženo, otroka in našo kulturo. Nič... nič ne more spremeniti tega. To mi je prirojeno, to je dedščina, ki se je prenašala iz roda v rod iz sanjskega časa in so mi jo vzga-

li v srce in telo z ostrim jeklom med mojo posvetitvijo.

Misionarji so pol stoletja poskušali uničiti našo vero in spreobrniti pleme Alava v krščanstvo. Nekaj domorodcev izpoveduje to vero. Jaz sem eden izmed njih. Moj oče, Barnabas Gabaia, je tudi eden izmed njih... postal je laični pridigar.

Toda resnica je, da smo sprejeti tujo vero, da ne bi ušli belega človeka, ki je bil dober z nami.

Hvaležni smo mu za materialne dobrine, ki nam jih je dal. Hvaležni smo mu, ker nas je vzel v zaščito in nam dal zavetje pred krutim ravnanjem prvih priseljencev na naši zemlji.

In vendar če bi poskušali še petsto let, nam ne bodo nikoli izrgali iz srca Kunapipija in Jabudurave. Prešla sta na novo generacijo ljudi.

In tako bo zmeraj. Avstralsko državljanstvo me ne bi odvezalo mojih plemenskih odgovornosti, če bi nekega dne prišli starešine s divururujem, s palico, okrašeno s perjem in svetimi znamenji, in bi rekli: »Vaipudanja, postal boš mulunguva, usmrtili.«

Nobene izbire ne bi imel. Izpolniti bi moral plemenski zakon. Usmrtili bi moral človeka in se odpovedati vsemu svojemu posvetnemu imetju za kazen, če bi mi jo naprtili, ali biti pripravljen na smrt.

Lepo bi bilo, če bi lahko v takem položaju rekel: »Oprostite. Toda zdaj sem državljani velike bele države. Ne morem storiti, kar zahtevate od mene. Ubogati moram belec zakon.«

Kaj takega mi ne bi prišlo niti na misel.

Jaz sem črni človek!

Upam, da se kaj takega ne bo nikoli zgodilo.

Tudi ne pričakujem, da se bo.

Toda če se zgodi, bom najprej domorodec in potem državljani.

Kunapipija je prinesel nespremenljive zakone plemena Alava v ustje reke Roper dan po pred izraelskim Bogom, ki je govoril: »Glej, jaz sem tvoj Gospod. Nespremenljiv.«

Tudi mi smo nespremenljivi.

P. S. Vaipudanja oziroma Vadiri-Vadiri s angleškim imenom Phillip Roberts je resnična oseba. Njegova zgodba je opisana v knjigi »Jaz, domorodec.«

Božidar Pahor

Mladi vođa urada za pravno zaščito domorodcev Dennis Williams se pogovarja s predstavnikom domorodske stanovanjske skupnosti Nduika Aupa (levo)

Albert Namadžira je zaslovel s svojimi akvareli divje pokrajine iz srednji Avstraliji

Zapisek z Danske

En par rok za 90 ust

Kmetijstvo je „elitna panoga“

Majhna dežela, kakršna je Danska (43.000 kvadratnih kilometrov in pet milijonov prebivalcev), se le težko uveljavlja v svetu, težko najde in še teže ohranja svojo izvirnost in samobitnost, oziroma tisto, čemur se v modernem jeziku pravi kvaliteta kake nacije.

Pri tem seveda ni mišljeno tisto romantično nacionalistično ali sodobno propagandno razglasjanje namišljenih ali zaželenih vrednot in prednosti posameznih narodov. Mišljene so samo tiste nepoetične in nemistične realnosti, ki so posledice dolgotrajnega delovanja in prepletanja številnih zgodovinskih, geografskih, družinskih, kulturnih in drugih dejavnikov, ki so povzročili, da se je na primer Švicar zasidral v zavest povprečnega Evropejca kot človek iz dežele, kjer delajo imenitne ure, da je šved znan po svojem zasebnem in družbenem standardu. Finec po tem, da je pogruntal savno, in Poljak po izrednem patriotizmu.

Danes je v očeh povprečnega Evropejca predvsem rojak Hansa Christiana Andersena, za zahodnega Evropejca pa je tudi mojster sirov, bekonov in surovega masla. Naj bo to zvišeno ali ne, zaželeno ali ne — tako je in za velik del Evrope pomeni pridelnik »danske« zelo veliko, če gre za sir, in praktično nič, če gre za politiko ali recimo sodobno filozofsko misel.

Tri četrte dežele so obdelane

Take misli se človeku nehote vsiljujejo, če hodi po Danskem, zlasti po notranjosti dežele. Dansk sicer ni mogoče reči kmetijska dežela v klasičnem pomenu besede; to ni ne po razmerju med mestnim in kmetijskim prebivalstvom (10:1), ne po razmerju med zaposlenimi v industriji in kmetijstvu (11:1), ne po razmerju med vrednostjo industrijske in kmetijske proizvodnje (5:1) in niti ne po razmerju med izvozom industrijskih in kmetijskih dobrin (4,5:1). Povsod je industrija na prvem mestu.

Pa vendar daje kmetijstvo tej deželi svojevrsten neizbrisni pečat, ki je že na zunaj vsiljivo viden v tem,

da praktično ni niti pedel zemlje, ki ne bi bila intenzivno izkoriščena. V tej deželi vsaka travica in vsako drevo raste s strogo določenim namenom: ali zato, da krasí okolje v domačem vrtu ali javnem parku, ali pa za krmo, zato da veruje polja pred vetro ali v kak drug strogo uporaben namen. Tistega, čemur se pravi nedotaknjena narava, na Danskem ni. Že leta 1886 so ustanovili društvo za osuševanje močvirij; takrat jih je bilo za milijon hektarov. Zdaj jih je še nekaj stotin kvadratnih metrov, toda to so — rezervati.

Tri četrte vse danske površine so obdelane, drugo pa so mesta, vasi, ceste, železnice itd. Obdelano zemljo si deli 140 tisoč kmetij, od katerih jih je velika večina majhnih ali srednjih — povprečna ima 21 hektarov. Na kmetijah živi samo 9 odstotkov danskega prebivalstva, ljudje, ki so aktivno zaposleni v kmetijstvu, pa sestavljajo komaj 8 odstotkov vseh zaposlenih. Toda ta majhen odstotek prebivalstva in delovne sile pridelata na leto za približno 15 milijonov ljudi hrane — za tri Danske. Še bolj nazorno se ta podatek glasi: vsak zaposleni v danskem kmetijstvu pridelata hrane za 90 ljudi. Toških količin Danska seveda ne more porabiti sama, zato približno 70 odstotkov kmetijske proizvodnje izvažata.

Te številke zgovorno dokazujejo, da je dansko kmetijstvo izredno intenzivno. Danči sami pravijo, da je to zasluga predvsem naslednjih dejstev:

— Kmetijstvo je že po tradiciji izredno hitro prilagodljivo vsakršnim novim položajem in zahtevam, je zelo selektivno in se je zmožno tako rekoč brez nujne preusmeritve in prilagoditve trenutnim zahtevam evropskega tržišča; — dansko kmetijstvo je izredno mehanizirano, ročnega dela je malo; država pa s carinskimi in kreditno politiko močno spodbuja tehnično opremljanje kmetov;

— zelo velika je poraba umetnih gnojil in sredstev za zaščito rastlin, poleg tega pa danski kmet ni konservativen, ampak skrbno sledi vsem rastlinskim in živalskim sortnim izboljšavam in jih hitro uvaja;

— vse to je v veliki meri možno zato, ker je danski kmet, pa tudi namerni delavec, praviloma človek z najmanj srednjo izobrazbo, pogosto pa tudi z višjo ali visoko.

Tradicija in gibčnost

Tradicija modernega kmetovanja je na Danskem gotovo ena najstarejših in najbogatejših na svetu. Moderna kmetijska proizvodnja se je prvazprav začela že sredi 18. stoletja, ko je začel propadati sistem občinske zemljiške lastnine. Že leta 1769 je bil sprejet zakon, ki je prepovedoval nastajanje velikih gospodarstev in leta 1786 je bila ustanovljena posebna komisija, ki je strogo nadzorovala uresničevanje zakona in učinkovito preprečevala nastajanje veleposestev. Po drugi strani pa so skoraj hkrati sprejeli zakon, ki je prepovedoval drobljenje zemlje in zahteval, naj posestvo v celoti podeduje najstarejši sin. Tako so že od srede 18. stoletja nastajale srednje velike kmetije, ki so v bistvu ostale enake do danes in ki so bile že od začetka trdna gospodarstva, usmerjena v intenzivno obdelovanje, ker se pač ni moglo ne širiti ne drobiti.

Med napoleonskimi vojnami se je začela prva velika specializacija danskega kmetijstva. Anglija je bila izolirana, manjkalo ji je hrane in danski kmetje so začeli na veliko saditi žito in ga izvažati v Anglijo. Že takrat so se začeli zavestno odpovedovati temu, da bi na svojih kmetijah gojili prav vse, in so del hrane zase raje kupovali. To je bil hkrati tudi prvi veliki razcvet danskega kmetijstva, ki pa ni trajal dolgo, kajti po napoleonskih vojnah sta evropsko tržišče začela zapirati z velikimi količinami cenenejšega žita Amerika in Rusija, s katerima Danska ni mogla tekmovali.

Sledila je izredno hitra preusmeritev na rejo goveda in izvoz mesa. Zelo kmalu je Danska celo za Angleže postala pojem dobrega bifteka. Toda tudi to ni trajalo dolgo, kajti čez ocean so spet začele prihajati velikanske pošiljke cenejših ameriške govedine.

V 80 letih prejšnjega stoletja je prišlo do novega obrata — dansko kmetijstvo se je začelo specializirati na proizvodnjo mlečnih izdelkov in bekonov. Ta val specializacije je bil že čisto moderen. Če se je le dalo, kmetje celo krme raje niso sami pridelovali, ampak so kupovali cenejšo uvoženo. Od leta 1878 so se začele pojavljati prve zadrugne mlekarne in od leta 1887 prve zadrugne klavnice, ki so uvedle zelo stroge standarde za

En par danskih kmetičkih rok prehrani 90 ust (počitek je vračunan).

težo živali. Zanimivo je, da v skoraj 100 letih, kolikor na Danskem obstaja zadruga, ni propadla niti ena sama zadruga.

Od konca prejšnjega stoletja se Danska ni več vračala k poljedelstvu, ampak je ostala in se razvijala kot izrazito živinorejska država, le da je proizvodnjo neprestano prilagajala zahtevam tujih tržišč in se preusmerjala zdaj na meso, zdaj na mlečne izdelke, pa na becone, včasih na perutnino itd. Od celotne vrednosti se-

danje danske kmetijske proizvodnje, ki znaša več kot deset milijard kron (2 milijardi dolarjev) sestavlja vrednost živinorejske proizvodnje 90 odstotkov. Tudi danski kmetijski izvoz (ki je zdaj samo še dobra petina vsega izvoza) je seveda samo izvoz živinorejskih proizvodov.

Iz vseh teh podatkov je očitno, da Danske res ni več mogoče imeti za kmetijsko deželo, za kakršno je sicer veljala še pred dvajsetimi leti. Kmetijstvo, točneje živinoreja pa je seveda

še vedno pomemben sestavni del njene gospodarstva, poleg tega pa Danska zaradi izredne kvalitete svojih živinorejskih proizvodov še vedno velja za elitno proizvajalico in izvoznico. In še nekaj: če mora biti kakršna država za tako visoko stopnjo razvoja, na kakršni je zdaj Danska, hvaležna predvsem ali celo samo kmetijstvu in pametni politiki na tem področju, potem je to Danska.

Janez Stančič

S poti po Libanonu

Banka Bližnjega vzhoda

Finance, turizem in tranzit so trije viri libanonskega dohodka

Življenje v Bejrutu bi bilo čudovito, če le ne bi bilo tega letališča. Tako trdijo Bejrutčani pa tudi turisti ali poslovneži — teh je v zadnjem času po podražitvah nafte in povečanih investicijskih načrtih v arabskem svetu čedalje več — se nemudoma strinja s takšno oceno. Ogromno letališče namreč leži le kakšnih petnajst kilometrov od središča mesta, tako da hrupni reaktivci se pred priletom glavne turistične sezone približno vsake četrte ure zahrumljajo nad bejrutskimi stolpnici in kratko spanec več kot pol milijona ljudi.

Če torej odštejemo hrup letalskih motorjev, je vtišje libanonski prestolnici nadse ugoden. Čudovita obala, polna klet in strmih skal, ter kristalno čisto morje privabljata v spomladanskih in poletnih mesecih na tisoče turistov. Teh ob našem obisku v začetku marca še ni bilo veliko, zato so mladi fotografi, ki ob slikovitih nekaj kilometrov dolgi aveniji Rauš dan za dnem oprezajo za turisti, povračilni ostajali brez dela. Tega pa ni primanjkovalo prodajalcem kavaev, temnorjavih volnih rogličkov, ki jih Libanonci radi kupujejo med popoldanskim sprehodom, ter kričavim strežnikom v »stop-shopsih«, bifejčkih in poltovornih avtomobilih, kjer strežejo z osvežilnimi pijačami in pivom.

Poleg turistov iz Evrope, menda tudi Jugoslovani nismo izjeme, prihajajo v Bejrut v pomladanskih in poletnih mesecih velike skupine premožnejših Arabcev iz dežel ob Perzijskem zalivu ki ne poznajo čarov sredozemskega podnebja.

Bejrut je srce nekaj več kot dvojmilijonskega Libanona, dežele velikih raznolikosti in neslutnih možnosti. Pogovorni jezik v deželi je arabski, čeravno je po podatkih almanaha »Islamic World« v Libanonu le 57 odstotkov Arabcev oziroma muslimanov (suniti in šiiti), drugi pa so razdeljeni na številne veroizpovedi, med katerimi ima največ privrženecev katoliška (kamor sodijo maroniti, Grki, Armenci, Sirijci, kaldeanci in latini).

Tudi sicer se Libanon močno razločuje od svojih arabskih sosed. Dežela nima nafte, pa vendar je bil narodni dohodek na prebivalca — če vzamemo zgolj to obrabljeno, ne povsem zaposljivo merilo — razvisti ali nerazvisti kake dežele — do lanskega leta 1973 v povprečju višji kot recimo v Saudski Arabiji ali sosednjem Iraku.

Libanon ima namreč poseben status med arabskimi državami, je namreč nekakšen »wordon sanitarev«, zaščiten pas pred nekaterimi ortodoksnimi arabskimi državami, ki nerade dovoljujejo prihod legij trgovinskih predstavnikov, čeprav imajo — in bodo imele v prihodnje sprico povečanih naftnih cen še bolj velike investicijske apetite. Zato semkaj prihajajo arabski finančniki na poslovne pogovore s svojimi partnerji, sklenske pogodbe, posle pa povežejo s kančkom zabave, saj je Bejrut kljub svoji slovnosti nadse veselo mesto. A o tem pozneje.

Poleg tega je libanonska prestolnica sprico odprtosti in velike razsežnosti svojega pristanišča pomembno tranzitno središče za blago, ki ga nato prepuščajo v Kuvajt in druge dežele ob Perzijskem zalivu, posebej še, kadar se odnosi med temi deželami ter Iranom, ki obvladuje nasprotni breg zaliva, zaostrijo.

Druga poslovna privlačnost Bejruta so finance. Dolga leta so semkaj prihajali zastopniki zahodnega velekapitala sklepati finančne dogovore s poslovnimi iz vsaj pol ducata arabskih dežel. V Bejrutu so odprli več deset podružnic največjih svetovnih bank, zanimanje za arabski kapital pa se je po dvigu naftnih cen še močno povečalo, tako da je Bejrut poln zahodnih bankirjev in finančnih svetovalcev, ki so pripravljani prevzeti skrb za investiranje presežka arabskega kapitala.

Tako je, naštejmo nekaj primerov v zadnjem času, Fidelity Bank iz Philadelphije pred kratkim odkupila kar 80 odstotkov največje bejrutske banke Banque de la Méditerranée, sedaj pa, mimogrede povedano, večino tega deleža prodaja arabskim državam. Chemical Bank je, po navedbah »Business Week«, kupila 80 odstotkov delnic prav tako bejrutske Rubiya Bank, Bank of America pa ima enak delež v banki Chartuni.

Številnim bančnim izveskom v angleščini in francoskimi se pridružujejo tudi tišči, ki pripadajo arabskim bankam. Arabske države v zadnjem času čedalje pogosteje sklepajo dogovore o ustanavljanju lastnih poslovnih bank in Bejrut obeta postati resen konkurent največjim svetovnim finančnim središčem.

Ne brez razloga. Lanskoletni pretresi na svetovnih valutnih borzah so močno pripomogli k temu, da so arabski finančni strokovnjaki postali previdejši in raje nalagajo svoje devizne presežke v Bejrutu, kjer je naloženi denar »bližje očema«, čeprav ni zaščiten pred nadaljnjim izgubljanjem vrednosti. Splohi pa vrednost tujih valut v razmerju do libanonskega funta nenehno pada, medtem ko cene uvoženega blaga prav tako nenehno rastejo. Ker tudi v Libanonu niso imuni

Popoldne na avnenji Rauš

pred inflacijo, mora libanonska vlada umetno, s poseganjem na valutno tržišče, uravnavati višino svojega plačilnega sredstva.

Tako je nemška marka, do nedavnega ena najtrdnjih valut na svetu, januarja letos veljala v Bejrutu 1,07, mesec dni kasneje pa le še 0,88 libanonskega funta. Finančni strokovnjaki si ta pojav enostavno razlagajo. V Libanon prihajajo velikanse količine dolarjev in drugih zahodnih valut, s katerimi veliki porabniki nafte plačujejo kupljeno energijo. Ponudba je torej velikanska, medtem ko funtov ni dovolj za povečano povpraševanje po njih. In tečaj padajo, četudi libanonska vlada z neposrednimi posegi na borzi zadržuje funt pred prevelikim povečanjem vrednosti.

Zanimivost, ki jo je vredno omeniti, v Bejrutu prav radi menjajo tudi jugoslovanske dinarje, ki se v primerjavi z nekaterimi priznanimi valutami kar dobro držijo. Ker pa jih pramlanjkuje, bejrutski bankirji dinarje raje kupujejo kot prodajajo, tečaj pa je bil, vsaj med našim obiskom, ugodnejši od dolarskega. Za dolar je bilo mogoče sredi februarja dobiti 2,40 libanonskih funtov (v hotelih še

manj), medtem ko je bilo potrebno za isti funt odšteti okoli šest naših dinarjev, novih seveda. Trdnost libanonske funta (ki je 85-odstotno na zlati podlagi) in povečano zanimanje Arabcev za vlaganje v domače banke so prvi vzrok, da depoziti v Bejrutu na leto naraščajo za petino.

Povrnimo se k stvarim, ki so zanimivejšje od borznih spekulacij, ki pa Libanonu vendarle prinašajo vsaj tolike denarnih sredstev kot obstretno mere v bankah. Bejrut je kljub bančni zavzetosti vendarle ostal upoštevan turistično središče, tudi za najbolj razvijene turiste.

Poleg brezštevilnih hotelov, ki navsezadnje niso niti pretirano dragi, ima Bejrut prav vse, kar je potrebno za razmah turizma. Sem sodi lepo pristanišče za jahta, za turiste pa je menda najbolj zanimiv Casino du Liban, ki so ga leta 1956 zgradila naša gradbena podjetja. Program, ki ga predvajajo tri do štiri leta in bi se z njim lahko ponasali tudi v pariškem Lidu ali Moulin Rougeu, pripravljajo leto dni vnaprej, revijska skupina iz kazina pa pogosto gostuje s svojim programom. Ves program traja štiri ure, iznajdljivi šefi kazina pa, prese-

netljivo, niti ne pretiravajo s cenami. Ogled revije stane skupaj z večerjo 72 funtov ali, preračunano, 432 dinarjev, torej primerno tudi za turiste s plitvejšimi denarnicami. Seveda pa je v prostorihi kazina poskrbljeno tudi za premožnejše turiste, ki igrajo ruleto ali kakšno od pol ducata drugih iger na srečo.

Bejrutska posebnost je tako imenovana »turistična policija«. Turist se je prišel k nam zabavat, ne pa da bi imel neveščosti, pravijo v Bejrutu in se do tujih turistov natanko tako obnašajo. Če se torej turistu v Bejrutu ali drugje v Libanonu karkoli pripeti, recimo kraja ali prometna nesreča, se obrne na turistično policijo, ki se takoj loti ukrepanja. Običajno je na obravnavo ob prometni nesreči treba čakati tudi po več mesece, turistična policija (ki je neposredno podrejena predsedstvu republike in ne notranjemu ministrstvu) pa poskrbi, da razpravo izvedejo že 24 ur po nesreči.

Rezultate take skrbi za turiste pa bržčas ni potrebno podrobneje navesti.

Božo Mašanović

Aktualen pogovor

„Konec ideologije“
razkrajja socialistične vrednote

Govori dr. Adolf Bibič

Dr. Adolf Bibič, delegat-gost na bilanju X. kongresu ZKI, član komisije za idejna vprašanja in teoretično delo pri predsedstvu ZKI, sicer pa izredni profesor obče politologije in zgodovine politične misli na fakulteti za sociologijo, politologijo in novinarstvo v Ljubljani ter glavni in odgovorni urednik revije Teorija in praksa, je na minulem 7. kongresu ZKS obravnaval zelo pomembno in aktualno temo: govornik je o razrednem boju v znanosti, ki se zaradi narave stvari bje izredno subtilnim sredstvi, o pojavu teze o koncu ideologije pri nas in o nujnosti spopadanja z njo, saj se je v takšnih ali drugačnih učinkih in povezavah kazala v družbeno-političnem in ekonomskem življenju, in o drugih škodljivih vplivih v naši družboslovni teoriji. O tej snovi, ki bo, sodeč po kongresnem gradivu, dobila pomembno obeležje tudi na X. kongresu ZKI, smo se te dni pogovarjali z njim.

Mimo pomembnih marksističnih centrov

Kaj pa tako imenovani zahodni vplivi v naši družboslovni znanosti? Po eni strani se navajajo različni objektivno zveščeni razlogi za razmik med znanostjo in politiko, po drugi strani pa so ti vplivi kar čveteli, če se samo spomnimo različnih teoretičnih obarvanih razprav iz časov množičnega gibanja, iz časov ekspanzije ali restavracije filozofsko-ekonomistične verzije liberalistične misli.

»Da, to vprašanje me je dolgo vznemirjalo. Sam sem bil tako na Vzhodu kot na Zahodu, s čimer nočem trditi, da popolnoma poznam vse stvari, vendar pa sem dobil občutek, da je na Zahodu, če omenim ta del sveta, ta znanost, vsaj za njihove potrebe, dokaj razvita, da je zelo organizirana in povezana s prakso. Del te prakse je svetovna strategija teh del. Zato se tam znanost tekoče vključuje v proučevanje posameznih tujih dežel, v proučevanje ekonomskih, socialnih, političnih in idejno-kulturnih gibanj v njih. Ta znanost je relativno objektivna, in tudi mora biti relativno objektivna, če naj rabi tako imenovanim nacionalnim interesom. Potemtakem je treba imeti pred očmi, kadar gre za stike med našo znanostjo in znanostjo v drugih deželah, zlasti velikih, da se tam srečujejo naši znanstveniki z organiziranim sistemom komuniciranja. Na naši strani pa je razkorj etatičnih in centralističnih struktur, ki tudi niso bile zmeraj spodbudne za svetovno znanstveno kroženje, povzročili, da je prišlo do dokajšnje nekoordiniranosti, lahko bi rekli celo do dokajšnje privatizacije na področju mednarodnih stikov in do dokajšnje enostranske usmeritve. Temu seveda ni vzrok samo znanost, marveč tudi splošni mednarodni odnosi, stopnja razvosti znanosti v posameznih deželah itd. Vendar pa je dejstvo, da je prišlo do zelo razvitih stikov predvsem z določenimi tokovi na svetu ter z določenimi centri. To samo po sebi ni slabo. Naša znanost mora imeti tudi take stike. Problem pa je v tem, da naša znanost ni hkrati dovolj razvijala stikov z drugimi deli sveta, da je šla mimo zelo pomembnih marksističnih centrov.«

»Predvsem gre za stike z ZDA«

S katerimi določenimi tokovi oziroma centri so prihajali v stik potemtakem naši znanstveniki?

»Mislim, da je to znano. Predvsem gre za stike z ZDA. Tam je nemarkistično družboslovje najbolj razvito in ima vpliv tudi na druge dežele. Poleg tega pa so bile podane tudi posebne možnosti za stike s tem centrom, bile so finančne ugodnosti, bile so štipendije, bili so tudi dogovori na meddržavni ravni. Bil je močan interes na drugi strani itd. Vse to je povzročilo odhod mnogih naših znanstvenikov na izpopolnjevanje v to deželo. Mislim, da so imeli ti stiki tudi pozitivne rezultate, vendar pa so se morali ob naši neorganiziranosti poriditi tudi nezaželene posledice. Zdej smo pri tem, da je potrebno vse to proučiti, premisliti in naše stike uravnovesiti s tem, da se bolj povežemo z znanstvenimi središči v socialističnih deželah, deželah v razvoju, z nekaterimi marksističnimi centri v zahodni Evropi itd. Moram pa dodati, da se je tudi v ameriški družbeni znanosti pojavilo v zadnjih letih precej kritičnih tokov. Samo pri nas se pogosto zgodi, da se ti kritični tokovi sploh ne vidijo, da se vidijo samo isti drugi tokovi.«

Ta enostranska usmerjenost, velja tudi za naravoslovje in tehnične znanosti. Tudi tu lahko stojijo zadaj ideološki cilji oziroma tako imenovani nacionalni interesi. Zdi se, da je to skorajda obči problem.

»Razmišljam o naslednji stvari. Mi smo tukaj sočeni z veliko silo (tudi na drugi strani smo sočeni, vendar govorimo trenutno o družboslovju v našem neposrednem okolju) in jasno je, da ima ta sila, kot smo dejali, neko vizijo, nacionalnih interesov, ki niso zmerom skladni s socialističnimi perspektivami. In zdaj je vprašanje: Kolikor bi bili predolgo enostransko izpostavljeni ali neselektivno izpostavljeni onostranskemu komuniciranju, bi utegnilo tukaj priti do globljih premikov v naši družboslovni znanosti. To bi lahko imelo tudi škodljive posledice.«

Multinacionalne korporacije

Kakšnih premikov, v kakšno smer premikov?

»V smer, ki ne bi bila dovolj zasidrana v samoupravni socialistični perspektivi, marksistični perspektivi. In to se je tudi kazalo z gledišča metodološkega horizonta, ki prevladuje v tej znanosti. Kar zadeva ta horizont, se mi zdi, da je aktualen funkcionalizem, ki lahko služi tehnokratskim interesom. In dejansko jim služi. Tudi ne moremo prezreti posledic vplivanja multinacionalnih korporacij, ki niso samo trgovci s produkti, oziroma ki ne štrijo samo svojega kapitala po drugih deželah, marveč štrijo tudi svoj način mišljenja, poskušajo vplivati na izobraževanje kadrov, kadrovske politike itd. Zdi se mi, da to plast zadeve pre malo upoštevamo, zlasti zdaj, ko se je ob čilskem primeru že zlasti jasno pokazalo, da so te multinacionalne korporacije lahko zelo agresivne zoper napredno usmeritev v posamezni deželi. Glede na to, da se tudi sami odpiramo določenim dejavnostim multinacionalnih družb, je treba seveda vedeti, kakšni novi problemi nastajajo v zvezi s tem na področju znanstvene politike, kadrovske politike, komuniciranja itd. Po eni strani je treba izbrati vse tehnološke in organizacijske izkušnje, ki pomenijo racionalizacijo v delovnem procesu in večjo produktivnost dela, vendar pa to ne v izolaciji od socialistične samoupravne ureditve, ampak kot organski del te ureditve. V tem je problem.«

Ali mislite, da je storila večjo škodo naši samoupravni ideologiji? »Ta ideja, če jo gledamo izolirano, ni bila, vsaj v teoretičnem življenju, tako množična, in tudi ni bila natančneje izdelana. Ampak, kolikor je pomenila, vsaj na tihem zahtevalo, da se iz znanstvene analize izrinese marksizem in marksistična perspektiva, se pravi komunizem kot končni cilj, toliko je seveda bila vsaj potencialno zelo nevarna. Ne vem sicer, koliko so take teze imele same na sebi vpliv. Imela pa so vpliv ob določenih družbenih procesih.«

Razkrajjanje vrednot in ciljev

Imela pa so morda tudi neopazni vplivi. Zakaj, če bi kot novinar, se ne tako zelo dolgo tega zapisal, da se mora voditi ideološka borba med socializmom in kapitalizmom, bi se zdel marksizmu smešen. Hočem reči, da ima ta teorija čisto praktične posledice: Ideološka borba sploh ni potrebna.

»To je bil eden od faktorjev, ki je zaviral idejno spopadanje, ker je pač razglašal vsako potencialno kritiko kot atavizem, kot nekaj, kar je zastarelo, konservativno in tako naprej.«

Ideološki boj

Kaj vi sami sodite o Ideološkem boju s stališča sedanjega trenutka? »Ideološki boj je bil zmerom bistvena komponenta gibanja socializma oziroma socialističnih sil in socialistične teorije za preobrazbo družbe. Čeprav je socialistična usmeritev čedalje močnejša v svetovnem obsegu, pa seveda ni edina sila. Poleg nje so sile, včasih zelo močne, ki se temu upirajo, ki to gibanje za preobrazbo družbe zavirajo in ki imajo svojo teorijo, in svojo apologetiko, da, včasih zelo prefinjeno, subtilno izdelano apologetiko. To ni apologetika, kot je razizem, ki je oprtemljivo absurda in ovrgljiva. So teorije, ki so izredno, bi rekli razčlenjene izdelane, na zunanjsko skladno oblikovane in ki operirajo z občečloveškimi kategorijami, z razvojem, s spremembami, ki pa se (vzemimo funkcionalizem) gibljejo v okviru obstoječega, se pravi v okviru kapitalistične družbe. Zato je seveda nujen spopad s takimi teorijami, o katerih sva prej govorila, z raznimi tehnokratskimi teorijami o postindustrialistični družbi, ki naj bi nekako nadomestila komunizem itd. Ta je seveda drugačna teorija družbenega razvoja. S temi teorijami se mora marksistična misel spopadati, zato ker so izraz neke druge prakse, nekih drugih interesov, ki ovirajo premagovanje razredne družbe. Te teorije so naperjene zoper socialno revolucijo, zoper socialno emancipacijo sodobnega človeka. Zato je ta spopad idejni boj. Vendar pa tukaj ne gre samo za neke dnevnopolitične reakcije, gre tudi za teoretične reakcije. Prav na tem področju pa smo pustili praznino. Imamo več idejnopolitičnih reakcij, izraženih bolj v vsakodnevnem jeziku, kot pa imamo teoretičnih konfrontacij. Kljub razvejanim znanstvenim stikom, in to je značilno ter je tudi eden izmed absurdov, nimamo dovolj sistematično in kritično obdelanih teorij, ki se pojavljajo v sodobnem družboslovju in ki imajo poleg apologetike tudi večjo ali manjšo stopnjo racionalnosti, teorij, ki jih je treba kritično ovrednotiti. Sem sodijo npr. teorija o 'industrijski' in postindustrialistični družbi, različni zamisli 'spreminjanja' družbe, različni modeli upravljanja družbe itd.«

Teza o koncu ideologije je »hranila« ideologije, kot so ideologija tehnokratizma, ideologija liberalizma in vse tiste posamezne ideologije, za katere je skupna ugotovitev, da so izraz ostankov stare, klasične, meščanske razredne družbe.

Teza o koncu ideologije je ustvarjala vakuum, razkrajjala je temeljne socialistične vrednote, da bi se te vrednote, ti cilji nadomestili z drugimi. Vsaj objektivno je tako. Ni rečeno, da je imel vsakdo, ki je zagovarjal to tezo, pred seboj tak cilj. Ampak možna, objektivna posledica je taka, in tako so tudi v svetovnem okviru razumeli to stvar.«

Zanimivo je, da se je teza o koncu ideologije pojavila celo v Sovjetski zvezi, denimo v znanstveni strukturi, pri čemer je bil viden zunanji izraz te teze tako imenovana teorija konvergencije, ki oznanja konec ideološke borbe, »ker naj bi le-ta tudi ne bila več potrebna, kajti v daljni prihodnosti naj bi tako in tako prišlo do zlitja obeh velikih sistemov, kapitalističnega in socialističnega itd.« »Spektakularne, javen izraz teh razprav je bila znana zadeva Saharov.«

»Tu je stična točka, kajti te stvari se povezujejo. Izgublja se namreč razredna perspektiva, govorijo o industrijski, postindustrialistični družbi itd. Jasno je, da so v vseh sodobnih družbah neke socialne osnove, da se take teorije lahko pojavljajo. Zato me ne čudi, da se je pojavila v Sovjetski zvezi. Mislim, da je to pač tudi izraz določenih družbenih odnosov. Tudi pri nas ni bila taka teorija samo importirana. Kajti če bi bila samo importirana, ne bi imela nobenega socialnega učinka. Bila bi politično nezanimiva, bila bi to ideja, ki je interesantna samo kot intelektualna poslastica.«

O izrinjanju marksistične perspektive

»Ta ideja, če jo gledamo izolirano, ni bila, vsaj v teoretičnem življenju, tako množična, in tudi ni bila natančneje izdelana. Ampak, kolikor je pomenila, vsaj na tihem zahtevalo, da se iz znanstvene analize izrinese marksizem in marksistična perspektiva, se pravi komunizem kot končni cilj, toliko je seveda bila vsaj potencialno zelo nevarna. Ne vem sicer, koliko so take teze imele same na sebi vpliv. Imela pa so vpliv ob določenih družbenih procesih.«

»To je bil eden od faktorjev, ki je zaviral idejno spopadanje, ker je pač razglašal vsako potencialno kritiko kot atavizem, kot nekaj, kar je zastarelo, konservativno in tako naprej.«

»V programu stojita zapisani dve stvari: da je znanost sama sebi sodnik, da pa zveza komunistov ne bo dopustila, da bi se znanost uporabljala v reakcionarne namene ali da bi se vanjo infiltrirali reakcionarni nazori, nazori, ki bi bili usmerjeni proti socializmu. Svoboda znanosti je gotovo eden od bistvenih pogojev za razvoj vsake teorije. Zato lahko rečemo, da tam, kjer ni svobode znanstvenega ustvarjanja, teorija stagnira, oziroma se poplavlja v dnevnem političnem aktivizmu. To dokazuje vsa zgodovina in tudi sedanost. Zato je bilo zelo pomembno, da je program ZKI potem, ko se je soočil s škodljivim vplivom dogmatizma in ideološkega monopozlizma, postavil to načelo kot izhodišče za odnos komunistov do znanosti. In ravno tako je prav, da je to načelo znova poudarjeno v novjših partijskih dokumentih, v sklepih, sprejetih na VII. kongresu ZKS in v osnutkih stališč in sklepov za X. kongres ZKI. To načelo pomeni, da ne more biti instanc, ki bi avtoritativno razsojale, kaj je resnica in kaj ni resnica, marveč da se mora resničnost neke teorije izkazati v družbeni praksi, ne pomeni pa, da je s stališča družbenega napredka vseeno, s kakšnimi problemi se znanost ukvarja in da je znanost ločena od politike.«

Nekatere stvari se dajo predvideti

Vzemimo hipotetično, da se je pojavila teorija, ki ni nastala iz pravega vira. Kot rečeno, se morajo teorije preverjati v praksi. Toda družbeni razvoj bi zavil v napačno smer, vzemimo, stran od komunizma, če bi krenili po sledih te »nepravde« teorije. Kaj, če bi med tem preverjanjem zadevne teorije v praksi in med končnim odkritjem, da zavraja v škodljivo smer, minilo toliko časa, da bi družba utrpela veliko škodo, preden bi spoznali, da teorija ni resnična. Kdo je zdaj tisti, ki bo preprečil ali prvi čas ustavil to preverjanje v praksi, ki primaša prevelike izgube? Ali lahko ta položaj reši politika? Ali ideološki um, da tako rečem, pri čemer je mišljena ideologija kot pridobljena zavest o konkretnem problemu, ideologija, ki je »hitrejša« kot čista znanost. Kaj pravite?

»Treba je izdelati oziroma uporabljati ustrezne postopke, ki bodo zagotavljali dve stvari: prvič da se ugotovi prava vsebina določenih idej in teorij. Drugič, da se s temi postopki tudi ugotovijo možne praktične posledice določenih teorij. Seveda, če rečem praksa, s tem ne mislim samo na nekaj, kar nujno šele mora priti. Praksa je lahko nekaj, kar je že bilo in v dokajšnjem številu primerov tudi je nekaj, kar je že bilo. To pomeni, da ne bomo šli znova preverjati vseh teorij v praksi. Nepotrebno je, da bi se enkrat preizkusili liberalizem, v tisti njegovi prvotni obliki laissez-faire (pusti vsakemu, da dela, kar hoče) in potem rekli: ne velja. Nekatere stvari se dajo predvideti. In predvideti se dajo tudi praktične posledice tako, da tisti vaš strah, da bi morali vsako stvar preveriti šele v praksi in trpeti škodo, ne bi bil utemeljen, čeprav brez tveganja in žrtve ni družbenega napredka. Na vsak način pa bi morali glede na socialistično politiko znanosti, in posebej glede na stališča ZK uporabljati v teoretičnem boju institucionalne oblike, v katerih se konflikti okoli značaja teorij obravnavajo čim bolj objektivno, znanstvenim in političnim smotrom primerno, institucionalne oblike, ki vodijo do optimalnega rezultata. To bi bila ovira tudi za administrativne ukrepe. Le-ti bi bili, če bi recimo vse prepustili spontanemu razvoju in če bi določene protisamoupravne ideje

dobile večji vpliv, s stališča politične učinkovitosti nekakega sistema nujni. Tak dialog, tak sistem demokratične diskusije, ki pokaže na protislovja teorij, na njihove praktične posledice in jih s tem tudi praktično spodseka, če so škodljive, bi moral biti vgrajen v naše idejno delovanje.«

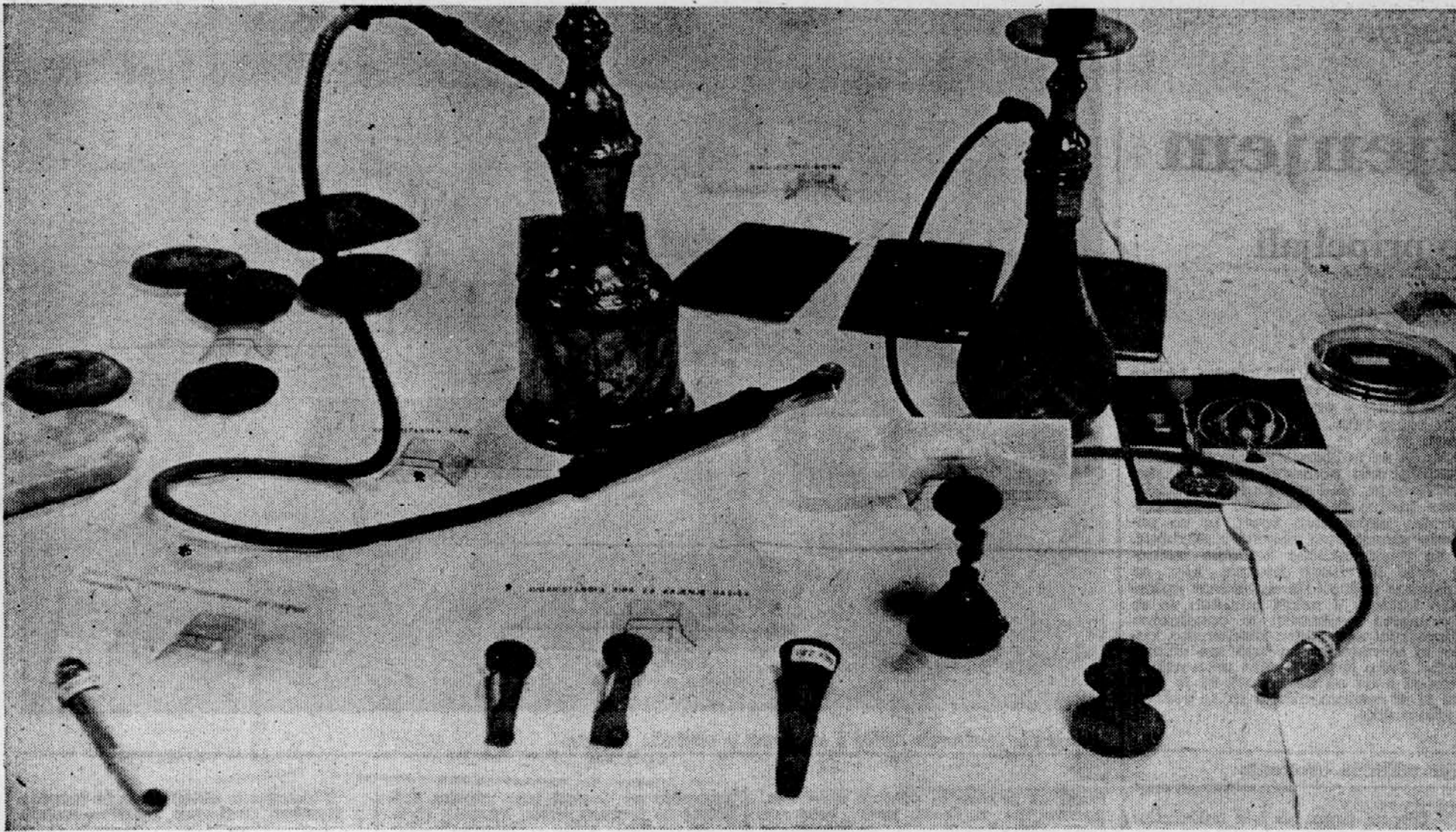
Mislim, da tako boleče iztirjanje razvoja, ki sledi neki neresnični teoriji, lahko v zadnji konsekvenci resnično in pravčasno prepreči ali ustavi politika ali politični um. Pogledite, tovariš profesor, saj navsezadnje niso bili družboslovci tisti, ki bi podrlji vse attribute masovnega gibanja, pa liberalizma, tehnokratizma in obujanja kapitalnih odnosov, ampak je bila to politika. Ali ni v tem nekaj značilnega? Ali ne bi, vzemimo, morali jugoslovanski družboslovci že leta 1965 na nekem zasedanju skleniti: na to pa bo potrebno nujno opozoriti politike? »Verjetno je zaostajanje v nekem smislu zelo pogosto v odnosih med znanostjo in družbeno prakso. Kajti v družbeni praksi se dogajajo nekateri stvari, ki jih znanost ne zazna pravočasno. Ali so te stvari v praksi šele na začetku in jih leta nazaj in predvidi njihove posledice, ker je v bolj neposredni situaciji in to lažje stori ter neposredno reagira? Sicer pa je družbena praksa tista, ki spreminja stvari. Znanost sama na sebi še ne spreminja ničesar. Spreminjati začne takrat, ko zajame množice, kot je rekel Marx, se pravi, ko postane sestavni del zavesti pomembnih družbenih skupin. Šele takrat znanost praktično deluje. Tista novohegeljanska teza, češ da je sama teorija že praksa, ta teza je v bistvu enostranska. Sama teorija je praktična v tem smislu, da vsebuje neke praktične interese in da kot znanost pomeni neko obliko dejavnosti. Ampak dokler jo ima človek samo v svoji glavi kot znanstvenik ali v knjigah, ki je nihče ne bere, ali v raziskavi, ki obleži v predalu, tedaj ima ta teorija učinek na spoznanje tega človeka, ni pa še družbeno učinkovita. Med znanostjo in prakso pravzaprav ni apriornih prioritiet. Včasih dejansko znanstveniki opozarjajo na določene probleme, še pogosteje pa so, kot se zdi, »praktiki« tisti, ki prvi zaznajo problem. V bistvu gre med obojima za dialektični odnos, zakaj tudi »praktik«, zlasti če je marksist, že deluje na osnovi teorije in s svojo dejavnostjo in z refleksijo o velikem zgodovinskem gibanju, ki ga sam sooblikuje, soustvarja teorijo in daje tudi lahko odločilne pobude institucionalizirani družbeni znanosti. Vzemite Lenina, ki je pomembna prispeval k razvoju marksistične teorije, dasi je bil »praktik« — revolucionar. Toda ravno Leninov primer — in ne samo njegov — izpričuje, da brez revolucionarne teorije ne more biti revolucionarne prakse, kot je sam dejal. Prav to dokazuje, da je razvijanje marksistične teorije še kako potrebno, na drugi strani pa tudi prepričljivo zanika predstavo, da lahko filozofija ali tako imenovana institucionalizirana znanost sama na sebi pomeni vodilno silo družbe. To je ideja, ki so jo nekateri začeli širiti tudi pri nas. Namreč da so humanistični intelektualci tisti, ki lahko tako rekoč neodvisno od politike in celo proti politiki spreminjajo stanje stvari in tako predstavljajo celo edino revolucionarno silo. S tem pa smo prišli še do ene elitistične koncepcije in do zelo aktualnih problemov, ki so s tem zvezzani in ki nas zopet vračajo nazaj na birokratizem, tehnokratizem in na platonizem, če hočete.«

Teorija prihodnosti

Mislim, da bi potrebovali celovito, skladno marksistično znanost o prihodnosti. Take specifično marksistične futurologije se mi zdi, da socializem ne pozna. Se vam ne zdi, da je to pomanjkljivost?

»Ali marksizem ni tudi futurologija? Futurologija ki ji je komunizem končni smoter? Marksistična teorija je teorija prihodnosti in o prihodnosti. Zato si ob njej težko predstavljam še neko dodatno splošno teorijo prihodnosti. To pa seveda ne pomeni, da bi smeli zanemarjati nekatere probleme, ki nanje opozarja — pod priiskom družbenega razvoja, v katerem ima tudi marksizem oz. socializem pomembno vlogo — na svoj način tudi futurologija. Problem napovedovanja, načrtovanja in kritike prihodnosti se izraža na specifičen način in ima specifične razsežnosti v posameznih etapah gibanja h komunizmu. Zato je izredno aktualno, da vprašanjem prognoziranja planirana, a tudi dialektični kritiki pozitivistične in utopične futurologije posvetimo posebno pozornost, na vsak način pa več pozornosti kot doslej.«

Primož Zagar

Mamila in naprave za uživanje mamil, zasečeno pri mariborskih narkomanih

Narkomanija

Poznamo tisoč uživalcev mamil

Ugotovitve govornikov na seminarju o narkomaniji v Sloveniji

»Ni mi vseeno, ali bo družba, v kateri živim, družba bovinikov, pasivnih in parazitskih ljudi, nesposobnih, da v najpomembnejših trenutkih stopijo na realna tla in se odzovejo tako, kot zahteva ta trenutek in položaj. Če so že naši pradedje storili strašno napako pri alkoholu, ki je postal za mnoge narode šega in navada, tega ne storimo vsaj mi z mamili, niti s trdimi niti z mehkiimi. Naj dovolimo ali ne dovolimo prosto prodajo drog, hašiša in marihuane?« S tem vprašanjem je zaključil seminar o narkomaniji na Slovenskem načelnik kriminalistične službe na UJV Ljubljana Ciril Zerjav.

Seminarja, ki je trajal približno teden dni, so se udeležili delavci iz socialnih služb, šolstva, pravosodja, delavci javne varnosti in predstavniki ljubljanskega kriminološkega inštituta, ki je seminar tudi organiziral.

»Več kot dva meseca trdega dela je bilo potrebno, da smo vse pripravili. No, zdaj je steklo. Vse službe, ki bi se pri svojem delu lahko srečale z narkomanijo, so zastopane bolj ali manj. Udeleženci se bodo lahko pogovorili o sodelovanju in o posebnosti vprašanja mamil, ki se kot drugje po svetu vse bolj uveljavljajo tudi pri nas, in to v glavnem med mladino, je dejal dr. Janez Pečar, direktor kriminološkega inštituta.

Duško Modly: Neusmiljeno uničiti trgovce z mamili

Na začetku seminarja so udeleženci seminarja prisluhnili vznemirljivemu poročilu kriminalističnega inšpektorja iz Zagreba Duška Modlyja, ki je opisal stanje na Hrvaškem.

»V zadnjih letih smo v zagrebških senatorijih zdravili 350 hudih narkomanov, jih je pa seveda veliko več. Znano je, da en narkoman potegne za seboj šest ali osem novih uživancev mamil. Razbijmo eno skupino, pa iz ostankov te nastane pet, šest novih! Pregnali smo preprodajalca kina-vstopnice, pa so postali preprodajalci hašiša. Nekaj časa smo jih prepoznavali po oblačilih, vedenju, zbirališčih — danes pa se pojavljajo normalno oblečeni in ostriceni. Le tu in tam se kakšen zgrudi na javnem mestu.

Pred časom so stanovalci neke hiše sporočili, da v stanovanju nad njimi, lastnik je menda odpotoval, pušča voda. Z vodovodnimi inštalaterji smo vdrili in odkrili trideset golih mladcev in mladenk, ki so popolnoma drogirani ležali vseprek. Voda je tekla iz kopalne kadi, ker nekdo ni imel več moči, da bi zaprl pipo. V Dalmaciji je prekupevalec prodajal scopolamin za neko drugo, lažjo drogo. Nekdo jo je pač kupil... V strašnih bolečinah je umrl v bolnišnici. Ni mu bilo več pomoči.

Svoje je tudi prinesel hiter razvoj farmacevtske industrije. Nekateri nove tablete so polne kodeina in drugih mamil. Mladi segajo po njih. Zauži-

vajo jih celo z alkoholom. Nova oblika tabletomanije!
Mladinska zbirališča, disco-klubi, moderna glasba, mrak po prostorih — kaj je ugodnejše za izmenjavo, za prodajo in za uživanje drog?
Ne vemo, koliko kriminalnih dejanj je storjenih pod vplivom mamil. Vemo pa, kolikokrat je bilo vmiomljen v lekarne, zdravstvene domove in podobne ustanove, kjer so izgubili ravno narkotiki. In vemo, da narkomani zadnje čase ne prikrivajo svojih nagnjenj — na sodišču se celo sklicujejo na to kot na olajševalno okolščino.
O odnosu večine pedagogov, ki na svoji šoli odkrižajo koga, ki je v strahu pokadil cigareto marihuane, bi tudi lahko razpravljali. Učenca izključijo iz šole, postavijo ga na cesto. Tako naj bi ga ozdravili. Vsi si lahko predstavljamo, kaj bo iz tega.

Mladini zapremo pot do hašiša ali marihuane, oni pa sežejo po močnejših mamilih, po opiju ali po LSD. Ali ne bi bilo morda boljše dovoliti lahka, tako imenovana mehka mamila?
Vsekakor menim, da je treba neusmiljeno uničiti trgovce z mamili. Vedno zgrabimo le kurirje, prenašalce, pravi sefi so v ozadju, skriti za kulisami!«

Darko Marolt: Epidemija narkomanije nas je zalotila nepripravljene

Nič bolj razveseljivo ni bilo poročilo republiškega sekretariata za notranje zadeve, ki ga je na seminarju podal kriminalistični inšpektor Darko Marolt.

»Čas nas je malce prehitel. Svetovna epidemija narkomanije nas je zalotila dokaj nepripravljene. Kar na lepem se je širjenje strupov pojavilo tudi v Sloveniji. Stvar lahko razdelimo v več stopenj:

Prva: Zaradi same lege dežele so se na naših cestah in železnicah začele pojavljati pošiljke mamil. Od vzhoda na zahod so potovale naravna mamila, v nasprotni smeri pa sintetična. Mamila so se pojavljala med našimi ljudmi le tedaj, ko tihotapci niso uspeli spraviti blaga čez mejo in so ga razprodali pri nas.
Druga stopnja je sledila, ko so začeli izvažati opij Makedonci. Seveda na zahod, preko Slovenije.

Tretja stopnja se je pojavila, ko so naši delavci v tujini začeli prinašati domov material, ki so torej začeli tvažati.
Četrta stopnja: Preprodajanje se je začelo pri nas — ilegalno, najverjetneje.

Samo v zadnjih letih smo zasegali 392 kg hašiša, 77 kg opija, več kot 2100 tablet LSD in 15 ampul morfija. Leta 1972 smo obravnavali 11 tvojstnih zadržev s trinajstimi udeleženci, lani smo jih imeli že 52, z 78 udeleženci. Seveda se ta trgovina najugodnejše razvija v obeh slovenskih središčih: vodi Maribor, tesno mu sledi Ljubljana. Zadnje čase pa se kaže porast trgovine z mamili tudi v večjih obmejnih središčih, v Kopru in v Novi Gorici.
Zaključjuče je, da je med narkomani največ mladih in pretirano vztrajnih ljudi. Ko smo zaprli dovod hašiša v Mariboru, so se tam pojavili trgovci z makedonskim opijem, kma-

lu nato so bili že v Ljubljani in celo v spodnji Avstriji. Poznamo primere, ko so si narkomani zasadi cel grede indijske konoplje, da bi tako prišli do hašiša, oziroma marihuane. No, na srečo ta rastlina, vzgojena pri nas, nima pravih učinkov.

Nato so na veliko sušili olupke banan — tudi ti so neškodljivi. Nato so se vrgli na tablete. Uživali so jih skupaj z alkoholom. Opazimo, da tako kot drugod v svetu, tudi pri nas prvi zagon mamil doživlja osek. Mladi narkomani se vedno bolj orientirajo na alkohol, kar pa tudi ni ravno razveseljivo.

Na Bledu so narkomani odkrili do tedaj neznan drogo. Cigarete astma, namenjene astmatikom za blažitev napadov, so začeli prekuhavati. In dobili so mamilo, ki povzroča intenzivne halucinacije, popolno dezorientacijo in splošno nepristevnost uživalca. Tako je sicer izvrsten plavalec po zaužitju tega mamila zašel v jezero in utonil.
V Sloveniji je znanih okrog 1000 narkomanov. V zahodnih državah trdijo, da na enega odkritega uživalca mamil pridejo trije neodkriti.

Nekaj resničnih zgodb: S prevozom mamil so se ukvarjali trije Francozi. Na šentiljskem prehodu so pri njih odkrili 27 kg hašiša. Pri nekem drugem so na istem prehodu našli 32 kg hašiša. Na istem prehodu so pri nekem Angležu našli kar 80 kilogramov hašiša, na cesti blizu Grosupljeja so našli na dva Francozi, ki sta tovorila 185 kg hašiša. Nekateri mamila tudi tihotapijo v Jugoslavijo. Nekega Angleža so prijeli s skoraj 1000 tabletami LSD, dva Ljubljancina sta jih prinesla iz Švice približno 200. Tu so še primeri izvoza — trije naši so hoteli odnesti v Italijo 40 kg surovega opija, nekdo drug je že prinesel v Italijo okoli 12 kg opija itd. Poznamo tudi celo vrsto primerov, ko razprodajajo mamila pri nas. Ponarejeni recepti, viloni v lekarne, v ordinacije, so vsakdanja stvar za prekupevalce in uživalce mamil.

Morda je zanimivo, da mladina ne nasprotuje mamilom. Nikakršnega odpora ni. Osumljeni kaznivega dejanja po členu 208 kazenskega zakonika so po poklicu in zaposlitvi delavci, uslužbenci, obrtniki itd. Delavci pa so na prvem mestu na tej žalostni lestvici le navidez — večidel so ti delavci bivši študenti, ki so opustili študij, se zaposlili in začeli uživati mamila.

»Ali bi morali ustanoviti posebno komisijo, ki bi zbiral in obdelovala vse podatke, ki zadevajo mamila, in na seveda specializirano ustanovo za zdravljenje narkomanov.«

Dr. Lev Milčinski: Člen 208 je slep za razlike v mamilih

»Človek že od nekdanj ni prenesel preveč resnice, že od nekdanj se je želel umakniti iz sveta bolečin, fizičnih ali psihičnih, če ni šlo drugače, v svet lažji, utvar v sanjske privide.« je menil dr. Lev Milčinski.

»Psihiatrom se pojav pri nas ne zdi ravno alarmanten. Človek je po takih umikih vedno strmel, in bo tudi vnaprej. Saj vsi lahko opazujemo alkoholike vsak dan. In preden si alkoholo-

lik sploh zasluži svoj status mora resnično zaužiti ogromne količine pijače. Narkoman pa naj bi bil vsakdo, ki pokadi cigareto marihuane?

Tu je komisije, ki so preučevale kanabis, torej marihuano in hašiš, trdijo, da ta mamila niso škodljiva, da ne pride niti do fizične niti do psihične zasvojenosti, da sploh nimajo nikakršnih škodljivih učinkov in da se z alkoholom sploh ne morejo primerjati. Kdo je narkoman? Kje se konča uživanje snovi in se začne narkomanija? Menim, da ta paničen odziv družbe na pojav ni potreben. Člen 208 je pa tudi precej slep za razlike v mamilih. Ne vidi razlike med hašišem in, na primer, heroinom.

Ali ni morda pojav odraz prepučnosti, osamljenosti odraslobojčij generacij? Starši so odpovedali, mladi so brez vrednot, idealov nikjer. Starši, ki so mirno sprejeli alkohol, zdaj s strahom gledajo na ta pojav, ne poznajo živca, zato pretravajo in zglobijo živce. Morda je ravno mamilo tista oblika bega iz take praznine in hlastajočega tempa življenja, kakršnega goje starejši?«

Dr. Lev Milčinski dopušča možnost legalne prodaje mamil nikakor pa temu ne nasprotuje tako odločno kot na primer delavci UJV.

Ciril Zerjav: Kaj je etika?

Pedagogi in sociologi so vprašanje narkomanije osvetlili vsak s svojega stališča, vendar konkretnih izhodov in predlogov ni bilo. Poudarili so, da bi bilo potrebno boljše sodelovanje vseh služb. Za sedaj je to, dokaj težko, saj le malo ljudi iz teh služb zadovoljivo pozna mamila in njihovo delovanje. Ko so zdravniki sprožili vprašanje zdravniške etike — ali prijaviti UJV, kar zvedo od mladega narkomana ali ne, v kakšnem primeru in kdaj (pot mamila, koliko ga je itd.), je mnoge presenetil z vprašanjem kriminalist Ciril Zerjav: »Etika! Kaj je etika? Molčati, da prihaja na trg, v roke našim otrokom, tona droge, ki bo preprodana tisočim, ali prijaviti, pa čeprav gre tu za ime nekega narkomana? Mnogi, mislim, ima pred posameznikom prednost.«

Omenimo naj tudi primer kriminalistke Katje Bašič. Pedagogi so predlagali, naj bi UJV sproočala imena dijakov, ki uživajo droge, na šole.

»Nekdo sem se skušala o takih dijakih pogovoriti z upravo šole. In kaj se je zgodilo? Vse so izključili iz šole. Precej časa sem morala hoditi tja molelovat, da so jih sprejeli nazaj. Ali odziv šolnikov o omenjenem primeru sploh lahko imenujemo vzgojni ukrep? Mladostnike, ki so našli na to pot, naj bi spreminjali in prevzgnjali na drug način. Da sploh ne omenjam preventive!«

Verjetno bi res le sodelovanje vseh omenjenih služb—socialne, šolske, javne varnosti, medicine in inštituta za kriminologijo — prineslo sadove, kakršne od takih služb pričakujemo. In ti bi bili: uničenje novega zla, ki nam grozi, raziskovanje vseh možnosti zapiranja poti širjenju strupa, zlasti ker po njem segajo mladi, pred katerimi je vendar še vse življenje.

Marjan Skumavc

Ob svetovnem dnevu Romov

Na sledi za resnico

Pogovor s pesnikom Slobodanom Berberskim, pobudnikom akcije za reševanje problema Romov

Pot v daljavo, brez kakršne koli gotovosti, je bila stoletna življenjska smernica in zgodovinska usoda. — V tkivo neke se kondenzirane civilizacije so se zadirali Romi z vsemi lastnostmi, ki so bile značilne za njihovo družbeno bit. To je bil spopad dveh kultur, dveh miselnosti, dveh jezikov, od katerih je bil eden osupljivo neznan.

Odgovori na vprašanja, ki naj bi razjasnili bistvo njihovega življenja in obstaja, so zavajali v mistifikacijo. Romantični zanesonjaki, ki so se navduševali nad svobodnim življenjem, so v potikanjih Romov po svetu videli prototip takšnega življenja, drugi, sužnji družbenih konvencij, njim znanih, so jih gledali kot razbijače teh konvencij. Integralne sodbe o njih so sprejemali na temelju pojavnega, neposredno razvitega, in jih jemali kot bistvene oznake. V resnici pa je bila resnica docela na drugi strani, subtilirana v tistem, kar je njihov duh proizvajal, v koordinatah splošnih človeških odnosov, v katere se skorajda nihče ni skušal poglobiti.

Postopoma se je začela trgati tancica mistifikacij in se kazati resnica o Romih, kar je tudi nujno, če hočemo, da bodo dobili primeren prostor pod soncem. Ob svetovnem dnevu Romov smo se pogovarjali s Slobodanom Berberskim, pesnikom, najprizadevnejšim pobudnikom akcije za reševanje problema Romov.

Začnimo naš pogovor z vprašanjem o izvoru Romov, kajti prav tukaj so kraljevale in še kraljujejo številne zmotne.

— Romi so potomci Radžputov, ne pa parijev, kot je trdilo evropsko zgodovino. V Indiji so Romi pripadali visokim vojaškim brahmanjskim kastam. Nekateri vladarji so imeli za svoje stražarje tudi po celo divizijo Romov.

V smiselnem opredeljevanju naroda je poglavitno vprašanje: kaj je ta narod dal splošnim pridobitvam neke civilizacije? Ali so Romi glede tega brez zasluga, ali se njihova smiselnost dokazuje samo na podlagi negativnosti, ki jih splošni nazori vsiljujejo našim pojmovanjem?

— Predvsem je treba vedeti, vsaj po Lisztu, po njegovih esejih, da je madžarska glasba pravzaprav nastala na temeljih romske glasbe, treba je vedeti, da je pomemben del španske glasbe nastal na temeljih in da je na temeljih nastal tudi del ruske glasbe. Potemtakem je Evropa takoj sprejela dolocene, že izdelane glasbene oblike ter jih ponekod naprej razvijala, ponekod pa pokopala. Zato je docela evidenten obstoj visokih glasbenih vrednot, docela evidenten je obstoj zelo resnih vrednot na področju folklorea, v legendah, ki jih bo šele treba znanstveno pojasniti, saj so zaradi neugodnih okoliščin še vedno zavite v mrak. Romi so iz Indije prinesli predstave s področja medicine, veterine, zdravljenja z rastlinami, s področja parapsihologije. — Prav Romi so prinesli parapsihologijo v Evropo, v Evropo so prinesli tako imenovani pogojni refleksi Pavlova, ki so ga uporabljali tudi pri prevzganjanju konj. Pavlov je šele veliko pozneje znanstveno opredelil, kar so poznali Romi kot svoje vsakdanje prakso. Prav tako je treba vedeti, da je Lorca svojo v globino segajočo pesem našel pri Romih in da tisto, kar je v njegovem opusu najpomembnejše, temelji prav na tem. Nadalje je znano, da obstoji poleg ljudskega pesništva, poleg ljudskih pripovedk tudi umetniška poezije in umetniška proza Romov. Toda vse to se še ni moglo dovolj manifestirati in ne more biti dovolj prisotno. Če bi ustanovili posebno glasilo ali (kar bi bilo najmoj) posebno založniško podjetje, ali ko bi vsaj začeli izdajati posebno zbirko, v okviru katere od obstoječih založb, bi lahko javnosti predstavili zelo pomembne dosežke. Ko bi se razmere resnično konsolidirale, ko bi bila zagotovljena finančna sredstva in ko bi našli na popolno razumevanje (prepričani smo, da se bo to zgodilo), potem bi se lahko bolj vsestransko predstavili.

Način življenja Romov je bil največji vir mistifikacij. Ljudje so bili prepričani, da Romi ne vzdržijo na enem kraju, da hočejo spreminjati okolje, da je to nemirna, razburkana kri, ki se ne more navaditi na urbane razmere, na civilizacijo, na zakon in državo. To bi pomenilo, da njihovo nomadsko življenje ni pogojeno z družbenimi, zgodovinskimi okoliščinami. Ali je to res?

Bistvo je pravzaprav kratko in preprosto: Romi so bili pod pritiskom pregona. Potemtakem je njihovo nomadsko življenje izraz stoletnih totalnih pregonov. V takšnih okoliščinah, kjer so kar naprej sprejemali zakone o pregonih Romov, jim ni preostajalo nič drugega, kakor da se prepustijo večnemu nomadstvu. Ne zaradi tega, ker se niso hoteli ustaliti, ne zaradi tega, ker niso želeli biti del Evrope in vseh razmer v njej, temveč kratko in malo zato, ker niso dobili možnosti, da bi se ustalili. Znanost se moti, če se zmeraj misli, da se Romi niso zavedali sami sebe, kajti že Filip IV. je moral v nekem svojem odloku zapisati: Romi niso Egipčani, temveč španci, vendar jim je prepovedano uporabljati njihov jezik, izvajati igre, gojiti običaje in glasbo, skratka, živeti po svoje. Filip IV. se je prvi, kolikor je mogoče sklepati po doslej najdenih dokumentih, odločil za rigorozno asimilacijo Romov, ki je v Evropi še zmerom navzoča, saj si vse gospodujoče nacije prizadevajo, da bi Rome asimilirale. Zaradi tega je zelo pomemben glas, ki ga je bilo slišati na simpoziju o narodnostnih manjšinah simpozija je bil v Sarajevu), češ da morajo vsi neromski narodi spreminiti svoj odnos do Romov — torej ne samo gospodujoči narodi, ne samo veliki nacionalni kolektivi, temveč vsi, tudi najmanjši, morajo spreminiti ustroj svojega odnosa, saj povsod izrazito pristansko gledajo na Rome.

Ali obstoji možnost, da bi se v današnjem svetu prenehalo nomadstvo Romov?

Tukaj je treba poudariti nekaj: Romi so danes v velikanski večini stacionirani, niso več nomadi. Nomadstvo ni več problem Evrope, ker ni več nevarnosti fizičnega uničevanja. — V Jugoslaviji je komaj pet odstotkov nomadov, v Franciji jih je verjetno do 30 odstotkov. V Britaniji so na žalost nomadi še vsi Romi, prav tako na Irskem, ker tam veljajo še zakoni iz devetnajstega stoletja. Kar zadeva vprašanje nomadstva, je posebno zanimivo prizadevanje komunističnih občin okrog Pariza, ki dajejo Romom celo vile z vrtovi in sadovnjaki in kjer imajo sploh izreden položaj. Iz tega izvirajo smotna mnenja, da se Romi, ki prihajajo izvet v Francijo, raznarodujejo, da se trgajo njihove vile z Jugoslavijo. Najboljši dokaz, da to ni res, je dejstvo, da za svoje sinove, potem ko dorastejo za vojsko, prihajajo na konzulat, ne da bi čakali na pozive, zaprosijo za vojni listek in jih pošiljajo služiti vojsko v Jugoslavijo.

Kdaj je bilo nacionalno vprašanje Romov zastavljeno kot problem?

— Ta problem je zelo star. Zanimivo pa je, da so kljub zelo jasnim stališčem, zavzetim na V. konferenci KPJ leta 1940 v Zagrebu, kjer so priznali popolne enakopravnosti in veliki družbeni pomen takrat naštetih akcij narodnostnim manjšinam, na Rome pravzaprav pozabili, in tudi pozneje vse do sprejetja ustave, Romi sploh niso prihajali na dnevni red, tako da njihovega vprašanja kajpada ni bilo mogoče rešiti.

Predskoti najbolj obremenjujejo vprašanje enakopravnega obravnavanja Romov. Ali obstoji možnost, da bi te predskote odpravili?

— Realnih možnosti za zdaj — takšnih, da bi zares kaj storili — ni. — Kajti ne samo, da nimamo svoje založbe, temveč nimamo niti svojega literarnega časopisa, svojega mesta na radijskih postajah, na televiziji, tudi tisk ne kaže pripravljene, da bi nas podpiral, in tako se nimamo kje manifestirati. Poleg tega pa ni zagotovljenih razmer, v katerih bi lahko razvijali podmladek, literarni in znanstveni. Nobena znanstvena ustanova v Jugoslaviji se ne ukvarja z znanstvenim raziskovanjem Romov. Velika izjema, zelo pomembna, je bil simpozij o razločevanju in narodnih manjšinah, prirejen v Sarajevu, kjer je dr. Pindič imel zelo tehtno znanstveno poročilo o položaju Romov v svetu in v Jugoslaviji. Z njim je zbudil veliko zanimanje med profesorji in univerzitetnimi znanstveniki, kar pomeni resno podporo in zadoščanje akcij Romov. Glede na to, da so tam upravičeno poudarjali, da je treba znanstveno opredeliti položaj Romov, kdo in kaj so Romi, mislim, da je ta znanstveni simpozij resno pripomogel k temu, in upravičeno pričakujemo, da se bodo udeleženci zborovanja, kakor so zadržili, ukvarjali s tem gradivom in prispevali svoje znanstvene sestavke, kakor hitro nam bo mogoče zaseti izdajati lastno znanstveno glasilo. Vojta torej obstoji, volja po resnem delu na tem področju...

Vojislav Vujanović
(Odjek)

Nova odkritja molekularne biologije

Življenje pred življenjem

Poskusi Eigena in Spiegelmana so pripeljali do senzacionalnega odkritja

Pred približno sto leti je Charles Darwin odkril, kako se preprosti organizmi, kot na primer prvi, lahko razvijajo v posebne organizme, kot so ptice in ljudje. Brez odgovora pa je ostalo vprašanje, kako nastajajo najbolj preprosti organizmi. Katere naravne sile dajejo v praznem prostoru prahu in vodi mlade Zemlje bitjem sposobnost, da se razvijajo, da se razmnožujejo, predvsem pa da napredujejo na višjo stopnjo? O tem je revija Galaksija objavila naslednje besedilo.

Ameriški in nemški znanstveniki se prav zdaj ukvarjajo z nekaterimi vprašanji, ki naj bi dala zadovoljive odgovore o izvoru življenja. Za ta problem je posebej pomembno obdobje od nastanka našega planeta do razvoja prvih organizmov. Kot so znanstveniki že zdavnaj ugotovili, se je življenje začelo v vodi, pravzaprav v zmesi kemičnih snovi, iz katerih so nastali najpreprostejši organizmi. Te kemične snovi so se nekako organizirale in sestavile v prve organizme. Da pa bi lahko razumeli ta proces — verjetno enega izmed najpomembnejših od vseh, ki so kdajkoli potekali v naravi — moramo najprej ugotoviti sestavo začetne zmesi.

Pred dvajsetimi leti je na čikaški univerzi Stanley Miller začel pomembno serijo poskusov, ki jih nadaljuje še danes. Skozi zmes snovi, za katere mislijo, da so bile v času nastanka našega planeta zelo razširjene, je spuščal električne impulze. Odkril je, da snov, ki je bila v začetku čisto preprosta, lahko ustvari presenetljivo veliko sestavljenih ogljikovih spojin, ki so potrebne, da se začne razvijati življenje.

Nepredvidljiv pojav

V naravnem procesu je vloga električnih impulzov Millerjevega poskusa odigralo Sonce, ki je prodiralo v prvotno ozračje Zemlje tega daljnega obdobja in ustvarjalo pogoje za reakcijo preprostih kemičnih elementov. Milijarde ton take »protiorganske« snovi je bilo verjetno v jezerih in oceanih. V ognjeniških jezerih in globljih močvirjih je bilo te praznesi zlasti veliko.

Zemljo iz tega obdobja lahko torej opišemo kot planet, pokrit z gorim kamenjem in oceani brez alg in rib, kot planet, ki tiho kroži okoli žarečega Sonca: to je bil planet povsem brez življenja, za katerega pa je bila značilna zelo pestra kemična aktivnost. Nenehno so nastajale nove

snovi, se oblikovale, kombinirale in razstavljale. Vse se je odvijalo po naključju in ničesar ni bilo, kar bi imelo kakšen smisel: to je bila prava orgija kaosa.

Ce upoštevamo prav to, pridemo do osrednjega vprašanja: kako je narava v ta kaos vnese red, oziroma kako je iz te divjaške zmesi lahko splavalo življenje? Danes je popolnoma jasno, da ni šlo za nikakršno »čarobno iskro« življenja in da v bistvu vseh procesov, pa naj bodo še tako zapleteni, stoji preprosta kemija.

Organska kemija pa razpolaga s procesi, ki so veliko bolj zapleteni kot oni iz anorganskega sveta. Natančneje povedano, življenje kot najvišja oblika organskega sveta je v največji meri odvisno od aktivnosti mnogih najrazličnejših vrst proteinov. Vsak tak protein je sestavljen iz stotin različnih delov, ki so zelo natančno razporejeni v strukturi organskega spajanja. Prav to velikansko število možnih kombinacij znotraj in med proteini je pripomoglo, da je življenje čisto nepredvidljiv pojav. Če imamo pred predstavljamo, da se lahko čisto preprosti proteini iz stotin enot razvijajo po naključju po osupljivo pravilnem zaporedju v okolju, ki mu vlada popolna zmeda.

Manfred Eigen z Max Planckovega inštituta za biofizikalno kemijo v Göttingenu v ZRN, dobitnik Nobelove nagrade za kemijo, je izračunal verjetnost porajanja nekega določene proteina po popolnem naključju. Rezultati so pokazali, da so Zemlja in njene vode veliko premalo za nastanek nekega posebnega proteina. Toda tudi ta protein je zelo daleč od neprimerno bolj zapletenega živčnega organizma. Preprosteje povedano: če bi šlo samo za zakone naključja, vi zdaj tega ne bi brali, iz preproste razloga — ker nas soloh ne bi bilo. V prvotni zmesi je moralo obstajati še nekaj drugega, ki je življenju pomagalo preiti in obvladati to niti najmanj ugodno verjetnost.

Del ugotovitev profesorja Eigena, s katerim pojasnjuje nastanek življenja, je misel, da se je razvoj organizmov začel pred nastankom življenja. Prav tako kot se v Darwinovi teoriji živi organizmi razvijajo zato, ker imajo prilagodljive lastnosti življenjskim pogojem, več potomcev kot oni, ki se življenjskim pogojem ne prilagodijo, se razvijajo tudi snovi v začetni zmesi. Tiste, ki se laže upirajo uničujočemu vplivu toplote žarčenja ali drugih kemičnih snovi, imajo več možnosti za obstanek.

S poskusi, z neko nukleinsko kislino je Sol Spiegelman s sodelavci na inštitutu za raziskovanje raka na univerzi Columbia v New Yorku potrdil to možnost razvoja, ki je lahko potekal že pred začetkom življenja.

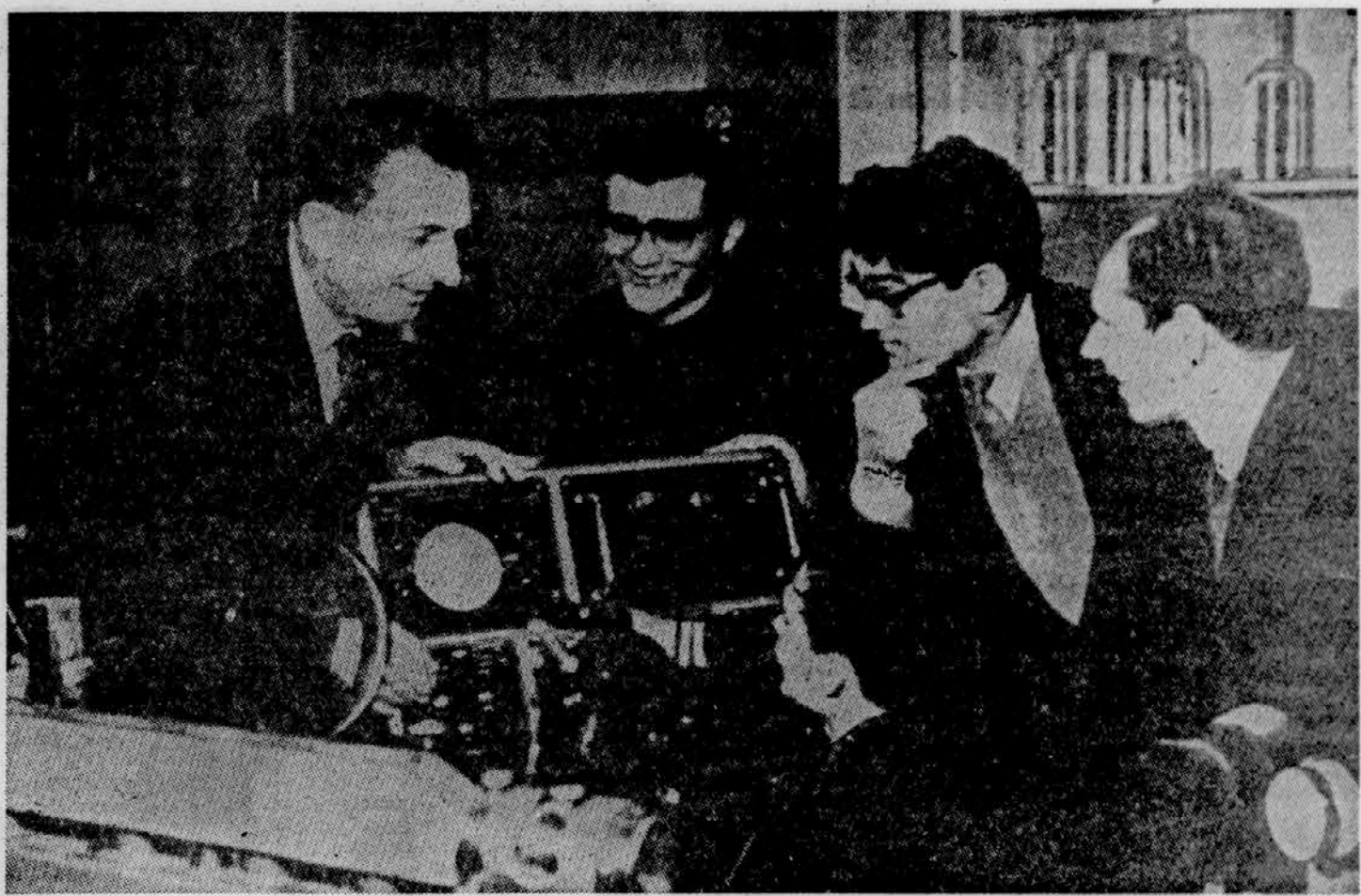
Znanstveniki so nukleinsko kislino izpostavili snovi, na katero je verjetno naletela tudi v prvotni zmesi: »zastrupilke« so jo tako, da so ji dodali neko drugo snov, ki se je na več mestih prilepila na nukleinsko kislino in tako prekinila zelo pomemben proces razmnoževanja. Med milijoni enot nukleinske kisline je bilo samo nekaj primerkov, nepopolnih kopij, ki so pokazale sposobnost obstati v »strupu«. Ti so imeli različne kemične lastnosti prav na tistih mestih, kjer se je »strup« prilepil na »navadno« nukleinsko kislino. V nekaj minutah so se ti primerki razmnožili in popolnoma nadomestili »navadno« nukleinsko kislino, ki ni vzdržala uničujočega učinka strupa. Tako je »reagirala« neka neživa kemična snov na nevarnost, ki je izvirala iz naravnega okolja in se razvila v novo obliko.

Hiperciklična evolucija

V prvotni zmesi so bile nukleinske rastline in različni proteini. Protein je lahko pomagal nukleinski kislini pri obnavljanju. Prav tako pa je lahko nukleinska kislina posredovala pri obnavljanju katerega drugega proteina, da je spet lahko pomagal drugi nukleinski kislini pri obnavljanju. Profesor Eigen si prav tako predstavlja zaporedje nukleinskih kislin in proteinov, ki bi aktivno sodelovali v medsebojnem obnavljanju, vse dokler krog ne bi bil sklenjen in bi n-ti protein povzročil nastanek »prve« nukleinske kisline.

Eigen imenuje ta krog kemičnih reakcij »hiperciklična«. Ko se ta enkrat oblikuje, se znatno pospeši predelava snovi, ki se vključijo v njegovo sestavo in hiper ciklus prevlada nad razpoložljivo snovjo v zmesi, ki jo izkoristi živo s pomočjo lastnemu razvoju ter za pridobivanje vse večjega obsega. To je bila prva oblika »življenja«, kemična zmeda prvotne zmesi pa se je spreminila v skoktaji sodelujočih snovi.

Ugotavljanje naslednjih stopenj razvoja pa je že znatno lažje. Prve žive celice so se pojavile v oljenih klobukih ali v majhnih kapsulah, ki so plavale v vodi. Te so preprečevale razlivanje dragoocene »skoktaji« kemičnih snovi, ki so nujno potrebne za hiper ciklus. Celice so rasle po zaslugi hranljivih snovi iz zmesi. Če bi celice dosegle določeno velikost, bi lupine popokale in bi tiste celice, ki so lahko prenesle osnovne snovi svojim naslednikom, ohranile in se razvijale. Ko bi bila zmes nazadnje izčrpana, bi razvoj prešel na lupine, ki bi lahko proizvajale novo hrano: nove rastline. Tu pa smo že na začetku dolge zgodovine razvoja življenja, dolgega milijarde let, ki pa traja še danes.

Aleksander Prohorov (levo) s sodelavci v inštitutu Lebedev

ležni, na primer če odstopi mrežnica, uporabljajo rubinski laser, katerega žarki dobro prodirajo skozi očesno zrčko. Pri odstranjevanju zelene mreže se najbolj obnesejo laserski žarki iz neodimskega stekla. Površinske očesne operacije izvajajo z laserjem CO₂, katerega žarki ne prodoro v notranjost očesa.

Po podobnem postopku lahko sprožijo strjevanje (koagulacijo) krvi pri žilodolnih krvavitvah. Ugotovili so tudi, da se črti zapro pod učinkom laserskih žarkov čisto določene valovne dolžine.

Laserji so rezultat dolgotrajnega prizadevanja radijskih inženirjev, da bi zmanjšali valovno dolžino generatorjev za monokromatsko elektromagnetno žarčenje s čimer bi povečali zmogljivost radijskih zvez. Sprva so si veliko obetali od laserskih brzovravnih zvez v ozračju, potem pa so ugotovili, da izgube zaradi razpršitve in absorpcije ter odvisnosti od vremenskih razmer omejujejo te možnosti.

Prevodniki svetlobe

Ob razvoju laserjev je bilo treba iskati prevodnike svetlobe. Na tem

področju so dosegli lepe uspehe. Pridobili so umetne snovi, kristale, stekla in drobne nitke, prozornejše kot zrak. V nelinearni optiki so razvili metode in naprave za modulacijo, detekcijo, mešanje in množenje frekvence ter za parametrično ojačitev in za svetlobni sprejem. V vesolju in na območju modernih mest lahko optični sistemi nadomestijo navadno zvezo po žici, ali radiu: Razmišljajo tudi o možnosti, da bi na laserju zasnovali kopenske zveze na daljavo.

S pomočjo laserskih metod, ki posredujejo informacije, bi lahko izdelali računske stroje povsem novih tipov. To je zanimivo zlasti v zvezi s holografskimi »skladišči«, ki po zaslugi uskladiščenih zmogljivosti, neuničljivosti in optičnih lastnosti še posebej ustrezajo laserski obdelavi podatkov.

Holografija

Holografija zasluži posebno pozornost. Tridimenzionalni barvni filmi, televizija in prenos moštvovin svetovnega pomena na vsak televizijski zaslon odpirajo novo potrošno tržišče neslutene obsega.

V določenih okoliščinah je mogoče z laserjem usmerjati kemične reakcije, to pa pomeni, da se da vplivati na cele industrijske panoge. Gre za to, da molekule prehajajo v kemične reakcije, če jih spravimo v nihanje. Po navadi je nihanje molekul termično spodbudeno na vseh ravneh, torej v reakciji ni selektivnosti. Če pa izbrane molekule spodbudimo z laserskimi žarki selektivno in dovolj močno, poteka reakcija v zaželeni smeri. Za uspešno delo na področju laserske kemije je treba razviti močne in usmerljive infra rdeče laserje.

Laser in ekologija

Laser je pomemben tudi za ekologijo, uporaben je zlasti v boju proti onesnaževanju zraka s škodljivimi snovmi. Za nadzor in analizo nesnage v ozračju se obnesejo laserski spektroskopi, v rabi pa so tudi laserji, ki jih je mogoče regulirati.

Raziskave medsebojnega učinka laserskih žarkov in raznih snovi so velikega znanstvenega pomena, ugotovitve se uveljavljajo v številnih strokah. Drugo desetletje laserske zgodovine bo nedvomno utrlj pot novim pridobitvam izredne tehnične vrednosti.

Žrtve napačne prehrane

Elektronski jedilnik

Kaže, da se bo dietetika počasi le izkopal iz šarlatanstva

Diabetes, protin in arterioskleroza so pogostejši; temu so vzrok nepravilna prehrana in neustrezne diete. Up je elektronski računalnik, ki naj bi vsakomur povedal, koliko in kaj naj je, piše v članku, ki je nedavno izšel v italijanski reviji Panorama.

Na svetu živijo dve tretjini podhranjenih in ena tretjina tistih, ki jedo preveč. Tako je s to rečjo v tem našem zgodovinskem obdobju, polnem hudih socialnih protislovij in popolnega neznanja, ko gre za prehrano. Doktor Giuseppe Labo, direktor inštituta za patologijo na univerzi v Bologni, meni, da pešice svetovnega prebivalstva, ki nima nikakršnih problemov s tem, kako priti do hrane, danes ne moremo prištevati med privilegirane, saj tem ljudem grozi velika večja nevarnost bolezni, tesno povezanih s prehrano: diabetes, protin, arterioskleroza in podobno. Med vsemi temi boleznimi je najbolj nevaren diabetes, ki je, kot kažejo zadnje statistike, čedalje pogostejši. Gre pravzaprav za tako imenovane metabolične bolezni, ki zavirajo biokemične procese organizma, tiste, katerih naloga je izkoristiti zaužito hrano.

Epidemija

Bolonjski znanstvenik dr. Labo še pravi: »Posrečilo se nam je dokazati, da vsaj 60 odstotkov ljudi, na videz povsem zdravih, trpi za nekaterimi nepravilnostmi v metabolizmu, katerih znamenja se niso klasična. Te motnje lahko časoma preidejo v pravo patološko obliko. Zaustavimo jih lahko tako, da jih preventivno zdravimo. Če ne bomo tako ravnali, se bo grozljiva bilanca nadaljevala. V Italiji na primer od povprečno pol milijona ljudi, kolikor jih umre na leto, 70.000 podleže zaradi napačne prehrane, 200.000 pa zaradi bolezni, h katerim je pripomo-

gla napačna prehrana. Velika nevarnost grozi, da se bo davek bogato založeni mizi sprevrgel v pravcato epidemijo.

Kateri so vzroki splošno razširjenih motenj v metabolizmu, tako pogostih med prebivalstvom vseh razvitih držav? Prvi je ta, da v človeku tiste vrste nagon, ki ga žene, da poseže po hrani le tedaj, če jo potrebuje za obnavljanje energije. Eden od vzrokov je tudi, da tak nagon izpodrine zavestna želja po uživanju hrane iz zadovoljstva. Izračunali so, da človek v dvajsetih letih življenja porabi 24 ton hrane in pijače. Gre tudi za umetno spreminjanje okusa naravne hrane, da bi bila čim bolj okusna, vabljiva in podobno. Med vroče motnje pa moramo prišteti tudi manjše potrebe po kalorijah, ki jih imajo ljudje v zadnjih petdesetih letih (predvsem zaradi manjše fizične aktivnosti, ki sta jo zamenjali mehanizacija in avtomatizacija), a navade v zvezi z našo prehrano so ostale takšne kot nekdaj. »Na srečo lahko zdravnik večji del metaboličnih bolezni brž odkrije po značilnih simptomih: debelosti ali pa vsaj nekolikani večji teži od normalne,« pravi 34-letni dr. Melhionda, asistent dr. Laba. Konec je torej mita o »močnem« človeku, v čigar zunanosti so bile stotletja upodobljene srčine, kot na primer blažena spokojnost, kot na primer blažena spokojnost, umirjenost in predravost. Pravzaprav se za »človekom-Budo« vselej skriva trpeč človek, ki nima drugega izhoda, kot da se pri hranjenju povrne k večji zmernosti. In kako naj to doseže? Dr. Labo pravi, da z dieto, ki pa naj ne bo stradanje. Ta dieta mora biti za vsakogar drugačna in določena glede na njegovo delo. »S pomočjo elektronskega računalnika,« trdi dr. Melhionda »lahko v petih 90 sekundah izračunamo ustrezen jedilnik za vsakega bolnika, ki mora shujšati. Dovolj je, če računamo »vahrinimov« s približno 100 podatki, zbranimi od kliničnih pregledih, in podatki iz pacientove anamneze (iz pogovorov o navadah, zdravju, boleznih prednikov in podobnem), in že lahko izberemo najbolj ustrezno dieto« za našega bolnika.

Le za količino gre

Elektronski računalnik je tudi ves razumevajoč: ne prepoveduje nobene hrane, temveč pomaga popestriti jedilnik. Gre zgolj za količino. Niti dve dieti si nista povsem podobni, saj tudi nihče od bolnikov ni povsem enak drugemu, čeprav gre morda za isto bolezen. »Vsak mesec se ukvarjamo s 150 pacienti,« pripoveduje dr. Melhionda, »sem ter tja pa nadzorujemo tudi 250 bivših pacientov, ki so še shujšali z našo pomočjo. Na vrsto jih čaka še več kot 2000. Pošiljajo nam jih njihovi zdravniki, v center za fiziopatologijo prehrane pa prihajajo tudi prostovoljci, ljudje ki so bili žrtve standardnih diet; za te diete je najbolj značilno, da povsem prepovedujejo uživanje sladkorja in živiliških proteinov ali drugih substanc, življenjsko pomembnih za organizem. Med te najbolj običajne diete sodijo Carlova (s samo 650 kalorijami na dan namesto 2500), »vesoljska« in »jockejska« dieta pa še kup drugih manj znanih.« Kot trdi dr. Labo, vse te diete lahko pomenijo le občasn uspeh. »Po navadi vsakdo, ki želi shujšati, sam sebi predpiše katero od že omenjenih diet ali pa mu jo pomaga izbrati zdravnik, ki se ne poglubi dovolj v bolnikovo zdravstveno stanje. Nam pa potem ne preostane nič drugega kot popravljati te storjene napake, še zlasti psihične motnje, ki so jih povzročili hazarderski posegi v človeški organizem.«

Kot kaže, se bo dietetika počasi izkopal iz šarlatanstva in si napolnil pridobila pravi znanstveni ugled. Kot so povedali znanstveniki-dietologi iz Bologne, pravzaprav odpadajo, ko gre za zmanjšanje prehrane dietetike kot realni ali potencialni bolniki. Dr. Melhionda pravi: »Metabolične bolezni so dedne in kaj lahko preidejo od očeta na sina. In če poznamo rodovnik posameznega metaboličnega obolenja, je čisto lahko preprečiti, če otroku od vzajemno ugodne možnosti za napredovanje bolezni — da bi se tako bolele nje pri njem kdajkoli pojavilo.«

Pot k novim pridobitvam Laserski žarki v praksi

Viri strnjenih svetlobnih žarkov za reševanje mnogih tehničnih nalog

Pisca tega sestavka sta Aleksander Prohorov in Nikolaj Karlov. Profesor Prohorov je Nobelov nagrajenec, akademik in pomočnik predstojnika fizikalnega inštituta Lebedev pri sovjetski akademiji znanosti. Profesor Karlov je doktor fizikalnih in matematičnih ved ter vodja laboratorija na inštitutu Lebedev.

K značilnostim burnega tehnološkega napredka in znanstveno-tehnične revolucije sodijo med drugim nove metode pri obdelavi materialnega sveta ter razvoj povsem novih pripomočkov in naprav. Med njimi zavzemajo vidno mesto laserji kot viri strnjenih svetlobnih žarkov. Njihove lastnosti: izredna koncentracija žarkovne energije, koncentracija na frekvenčnem območju valovne dolžine ter koncentracija v času in prostoru. Prav zaradi tega so laserski žarki v mnogih edini možnost za reševanje mnogih aktualnih znanstvenih in tehničnih nalog.

Zdaj teče že drugo desetletje, od kar so se pojavili prvi laserji. Izdelavo temeljnih načel, razvoj prototipov in prve uspešne preizkušnje je spremljal pretiran optimizem. V naslednjem obdobju je bilo treba premagovati tehnološke težave, izdelovati delovne modele ter ugotavljati njihovo uporabnost. Zdaj so temeljne konstrukcijske preizkušene, mnogi tehnološki problemi so rešeni, prišlo je obdobje

uvajanja laserjev v vsakdanjo rabo. Gre predvsem za uporabo termičnih lastnosti laserskega snopa pri termokemični sintezi. Zaradi izredne koncentriranosti žarkov je obdelovani predmet mogoče segreti do skrajnih visokih temperatur. Mnogi raziskovalni zavodi po svetu intenzivno pridobivajo in proučujejo visokotemperaturne laserske plazme.

Velik ekonomski učinek

Kadar govorimo o laserjih, moramo upoštevati, da jih ne uporabljamo zmerom tam, kjer bi prišli v poštev, marveč le takrat, kadar je nujno, tj. kadar ni druge poti do rešitve zastavljene naloge in kadar pričakujemo velik gospodarski učinek.

Dober primer za to je izdelava diamantnih vlečnih šobic za proizvodnjo najtanjših žic, ki so nujno potrebne v stoletju elektrone in -mikrominiaturizacije. Uporaba laserjev pri vrtnanju luknjic v diamante je skrajšala delovni postopek od prejšnjih stiringindvajset na osem ur. Ta podatek hkrati pove, da se obseg potrebnega dela v proizvodnji zmanjša le takrat, kadar je laser uporabljen zanesljivo in v daljšem obdobju.

Laser CO₂ na primer uporabljajo pri krojenju umetnih, volnenih, svilenih in drugih tkanin. Žarkovni snop tega laserja reže takšne snovi zelo natančno in v veliko plasteh hkrati. Elektronsko krmarjeno krojenje je možno tudi pri spremenjenih modelih

in pri različnih velikostih modelov, na primer pri velikoserijskih proizvodnji. V tem se kaže druga posebnost laserja. Njegova raba je gospodarsko upravičena, če je vključen v velik sistem in če je tehnološki kompleks zasnovan na laserski tehniki.

Tudi za varjenje

V teh primerih je izkoriščena laserska lastnost, da je žarkovno energijo mogoče strnjeno usmeriti v majhno točko. Ta energija potem termično učinkuje na predmet obdelave. Nekaj podobnega je tudi pri varjenju tehnološko težavnih materialov, kot sta nerjavno jeklo in titan. Neopretirano žarčenje laserja CO₂ z močjo 50 do 100 kilovatov omogoča varjenje teh kovin s hitrostjo centimeter v sekundi ob globini šiva 10 do 15 milimetrov.

Termični učinek laserskih žarkov s pridom uporabljajo tudi pri uravnavanju uporov, pri spremembah vtsnjeneja vezja, pri varjenju točkovnih stikov v vakuumskih balonih in v agresivnih plinskih medijih, pri izravnavi mase naglo vrtečih se teles in v mnogih drugih primerih.

Laser v medicini

Raba laserjev v medicini je zasnovana na odvisnosti učinka žarčenja od frekvence. Pri zdravljenju očesnih bo-

Meka za ornitologe

Helgoland ali kako ptice padajo z neba

Opečnato rdeča pečina z otožno zeleno čepico

Helgoland je majhen otok v Severnem morju med Nemčijo in Dansko. Svet je nemara prvič več slišal o njem konec prejšnjega stoletja, ko sta Anglija in Nemčija zamenjali posesti. Nemčija je takrat v zameno za Zanzibar dobila Helgoland. Drugič se je ime Helgoland pojavilo na straneh svetovnega tiska leta 1949, ko je 2000 iseljenih otočanov apeliralo na svetovno javnost za ustavitev uničujočega bombardiranja njihovega otoka. Angleškemu letalstvu je ta komaj kvadratni kilometer velik otok od vojnih časov sem služil kot vežbališče za bombardiranje. Tretja stvar, po kateri je Helgoland znan po vsem svetu, pa je selitev ptic.

Vsako leto počiva tu na svoji poti v prezimovališče ali gnezdišča 6 do 10 milijonov ptic. Ni veliko krajev na svetu, kjer ptice dobesedno padajo z neba in jih lahko pobiraš z roko — na Helgolandu to ni lovška šala.

Preden si ogledamo Helgoland kot ptičji otok, še nekaj besed o enkratni in izvirni podobi in značaju tega otoka. Kontinentalna obala je v okolici Helgolanda nizka in peščena, z bogato travnato prevleko v poletnih mesecih. Otok Helgoland, kamor se po dveh do treh urah vožnje pripelje z ladjo, pa je kakor motiv iz srednjeveških sanj — 60 metrov nad morskjo gladino segajoča opečnato rdeča pečina z otožno zeleno čepico. Ta pečina je triadni peščnjak, zelo krhka gmota, ki jo morje in veter neustmilno drobita. Zdar je domala krog in krog otoka zgrajen kakšnih pet metrov visok zid, ki bo pečino ohranil kasnejšim generacijam.

Otok pa ni pravljičen le po geološkem videzu, nič manj ni očarljiva njegova sedanja urbanistično arhitektonska podoba. Od predvojnega naselja ni ostala zaradi bombardiranja ni ena sama stavba. Zdar je otok šolski primer zmnogivnosti urbanistične strogosti in arhitektonske razgraničenosti, ko se v čudovitih stopničastih zaporedjih nizajo nizke hišice v toplih pastelih, s krpo terasaste vrta in obveznim panoramskim steklom dnevnega prostora. Sredi gornjega dela mesteca je pokopališče s cerkvijo, o katerega bombni imuniteti so svojčas razpravljali celo v britanskem spodnjem domu, ki je kot trg in park tega mesta, skratka njegova pljuča.

Jod v vodi in zraku

Otok ima zdaj 4.000 prebivalcev, vsako leto pa ga obišče še okoli 800.000 turistov. Helgoland je namreč že iz predvojne vojne znan kot turistični otok in zdravilno kopališče. Obilica joda v morski vodi in zraku, ki slovi kot najčistejši v Evropi, moč sonca in vetra dajejo dihanju in krvnemu obtoku svojski polet in človek ima kar nekaj občutek brezskrbnosti. Za otok so značilne mlie zime, hladne pomladi in poletja in topla jesen. Takrat je tudi morje najtoplejše, doseže 18 stopinj Celzija. Na otoku ni cestnega prometa, edina vozila so železniški vozčki na električni pogon, ki služijo dostavniemu prometu. Poleg čistega zraka pa je še nekaj, kar močno privlači to množico turistov. Otok je po starih pomorskih pravih brezskrbnosti ona, kjer je moč za poceni denarje kupiti marsekaj, zlasti alkohol. Ni čudno tedaj, da je sorazmerno največ trgovin specializiranih za prodajo »spirituoz«. Ker pa turista, ko zapušta otok, čaka na pomolu carina, si privoščijo sloviti whisky za 10 mark raje kar na otoku. Prebivalci žive skoraj izključno od turizma. Privobitni moški prebivalci, ki so bili svojčas ribiči, so zdaj čolnarji, ki s svojimi barkami prevažajo potnike z ladijskih sidrišč v pristan. Njihovi bakreni sijoči obrabi spominjajo na Mediteran, njihove skope brade na Skandinavijo. Na otoku pa je zdaj tudi veliko priseljenih trgovcev, ki živijo in delajo tam le v turistični sezoni in ki potem zaprejo trgovine in se odselijo čez zimo na celino. Avtohtono prebivalstvo govori helgolandsko, nekakšen starofrizijski dialekt, ki ga tudi Nemec ne razume.

Vseposod kuncel

Na otoku sta svetovno znani znanstveni ustanovi: ornitološka postaja, ki je izpostavna inštituta za proučevanje ptic iz Wilhelmshavna, in inštitut za proučevanje biologije morja. V tem delu 27 doktorjev znanosti na področjih zoologije, botanike, mikrobiologije, ekologije in biogeografije morja. Za taika je poleg izredno bogate akvarija še posebej zanimiv njihov pokus proučevanja ekologije morja v naravnih pogojih, ko delajo na morskem dnu v akvanavtičnem laboratoriju.

Poleg živali, ki se selijo (poleg ptic zlasti žuželke) je na otoku tudi nekaj avtohtonih in priseljenih vrst. Tamkajšnja hišna miš se je zaradi dolgotrajne geografske izoliranosti razvila v posebno subspecifično podvrsto. Velik problem so divji kuncel, ki podobno kot nekda v Avstraliji grozijo, da bodo pojedli ne samo vse zelenje na otoku, ampak tudi otok sam. Kuncel namreč edini v zaledi družini kopljeje rove, v katerih potem žive v kolonijah. Ti rovi pospešujejo erozijo že sicer labilnega peščnjaka. Kamorkoli pogledaš na naseljeni severozahodni konec otoka, povsod vidiš najmanj tri kunce, preden se zvrstijo v luknjo. Cenijo, da jih je na otoku že okrog 12.000. Na čerih nedaleč od obale lahko z dobrim daljnogledom opazuješ tjulne, ki jih je tam zmeraj kakšnih 30 do 40. Na otoku rastejo tudi botanični posebnosti: divja repa in divja kolekera. Žal je prvo kuncem že skoraj iztrebil, druge pa se k sreči ne dotakne. Vendar je takšna sreča v ekologiji že znamenje rušenja naravnega ravnotežja.

Ljubezen na nepristopnih skalah

Največje naravno bogastvo otoka pa je združba treh vrst ptic: ozko kljuna turme, troprstega galeba in lednega viharnika, ki gnezdi na zahodni strani otoka v nepristopnih skalnih polih. Območje je danes naravni rezervat in nedostopno turistom. Pot v rezervat pelje skozi sistem železnih vrat in tunelov. Peklensko vreščanje ptic in oster vonj po ribjih ostankih pozdravita prišleca. Galebi ostajajo kot dojenčki, lumne brundajo kot levi in viharniki krulijo kot prašiči. Na to surovo zvočno kuliso pa leže spokojna slika valečih belih ptic, ljubezivo ogovarjanje partnerja in nerodno parjenje na ozkih polih vprico nezainteresiranih sosedov.

Potem pa se nemadoma zgodi nekaj, kar te v trenutku sooči z kvazi-realnostjo tega veličastnega naravnega rezervata, sredi katerega osupel opazuješ lepoto izginjajočega sveta. Od nekod prileti srebrni galeb in vprico nemočnih lumne odnese s police veliko lumino jajce. Spodaj na morskem čerji ga razbije in požre. Nič takega, hoste reki, v naravi je to uza konjen način za prehranjevanje dolocenih živalskih vrst in pomemben dejavnik naravne selekcije. Če, toda kaj za vruga počne srebrni galeb v teh pečinah, ko pa je njegov življenjski prostor nižina, kjer gnezdi na travnatih obalah in otokih v ustjih velikih rek. Severno morje je danes kloaka Evrope in srebrni galeb, tisti galeb, ki potnikom na ladjah iz roke jemlje piškote, je postal podgana morja. Srebrni galeb živi v teh območjih izključno od človeških odpadkov. Izredno prilagodljiv in brez naravnega sovražnika je postal žrtev porušenega naravnega ravnotežja. Kot tak se poskuša naseliti celo na visokih pečinih Helgolanda. Lumne v primerjavi z galebi nimajo razvitega občutka za teritorij, za obrambo lastnega območja. Nemoč torej ni fizična, ampak endogeno biološka. Človek, ki je zakrivil t. im. »Möwenprobleme«, je zdaj ta galebi problem, ki pa je v bistvu človeški problem, dolžan tudi reševati. In tako se srečamo iz oči v oči z absurdom, ko mora pokati puška v naravnem rezervatu ...

Edinstveno dogajanje

Ornitološka opazovanja na otoku segajo v leto 1837, ko je tjakaj priplul slikar Heinrich Gätke, da bi slikal takrat še zelo bizarno otoško skalovje. Kot odličnemu lovcu pa je slikarju kmalu postalo jasno, da se na otoku dogaja nekaj edinstvenega. Nastal se je na otoku in do svoje smrti leta 1897 ugotovil 396 vrst ptic. Svoya opažanja je zbral v obsežni knjigi »Die Vogelwarte Helgoland«. Knjiga je vzbudila izredno zanimanje, ko pa so jo prevedli tudi Angleži, je postal otok Meka za ornitologe z vsega sveta. Vendar je uradna ornitološka postaja na otoku šele od l. 1910, ko so zgradili posebno lovišče, imenovano »Fangarten«. To stalno lovišče ali gumno je za otoko razmere nekaj povsem posebnega. Zaradi krutih vremenskih razmer je otok brez lesnih rastlin. Vsi poskusi, da bi ga pogozdili, so ostali brezuspešni; od 300.000 sadik šipka, kolikor so jih že posadili, vidiš le sem ter tja kak zanikrn grm. Gumno pa je zgrajeno v nekakšni kotanji in obdano z visoko vetrobransko ograjo, za katero se/bohoti skoraj mediteransko razkošen vrt. Vse ptice, katerih življenje je vezano na drevesni biotop, si poiščajo zavetje in hrano v tem vrtu, ki je hkrati tudi edini prostor na otoku, kjer je stalna pitna voda.

Lovne naprave sestavljajo tri ogromne vrše v obliki lijak, posebna past za golobe in posebna za vrane. Na leto ujamejo, obročkajo in znanstveno obdelajo 10.000 do 18.000 primerkov. Dnevni rekord je 1500 ptic;

2. maja letos smo na primer ujeli in obdelali 768 primerkov, od tega 337 kosov, 190 cikavtov, 137 taščic, 17 malih cip, 17 kovačkov, 11 pinoz, 10 ščinkavcev, 8 vinskih drozgov, 5 bekasin, 5 črnoglavk, 4 vrbove listnice, 4 pogorečke, 4 vijeglavke, 4 komatarje, 3 brinovke, 2 mali uhariči, 2 mali pevki, 2 sivoglavci penici, 2 rumenoglavca kraljička, 1 črnoglavca muharja, 1 pukiča in 1 močro taščico. Za primerjavo naj povem, da je povprečen ulov na osebo v Sloveniji 200 primerkov v enem letu.

Seveda so vse ptice selivke, ki so se iz prezimovališč v Evropi in Afriki vračale v Skandinavijo. Selitev ptic je še dandanes, kljub neštetim ugotovitvam, v ključnih točkah znanstveno nepojasnjena zadeva. Srč spora med ornitologi, ki proučujejo selitev ptic, je vprašanje, ali selitev urejajo notranji ali zunanji dejavniki. Zdi se, da je najbližje resnici zapleteno součinkovanje endo in eksogenih faktorjev. Selitveni nagon, ki se izraža predvsem v selitvenem nemiru je gotovo endogeno osnova vsake selitve. Tudi smer poleta so do nedavnega pripisovali »notranjemu kazalcu«. Toda ravno helgolandski obročkani primerki so dokazali, da ista ptica spreminja smer poleta celo za 90 stopinj. Tako so nekoga skandinavskega cikavta našli eno leto v Španiji, naslednje leto pa ob Crnem morju. Potemtakem o ptica morala imeti v sebi kar dva kazalca, kar pa je zelo malo verjetno.

Množično poginjanje

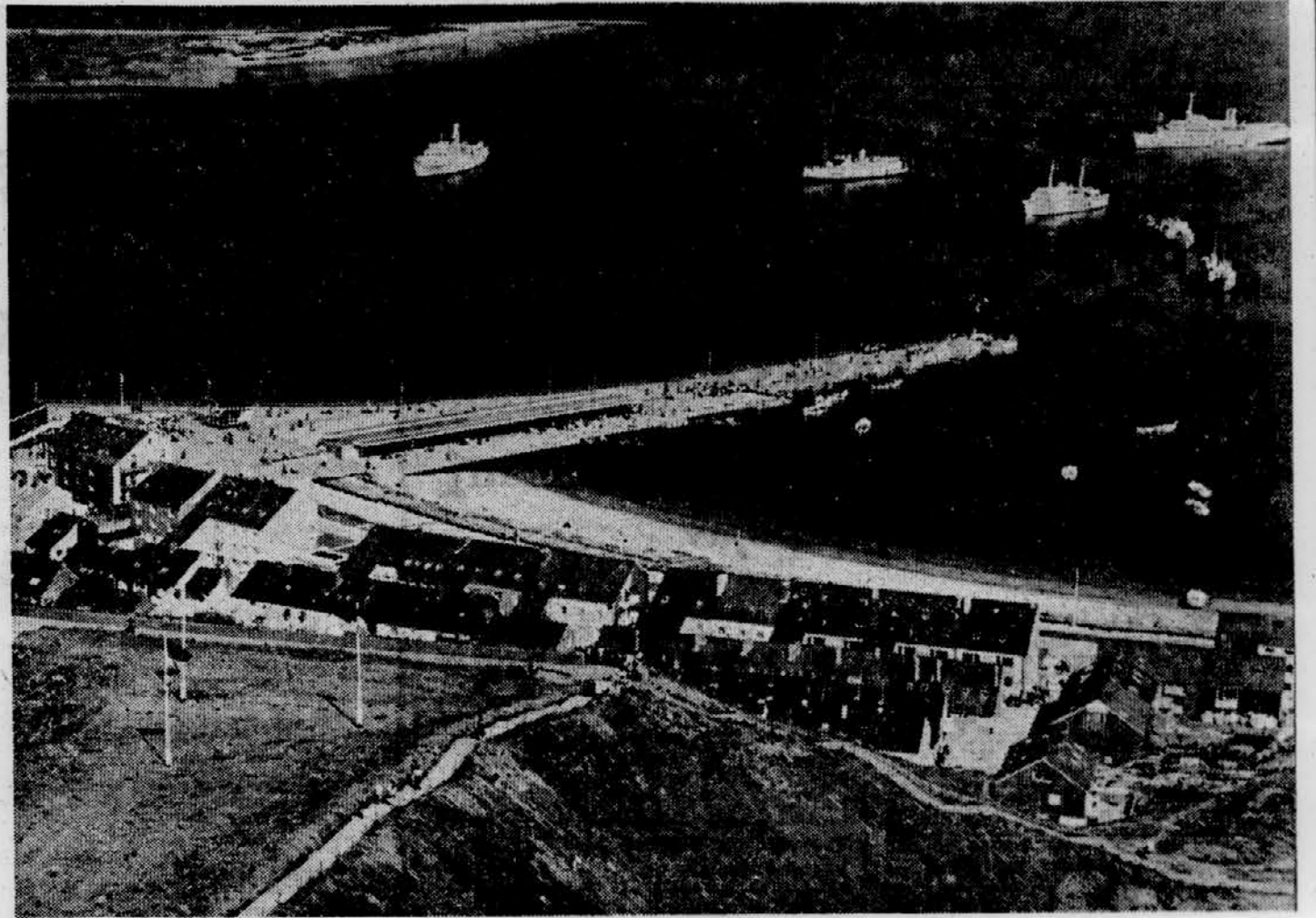
Na Helgolandu se selitveni val zgane ponovi. Nekaj ur potem, ko je pojenjal več tednov zapored plinajoči zvočnik, je zrak kot nabit z elektriki. V trokaterem snopu otoškega svetilnika, ki vso noč ejakulira razpršeno svetlobo, se krešejo živahne iskre, to so ptice, ki jim je svetlobni sij za trenutek zmedel orientacijo. Spodaj je slišati vreščanje drozgov, nekoliko nižje zatlego piskanje limolik in nekje zgoraj kreketanje čiger. Kakšnih 30 vrst smo našli tisto noč, kajti vsaka se oglašila s svojimi glasom. Vendar ptice niso le v zraku, tudi po tleh frfotajo in skačajo. Ptica se kot vzeza utrga z neba in prhutajoče pade na tla. Ta drozgi tu premakne klouk, drugi se ti zaplete v hlačnico, tretjega nese mačka v gobcu ... Sele ko se zdani, se številnost ptic pokaže v pravi luči; tudi čerjo, ki počivajo na tleh, led tistih, ki so ponodile teče čer otok. Čez dan si naberejo nivo moči in zvečer se nervozno zbirajo in podajo na odprto morje. Zgodi pa se, da je počivajočih ptic na otoku preveč, več, kot jih majhen otok s skromno vegetacijo lahko nahrani, in takrat ptice množično poginjajo. Pa tudi sicer ne vidiš na tako majhnem prostoru, kot je Helgoland, ki ga lahko obhodiš v dobre pol ure, toliko ptičjih trupel, od še vročih do že povsem izsušenih. Za ornitologe so seveda tudi takšne najdbe pomembne. Bil sem prisoten, ko so otoki otroci prinesli na postajo že povsem izsušeno trupelce velike svinice z obročkem iz Moskve. Za ptico stalnic res velika razdalja. Sicer pa samo odprti najbolj popularni (tudi najbolj) evropski prirodnik za spoznavanje ptic — Petersonov Die Vögel Europas in videli boste, da so domača vse izjemno redke vrste ptic, ki so kdaj zašle v Evropo, bile ugotovljene ravno na Helgolandu.

Zapleteni razlogi

Povsem razumljivo je, da je prebivalstvo otoka svojčas to bogastvo mesa, ki ga prinaša s seboj selitve, s pridom izkoriščalo. Morda se brez lova na ptice to ljudstvo niti ne bi ohranilo, saj je ribovol veliko bolj bridek kruh. Lovski rezultati so bili takrat izredni, tako je bilo na primer še leta 1833 na otoku ujetih in ustreljenih v enem samem dnevu 1100, leta 1861 še 600 in leta 1939 le še 300 velikih ključcev ali slok. Poleg tega rapidnega upada stalaže so se k sreči tudi življenjske razmere z razvojem turizma tolikanj spremenile, da zdaj le malokdo še seže po puški, dasiravno je to stara, še danes veljavna pravica otočanov.

O tem, zakaj je ravno Helgoland tako bogat s pticami selivkami, obstajajo različna mnenja. Veliko jih je prepričanih, da ptice privlači svetilnik, toda ptice so otoku obiskovale tudi pred vojno, ko svetilnik ni deloval. Drugi menijo, da je to prastara selitvena pot, segajoča v čase, ko je bil Helgoland še del celine. Tretji mislijo, da se selicele se fronta tu zoži in tako nastane neobičajna koncentracija. Vse to so najbrž delne resnice, ki skupaj sestavljajo zapleteno paletno razlogov, ki ptice vsako jesen in pomlad znova zenejo k počitku na tem majhnem, brzkome tudi zanje čudežnem otoku.

Iztek Geister

Na Helgolandu

Začetek evolucije - v vesolju

Meteoriti — glasniki življenja

Za znanstvenike so meteoriti pravi rudniki spoznanj

V njih najdejo dokaze o nastajanju bioloških amino kislin zunaj našega planeta in njenega ozračja, oziroma tudi dokaze o obstajanju življenja v vesolju.

Raziskovanje meteoritov se je začelo že v prejšnjem stoletju. V meteoritu Ala, ki so ga našli leta 1806, so odkrili ogljik — element, na podlagi katerega se je razvilo življenje na Zemlji, kot tudi nekatere spojine, ki so predstavljale en odstotek teže materiala. 25 let kasneje so v meteoritu Cold Boquewell odkrili smolnato snov, ki se jo raziskovalci imenovali meteoritska nafta. Podobna odkritja v tem času so se nanašala na tako imenovane kamene meteorite z zrnatimi oblogami ogljika, zaradi katerih so jih imenovali hondriti. Kasneje so iz njih ločili posebno vrsto meteoritov z znanim (do nekaj odstotkov) deležem ogljika.

Prva odkritja so v znanstvenem svetu povzročila zelo živahne razprave. Pojavile so se domneve o biogenem in abiogenem izvoru meteoritskih organskih spojin. Biogena teorija je trdila, da so organske spojine posledica nekega životvornega procesa v samih meteoritih, toda na tistem planetu, s katerega so prišli na Zemljo. Abiogena teorija pa je trdila, da so organske spojine v meteoritih nastale s kemijskimi reakcijami, navadnim spajanjem ogljika, vodika, kisika, žvepla in drugih elementov v sestavljen molekule.

Če bi dokazali, da je biogena hipoteza pravilna, bi to pomenilo, da obstaja življenje tudi zunaj Zemlje. Po teh odkritjih in raziskavah ogljikovih hondritov je prišlo do daljše preiskavitve; raziskave posebnikov niso prinesle nič novega. Seale od leta 1950, ko so se pojavile popolneje naravne instrumente in metode za natančnejše kemične in strukturne analize, so se pokazali »senzacionalni rezultati«. V meteoritih so poleg organskih spojin odkrili tudi ostanke raznih mikroorganizmov. Leta 1961 so v meteoritih Iruva in Orgej odkrili pet vrst fosilnih alg, med katerimi je imela ena delce v heksagonalni obliki in na Zemlji ni obstajalo nič, kar bi bilo podobno njej. To je bil zelo tehten dokaz — zagovornike teorije o obstoju zunaj zemeljskega življenja.

Kontaminirani meteoriti?

Poizkusi na tem področju bi lahko za vedno končali vse polemike o obstoju življenja zunaj našega planeta, toda obstajajo še neki pomembni razlogi. Natančnejše in vestnejše raziskave z novimi, bolj natančnimi sredstvi in metodami so pokazale, da so bili sledovi mikroorganizmov v meteoritih majhna mineralna zrna ne navadne oblike ali pa so bile, kar je še bolj verjetno, posledica kontaminacije. Ta beseda stoji kot prikazen za hrptom vsakega raziskovalca meteoritov in pomeni onesnaženost z zemeljskimi mikroorganizmi.

Sama misel o raziskovanju mete-

oritov tudi po večletnih zablodah ni zbledela, saj so prav v času razkritja raziskave lažnih mikroorganizmov dosegli pomembne rezultate pri raziskovanju kemične sestave ogljikovih hondritov.

Raziskave so potekale po najsoodobnejših metodah, kot so paramagnetna resonanca, nuklearna magnetna resonanca, spektroskopija v vidnem infrardečem in ultravijoličnem območju, rentgenska, luminescentna in toplotna analiza, elektronska mikroskopija in druge natančne metode. S pomočjo te so v meteoritih odkrili zapletene spojine — organske kisline, alkohole, ogljikovodikke, sladkorje, fenole, porfirje in druge. Posebno zanimivo so kemične skupine, iz katerih so sestavljeni tudi naši zemeljski polimerji. Med njimi je tudi 12 do 20 aminokislin, ki jih najdemo v beljakovinah (leucinu, valinu, glicinu, metioninu, asparaginska kislina in druge). Od petih dušikovih skupin, iz katerih so sestavljene nukleinske kisline, so v meteoritih odkrili dve — adenin in guanin.

Domneve o možnosti kontaminacije so preverili z najstrožjimi znanstvenimi analizami in poizkusi. Sovjetski akademik A. P. Vinogradov in G. P. Vdovikin, znanstveni sodelavci inštituta za geokemijo in analitično kemijo ZSSR, sta v delih meteorita Migea odkrila sestavine in zgradbo, ki spominja na dvojno spiralo dezoksiribonukleinske kisline (DNK) — nosilca dednih lastnosti vseh živih bitij na Zemlji. Čeprav je podobnost sestavljene spirale polimerja zunaj zemeljske tvorbe majhna, je vse-kakor nedvomna.

Meteorit Allende, ki sodi v skupino hondritov (padel je na ozemlju Mehike leta 1969) je tehtal okoli 2 toni. V njegovih delih, ki jih je razdelila eksplozija, so odkrili okoli 0,3 % ogljika. Raziskave skupine znanstvenikov v Washingtonu so pokazale, da je v meteoritu okoli 3 milijoninke formaldehida (CH₂O), katerega polimerizacija z ogljikovimi hidrati in sladkorji podobnimi snovmi s formulo (CH₂O)_n je že zdavnaj znana. Zato so raziskovalci postavili indikativno vprašanje: ali je življenje na našem planetu v najzgodnejših oblikah morda nastalo z uvozoma biološko pomembnih sestavin iz vesolja?

Pri marchionskem meteoritu, ki so ga odkrili leta 1969 v Avstraliji, je uradna komisija znanstvenikov potrdila, da je v materiji meteorita vesoljsko, abiološko poreklo aminokislin. Po čem lahko to sklepamo?

Biološikom je znano, da se polarizirana svetloba med pridranjem skozi plasti molekul zemeljskih aminokislin skoraj vedno odkloni v levo, 17 aminokislin, ki so jih našli v avstralskem meteoritu, se je odklanjalo v levo in desno v približno enaki meri. Po mnenju znanstvenikov je to prvi nedvomni dokaz zunajzemeljskega izvora aminokislin — osnovnih temeljev življenja oziroma osnovnih komponent živih celic v meteoritu. Poleg tega pa znanstveniki domnevajo, da je meteorit Marchison star 4,5 milijarde let! Če so hkrati, ko je nastajal meteorit, v njem nastajale tudi aminokisline, pridemo do zelo osupljive ugotovitve. Najstarejše zna-

ne oblike življenja na Zemlji so namreč stare »samo« 3,5 milijarde let! Nam je morda vesolje »podatnik« protoembrionalnega življenja? In ali ne bi bilo bolj prav, če bi mislili, da je bila tista milijarda let pred obdobjem razvoja življenja pravzaprav obdobje kemičnega razvoja? In navsezadnje, zakaj začetok življenja, tega najbolj zapletenega prvga sklenjenega kroga, ne bi iskali prav v medvezdnem prostoru?

Nikolaj Kardašev, doktor fizikalno-matematičnih znanosti in astrofizik, pravi: »Pogoj, ki so obstajali v Sončnem sistemu v času nastajanja planetov, niso nikakršna izjema. Prav gotovo obstajajo tudi v bližini drugih zvezd. Zato je tudi obstoj življenja na teh planetih zelo verjeten.«

Kemični izvor življenja

Ameriški biokemik, ki je doma s Cejlona, prof. dr. Siril Panampemura meni, da v meteoritu Marchison lahko najdemo dokaze o zunajzemeljskem razvoju nižjih živih bitij. Tudi ta meteorit sodi v skupino hondritov. V njem so našli tudi 11 aminokislin, ki niso sestavni del bioloških beljakovin, kot tudi nekatere vrste ogljikovodikov ki nastajajo kot produkti bioloških (živih) procesov. Vse to je pomemben dokaz, da v vesolju obstajajo osnovni elementi življenja.

Odkritja v meteoritih so nov pomemben korak pri dokazovanju kemičnega izvora življenja. Podpirajo temeljno teorijo o nastanku življenja s kemičnim razvojem anorganskih, kasneje pa tudi organskih molekul in kažejo, da to s stališča nastanka življenja na Zemlji ne pomeni nikakršne izjeme, saj bi do takega razvoja lahko prišlo kjerkoli v vesolju. Nasprotno, akademik Vinogradov poudarja, da so že oblaki predplanetnega kozmičnega plina kljub nizkim temperaturam ustvarjali ugodne pogoje za naravno spajanje aminokislin.

Ameriški raziskovalec dr. R. Barger je na podlagi poskusov ugotovil, da se prvi zametki življenja lahko razvijajo v vesolju. S pomočjo pospeševalnika (naprave za pospeševanje potovanja delcev) je s protoni obstrleval zmes metana, amoniaka in vode, ki jo je ohladil na —230 stopinj C. Že nekaj minut kasneje je v njej odkril acetamid, aceton in urinsko kislino — organske snovi, ki so nujno potrebne za spajanje sestavljenih organskih snovi.

Njegova skupina znanstvenikov je ugotovila, da vse te, pa tudi bolj zapletene snovi, lahko nastajajo tudi v vesolju, kar pomeni, da lahko nastajajo v meteoritih. Veliko možnosti je tudi za nastajanje aminokislin, iz katerih so sestavljene beljakovine — osnova življenja. Če je tako, se proces nastajanja živih snovi na planetih, kjer obstajajo ugodni pogoji za življenje, lahko začne neposredno iz organskih snovi, ki so tja prišle iz vesolja in imajo sposobnost »reprodukcije«. Z drugimi besedami, proces se je lahko začel na pol poti in lahko poteka veliko hitreje.

R. A. Svorenj

Prvi nogometni strelec

Reprezentanca — veliki sen

Kakšni so življenje in načrti nogometaša Olimpije Danila Popivode

V športih, kjer ne odločajo centimetri in sekunde, je težko izbrati najboljšega, še posebej, če gre za kolektivno igro. Vendar pa po eni strani ta naloga ni tako zapletena: najboljši strelec je vselej tisti, ki doseže v prvenstvu največ zadetkov. Ta laskavi naslov je v letošnjem jugoslovanskem nogometnem prvenstvu osvojil 26-letni član ljubljanske Olimpije Danilo Popivoda.

Črnolasi levi krilni napadalec zeleno-belih, po rodu Crnogorec, rojen pa v Lovčenu, je začel svojo nogometno kariero pred trinajstimi leti v Olimpiji. Ko je začel brcati žogo, ni prav v ničemer napovedoval, da se bo razvil v nogometaša izjemnih kvalitete. Samo močna volja in ljubezen do te igre sta ga zadržala za Beogradom, kjer so ga na prvih treningih podili med atlete, češ da svoje hitrosti in igri z žogo zaradi nespretnosti ne bo mogel uveljaviti. Toda tako hudi so bili le prvi dnevi. Kasneje je bilo zbadljivk na njegov račun čedalje manj in zanesljivo se je uveljavil v mladinski ekipi Olimpije.

Napredoval je iz dneva v dan in s 17 leti že oblekel dres državne mladinske reprezentance, v kateri je igral vse dotlej, dokler je bil še mladinec. Ze po prvih nogometnih lekcijskih dobitih mestu krilnega napadalca, kjer je v Olimpiji, pa tudi v reprezentanci, ostal vse do danes. Kljub temu, da na prvi pogled ni kdove kako močan (v višino meri 172 cm, težiak pa je 73 kg), pa z njim ni dobro češeni zobati. Ko se požene z žogo v dir, ni nobena ovira zanj nepremostljiva. Kdove kolikokrat se je zgodilo, da je v kakšnem silovitem dvoboju s precej višjim in težjim srednjim krilcem padel in za hip obležal. Medtem ko je njegov čuvar na močan obležal, pa se je Danilo že pobral in nadaljeval akcijo, kot da se ni zgodilo nič posebnega.

Ko odpre usta, se mu takoj vidi, da ni Slovenec, vendar pa mu nobena slovenska beseda ni tuja. »Ze dolgo je tega, kar sem postal ljubljčan in to bom tudi ostal,« pravi. »Vseč mi je tu dobro se počutim in prav nobene vzroka nimam, da bi šil drugam. Tudi če bom šel v »pečalbo«, se bom vrnil semkaj.« Potem pa smeje pristavi: »Jaz sem ravno »taprav« za tisti srbski pregovor, ki pravi: Povej od kje ti je žena, pa ti povem, od kje si ti.« Danilo je namreč že skoraj šest let poročen z ljubljanko Meto, ki je pred kratkim odprla svojo advokatsko pisarno. V zakonu imata štirinpolnetno Tanjo in Blaža, ki bo v teh dneh praznoval prvi rojstni dan. Stanujejo v skromnem dvosobnem stanovanju in si močno želijo, da bi dobili še eno sobo. Danilo tudi ni eden izmed tistih, ki mislijo, da poklicni nogometaš mora imeti avtomobil, ki je videti na daleč. Zato ostaja pri hrošču, ki je zanj in njegove ravno pravšnji.

Pred podpisom pogodbe

V letošnji sezoni se bo Popivodi iztekla druga profesionalna pogodba z Olimpijo. O tem, kakšen bo njegov prihodnji korak, že dolgo razmišlja, odločil pa se še ni. »Ko smo bili bolj za obstanek v ligi, nisem želel načeti tega vprašanja. Zdaj pa je čas za to. Samo da se včasih s priprav. Poudarim imam precej, povedal pa sem že, da me ne vleče iz Ljubljane. Po drugi strani pa se zavedam, da je nogomet

Foto: Joco Zmarišič

moj poklic, da nisem več mladenič in da bi bil čas, da s svojim znanjem zaslužim toliko, da se ne bi bal prihodnosti. Variant je več. Najbolj realna pa je, da bom ostal za Beogradom še dve leti in jo potem (z družino seveda) za kake štiri leta mahnil na tuj. Najraje bi šel v Francijo ali ZRN, saj mi tamkajšnji slog igre najbolj ustreza.

Ko steče pogovor o denarju, mu besede ne gredo z jezika. Pa ne zato, da bi prikriival, koliko zasluži (»To pa res ni nobena skrivnost, saj ste zadnjič objavili čisto natančne številke,« pravi), marveč meni, da je to njegov intimni problem, ki ga mora razrešiti sam, brez kakršne koli pomoči drugih. Zato tudi noče odgovoriti na vprašanje, kakšna je njegova »ocene« na prostem trgu.

»Verjemite ali ne, vendar je zame zdaj bolj pomembno vprašanje, kolikšna je moja cena na domačem tržišču. Ta pa naj ne bi bila izražena v vsoti dinarjev, ampak v modrem dresu z državnim grbom. Tisti, ki me dobro poznajo, vedo, da je to moja največja želja. Ambiciozen sem, tega ne skrivam. Tudi lažno skromen nisem. Popolnoma sem prepričan, da sodim med dvaindvajseterico tistih, ki bodo potovali na svetovno prvenstvo v Zvezo republiko Nemčijo. Štiri leta že dokazujem svoje kvalitete, dokazal sem jih vsem drugim, samo selektorjem ne. Ne vem zakaj, ampak tako daleč od srca in očel selektorjev, kot sem jaz, ni noben vrhunski nogometaš pri nas. Ali ni prav smešno Miljančeva trditve, da na svetovnem prvenstvu ni bo »najvinih ekip« in da zato zame v ZRN ni mesta v reprezentanci. To z drugimi besedami pomeni, da igrajo v jugoslovanskem prvenstvu same »naivne« ekipe, saj sem prvi strelec prvenstva kljub temu, da igram krilnega in ne srednjega napadalca.«

Ko se je Popivoda pred dvema letoma vrnil z »mini mundiala« v Braziliji, je sijal na vsakem koraku. Kako tudi ne, ko pa je takratni selektor Popivoda odkril prvenstva, da ga je navdušil, da si je zagotovil mesto v reprezentanci. Radost pa ga je minila že na prvi tekmi, ki jo je Jugoslavija igrala po vrnitvi iz Brazilije, ko ga Boškovič ni poklical niti v širši izbor. In potem je šlo tako naprej vse do danes, ko ne goji nobenih upov več.

»Res sem zdej v izboru sedemindvajseti, toda le zato, da bi bil volk sit in koza cela. Prvi strelec prvenstva sem in že zaradi tega so mi morali dati možnost, pa čeprav je ta le formalna, simbolična. Vem, da bom na majhem ekranu, ampak zato vseeno nisem nič okleval, ko mi je trener Čirić po tekmi mlade reprezentance z Anglijo v Zrenjaninu rekel, naj se vendar preselim v reprezentančni tabor v Beogradu.«

Se iskrica upanja

Kljub temu, da je Danilo odkritosrčen fant, pa mu ne verjamejo povsem, ko pravi, da je povabilo Hajduka na turnejo po ZDA in Kanadi zavrnil zaradi poškodb, da bi si slednjič opomogel od namernih in nenamernih udarcev (po enotni oceni novejših letih eden izmed najbolj stopenjanih igralcev v prvi zvezni ligi, nogometaši, ki so ga branili praviloma zastavljali z grobotini, na nedovoljen način). Mislim, da globoko v njem še tli iskrica upanja, da bo oblekel reprezentančni dres, in se zato odpo-

veduje vrbacu v roki ter si želi globla na strehi.

Prav zaradi tega, ker je prepričan, da je po krivici odrinjen iz državne reprezentance, si je Popivoda nadvse želel osvojiti naslov najboljšega strelca prvenstva. Potem ko je s svojim prvim hat-trickom na tekmi z Vojvodino v Novem Sadu to tudi postal, je bil presrečen. Ker ni mogel izraziti vsega veselja, je samo ponavljal, da mu ta lovorika pomeni neskončno mnogo, toliko, da v tem trenutku še ne more oceniti vsega. Pa vendar do svojega cilja — na naslov strelca med strelci je prikratk mislil, ko je dvakrat zatresel mrežo Željezničarja — ni želel priti po vsej sili. V zadnji tekmi prvenstva na domačem igrišču proti Beogradu je sodnik v korist zelenobelih dosodil najstrožjo kazen enajstmetrovko. Pred tem sta bila na lestvici strelcev skupaj s Popivodo dva naslova najboljšega strelca. Pomisle, kako bi bilo, če bi bil zgrešil in bi ostali praznih rok. Saj mi ne bi bil nihče nič rekel. Ze brez tega bi me grizla vest, da sem iz sebičnosti soigralcem zapravlil premije in klubu pomembno točko.«

Trener ali gostinec?

Popivoda že osem let dosega gole v prvotigaškem moštvu. Pred letošnjo sezono hero jih je največ dosegel lani — devet. Med letošnjimi sedemnajstimi pa mu je najdražji zadetek na stadionu v Krajčevićevi ulici, s katerim je Zagrebu odvzel oboje točki in Olimpijo rešil strahu pred izpadom. Najbolj pa ga je zjezila tekma s Sarajevom v Ljubljani, ko je igral tako blede, da po tekmi sam ni mogel verjeti, kako je lahko tako padel v formi. Za nameček pa so imeli slab dan tudi vsi soigralci in gledalci so jih upravičeno izžvižgali.

O možnostih jugoslovanske reprezentance na svetovnem prvenstvu meni, da so velike kot še nikoli. Pravi, da je povsem realna uvrstitev v polfinale pa tudi finale naj ne bi bil nedosegljiv.

Kaj bo počel, ko bo kopačke obesil na klin, še ne ve. Če bo ostal do konca zvest nogometu, bo treniral pionirje. Kajti delo s profesionalnimi nogometaši je preveč utrudljivo in terja tolikšne živčne napore, da jim ne bi bil kos. Morebiti pa se bo kasneje posvetil gostinskemu poklicu, za katerega se je izsolal. No, o tem bo začel resneje razmišljati šele potem, ko bo dokončno ugotovil, da je prestar za aktivno igro.

Boris Kutin

„Boksarsko pijanstvo“

Bolj ali manj nesladen konec

Leta 1928 je dr. H. S. Martland uvel del v medicinsko literaturo pojem »boksarsko pijanstvo«. Simptomi tega pojava so se kazali z izgubo spomina, težavnimi v govoru, motnjami ravnotežja, izloži agresivnosti, včasih pa je prišlo tudi do slabomnosti. Te motnje so se pojavljale pri boksarjih, ki so dobili mnogo udarcev v glavo. O tem dr. Martlanda je bilo mnogo razprav. Nekateri znanstveniki so izpodbijali trditve tega ameriškega zdravnika.

V zadnjem času potekajo obsežne raziskave o tem pojavu. V oddelku za nevropatologijo polnišnice Ranvel v

britanskem mestu Wicfordu so pregledali možgane petnajstih britanskih boksarjev, ki so umrli v starosti od 70 do 90 let, boksam pa so se ukvarjali v obdobju od leta 1900 do 1940, torej takrat, ko je bil boksam mnogo bolj surov, kot je zdaj. Trinajst boksarjev je bilo profesionalcev, dva pa amaterja. Med njimi sta bila tudi nekdanja svetovna prvaka. Več kot polovico od teh boksarjev je imelo več kot 300 dvobojev v boksamskem obdobju, ki je trajalo najdlje 17 let.

Dr. J. A. Corsellis, vodja raziskovalcev v polnišnici Ranvel, je primerjal možgane boksarjev z možgani ljudi, ki se niso ukvarjali z boksamom, umrli pa so v približno enakih letih. Dr. Corsellis je ugotovil, da so imeli možgani boksarjev večje okvare in degeneracijo živčnih celic. Pri 12 boksarjih je bil prestenek med možganskima deloma poškodovan. Poškodba prestenka ni

sama po sebi vzrok telesnih in duševnih motenj, vendar pa opozarja na moč udarcev v glavo. Dr. Corsellis meni, da je zdravniška kontrola, ki je uvedena v zadnjih 25 letih, zelo zmanjšala možganske poškodbe pri boksarjih, vendar tveganje še ni v celoti odstranjeno. Ni nujno, da udarcev v glavo povzročijo vidne možganske poškodbe, obstaja pa nevarnost, da v kakem nepredvidnem trenutku iz neznanih razlogov povzročijo usodne posledice. Takrat običajno nastane poškodba možganskega tkiva, ki se ne more regenerirati.

Čeprav je treba šele ugotoviti, zakaj nekateri udarci povzročajo poškodbe, drugi pa ne, je dr. Corsellis prišel do nekaterih splošnih ugotovitev. Prepričan je, da pri bolj izkušnih boksarjih nastanejo klinične motnje, od teh pa jih je večina nevropatološke narave. Resnost motenj niha od

govornih težav in poškodb z izgubo spomina do popolne slabomnosti.

Dorothy Freeman-Browne, socialna delavka v raziskovalnem centru dr. Corsellisa, je sestavila zgodovino primerov pregledanih boksarjev. Podatki, ki jih je zbrala, niso nikakor v prid temu športu.

Neki bivši svetovni prvak je bil na primer zdrav fant in dober dijak. Po 400 dvobojih se je v celoti spremenil. Začel je pijančevati. Spomin mu je oslabil in umrl je v 62. letu. Drugi svetovni prvak, katerega možgane so prav tako preučevali, je v 77. letu življenja umrl v norišnici. Vsi ti boksarji so imeli bolj ali manj nesladen konec.

Povsem jasno pa je, da vsi boksarji ne končajo kariere in življenja s poškodovanimi možgani. Jack Dempsey in Max Schmeling sta napravila uspešno kariero, potem ko sta rokavice obesila na klin.

Prvi strelci jugoslovanskih prvenstev

let	ime	golov	let	ime	golov
1947	Franjo Wölfl (Dinamo)	28	1961	Todor Veselinović (Vojvodina)	16
1948	Franjo Wölfl (Dinamo)	22	1962	Zoran Prijinčević (Radnički)	16
1949	Frane Matošić (Hajduk)	17	1963	Dražan Jerković (Dinamo)	16
1950	Marko Valok (Partizan)	17	1963	Drago Smajlović (Željezničar)	16
1951	Kosta Tomašević (C. zvezda)	14	1964	Asim Ferhatović (Sarajevo)	19
1952	Kosta Tomašević (C. zvezda)	14	1965	Zlatko Dračić (Zagreb)	23
1953	Marko Valok (Partizan)	15	1966	Pero Nadoveza (Hajduk)	18
1954	Stjepan Bobek (Partizan)	21	1967	Mustafa Hasanagić (Partizan)	18
1955	Bernard Vuksan (Hajduk)	19	1968	Siobodan Santrač (Beograd)	22
	Predrag Marković (BSK)	19	1969	Vojin Lazarević (C. zvezda)	21
	Kosta Tomašević (C. zvezda)	po 20	1970	Duško Bajević (Velež)	21
1956	Huhamed Mujić (Velež)	20	1971	Siobodan Santrač (Beograd)	po 20
	Todor Veselinović (Vojvodina)	20	1971	Pero Nadoveza (Hajduk)	20
	Tihomir Ognjanov (Spartak)	po 21	1972	Boško Janković (Željezničar)	po 20
1957	Todor Veselinović (Vojvodina)	28	1972	Siobodan Santrač (Beograd)	35
1958	Todor Veselinović (Vojvodina)	19	1973	Siobodan Santrač (Beograd)	25
1959	Bora Kostić (C. zvezda)	25	1974	Vojin Lazarević (C. zvezda)	25
1960	Bora Kostić (C. zvezda)	19	1974	Danilo Popivoda (Olimpija)	17

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Nova knjižna zbirka

amfora

V tej zbirki bodo izhajali popularni romani, ki se odlikujejo po nesporni literarni kvaliteti, privlačni vsebini in živih človeških problematik. V zbirko namerava založba vsako leto vključiti po eno izvorno slovensko delo, ostali romani pa bodo izbrani med najpopularnejšimi teksti evropskih in drugih literatur.

Ivo Zorman: SONČNICA NAVADNA
 Hermen Kesten: MOŽ SEŠTESETIH LET
 Stanislaw Dygat: SLOVO
 Jules Romains: NENAVADNA ŽENSKA
 Jules Romains: PREISKAVA
 Jules Romains: SPOMINI NE NAVADNE ŽENSKE (trilogija)

Za zbirko 6 romanov razpisuje založba **subskripcijo**, ki traja do izida knjig.

Knjige bodo izšle v dveh zaporednih serijah po tri knjige skupaj. Ce celotne zbirke: platno 770 din. Založba nudi možnost plačila v 10 mesnih obrokih po 77 din. V prosti prodaji bodo knjige dražje.

Naročila za obe zbirki sprejemajo knjigarnice in zastopniki založbe, izpolnjeno naročilo pa lahko pošljete založbi.

Zahtevajte prospekte s podrobnimi podatki o napovedanih knjigah!

Knjižna zbirka

1974 biografije

Heinrich Gemkov Idr.: **FRIEDRICH ENGELS**
 Monografija o Engelsu (1820—1895) skladno dopolnjuje biografijo F. Mehringa o Karlu Marxu. Življenjska zgodba Friedricha Engelsa je v tej knjigi natančno opisana, znanstveno preverjena in osvetljena s številnimi biografskimi podrobnostmi, tako da bo delo ne samo poučno, temveč tudi izredno zanimivo branje za najširši krog bralcev.

Gérard le Quang: **GIAP — GENERAL REVOLUCIJE**
 Le Quangova knjiga o generalu Giapu je tehen prispevek h globljemu razumevanju vietnamskega osvobodilnega boja. Poleg osrednje osebnosti osvetljuje pričujoča biografija tudi boj vietnamskega ljudstva, politično in vojaško strukturo revolucije, njeno strategijo in taktiko. Stefan Zweig:

ROMAIN ROLLAND
 Biografija o francoskem književniku Romainu Rollandu (1866—1944), ki je dobil 1915 Nobelovo nagrado za mir.

CHARLES DICKENS
 Biografski roman o velikem angleškem realističnem pisatelju Charlesu Dickensu (1812—1870).

Za zbirko vseh 4 knjig razpisuje založba **subskripcijo**, ki traja do izida knjig. Prednaročniška cena za vse 4 knjige: platno 540 din, poslusne 600 din. Založba nudi možnost plačevanja v 10 mesečnih obrokih po 54 oziroma 60 din.

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE, Mestni trg 26, 61000 Ljubljana

NAROCILNICA

Neprekloneno naročam zbirko:*

- »BIOGRAFIJE« za leto 1974 (FRIEDRICH ENGELS, GIAP — GENERAL REVOLUCIJE, ROMAIN ROLLAND, CHARLES DICKENS). Prednaročniška cena vseh 4 knjig: platno 540 din, poslusne 600 din.
- »AMFORA« za leto 1974 (SONČNICA NAVADNA, MOŽ SEŠTESETIH LET, SLOVO, NENAVADNA ŽENSKA, PREISKAVA, SPOMINI NE NAVADNE ŽENSKE). Prednaročniška cena za vse štiri knjige: platno 770 din.

Naročnino bom poravnal:*

- takoj
- v 10 mesečnih obrokih po 54 din (platno — Biografije)
- v 10 mesečnih obrokih po 60 din (poslusne — Biografije)
- v 10 mesečnih obrokih po 77 din (platno — Amfora)

Knjige mi pošljite na:*

- moj domači naslov
- kraj zapolnitve

(* Ustrežno, prosimo, označite!)

Kraj in datum: _____ P. podpis naročnika: _____

Naslov naročnika: _____ Ime in priimek: _____ Kraj: _____ Ulica: _____ Zaposilen pri: _____

slavko pregl basni

Pozno spoznanje

Zavaljena riba (lenobno): drema v svoji luknji.

Razposajene ribice (živahno): se smukajo tam okoli.

Sveži potočki (bistro): prižuborijo v ribnik.

Razposajena ribica (naivno, zagnano in razposajeno): »Zavaljena riba samo lenari, iz njene glave, kar zadarja!»

Zavaljena riba (dostojanstveno, odločno, užaljeno): odpre gobec in požre razposajeno ribico.

Morala (se plaho ozira okoli, zašepeta): sicer je res, da riba smrdi pri glavi, s tem pa še ni rečeno, da nima ostrih zob.

Srečanje na visoki ravni

Orel (mogočno, široko): leta nad oblaki.

Orel (mogočno, široko): še kar naprej leta nad oblaki in se ozira po svojem kraljestvu.

Orel (mogočno, široko, zmagovito): znova in znova leta nad oblaki in mu je zelo všeč njegovo kraljestvo.

Slavec (vzneseno, zvonko): se dvigne nad oblake, prepeva svoje pesmi.

Orel (mogočno, široko): z zamahom peruti ubije vsiljivca.

Morala (ne ve, če bi se oglasila, potem pa se spomni svoje nujne naloge v basni, se zdrzne in izdavi): kdor visoko leta, ti lahko pomaga, da zelo nizko padeš.

Vprašanja in odgovori

Cebele (letajo po poljani, jezno sprašujejo): »Zakaj nam je medved pokradel ves med?»

Medved (se obrne na drugo stran): smrči.

Kokoši (brskajo po dvorišču, jezno kokodakajo): »Zakaj nam lisica krađe piščance?»

Lisica (ima druge opravke): molči.

Zajec (skače po travniku, jezno toži): »Komaj sem si postavil dom, že me je volk pregnal iz njega. Zakaj, zakaj?»

Volk (ima bolj pametno delo): si trebi zobe.

Morala (ihtavno prihrumi in že odpre usta, toda...)

Lev (priteče, odrine moralo stran in zarjove): »Oprostite, morala je bolna. Hotela vam je povedati, da en bledak lahko postavi več vprašanj, kot da pet učenjakov odgovorov. Sedaj se pa razidite!»

Slavo od glave

Miška (plaho, previdno): pride iz luknje.

Zagica (hladno): je napeta pred luknjo.

Nič (brezbarvno): se nahaja na levi strani.

Se enkrat nič (prav tako brezbarvno): se nahaja na desni strani.

Miška (zauzeno): »Na levi nič, na desni nič, na levi nič...»

Zagica (hladno): prežaga miškin vrat.

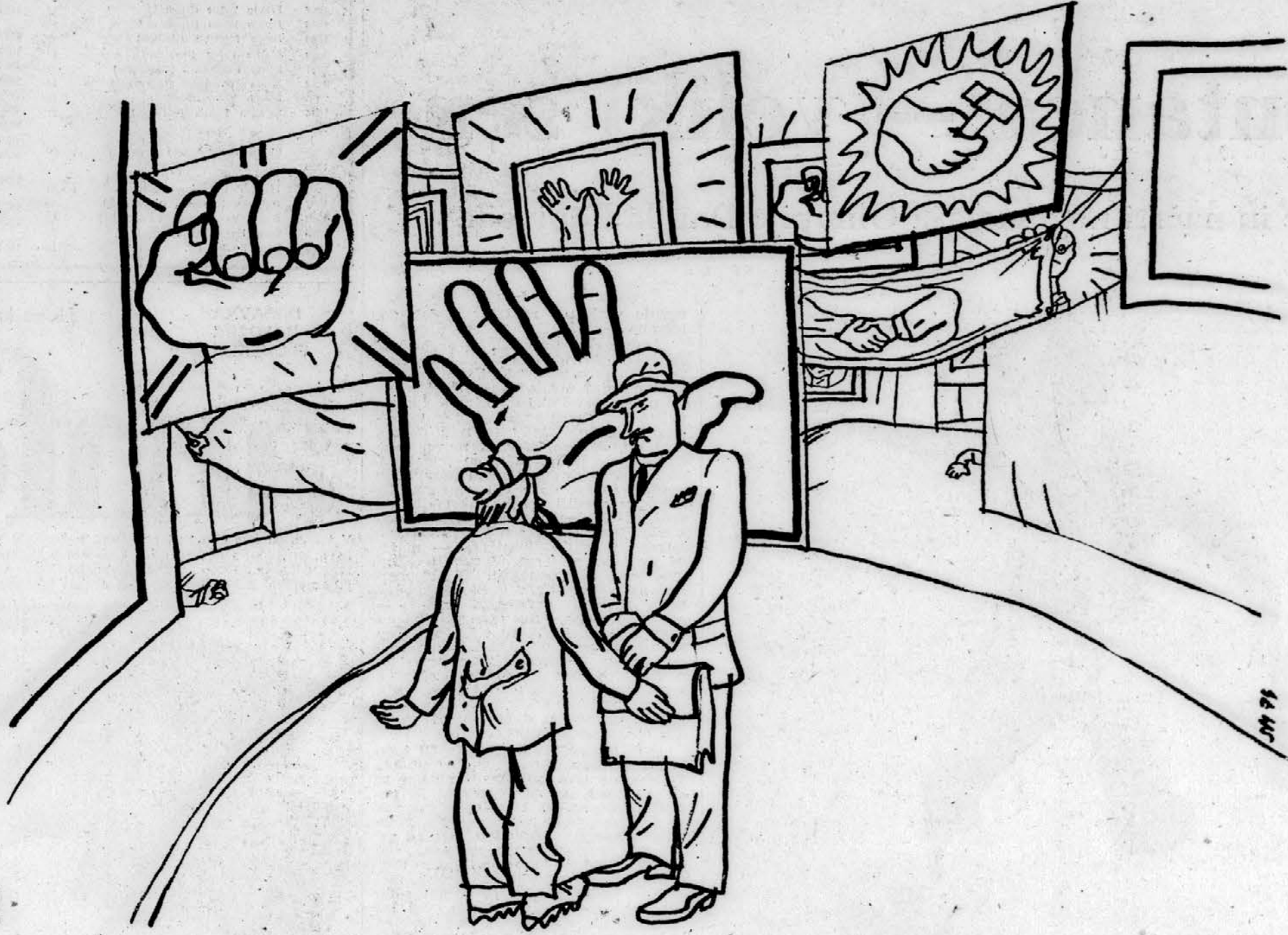
Morala (zadržano notranjo bolečino): danes nekateri izgubljajo glave za prazen nič.

Pomota

Mati malega molja (svareče): »Ne letaj med ljudi!»

Mali molj (ihtavno): »Zakaj pa ne? Se vedno, kadar sem letal med njimi, so mi ploskali.»

Morala (neizprosno): da, da, aplavz se da tudi zelo narobe razlagati.

amos mossenson

pionirjeva vrnitev

Pisatelj Amos Mossenson nam v pričujoči satiri kot prizadet opazovalec razgrinja razmere v Izraelu že kmalu po ustanovitvi nove države. Žgoda, čeprav humoristična, je po svoje prav bridka... Amos Mossenson (rojen 1927) je dolgo živel v kibucu in si nabral dovolj izkušenj za skeptična in pikra razmišljanja.

Na, pa sem sedel za rešetkami v tako povojanem stanju duha, kot je bila povojana obleka, ki sem jo imel na sebi. Pogled na železne rešetke mi je zbujal občutek, da sem se znašel v mučnicah španske inkvizicije. Iz megle spomina so mi te rešetke izgubile na dan strašne klešče, kakršne uporabljajo zobarji, to pa me je spet spomnilo na nekaj, kar sem že ves čas čutil, ne da bi kaj mogel za to. Namreč, da sem lačen kakor volk.

Končno pa so se vrata le odprla in noter je primotvil policijski častnik, še tri četr zaspal, izpod plašča so mu molele hlače pižame.

»Kako ti je ime?« je vprašal z zlovoljnim glasom.

»Zažvižgal sem,« sem odgovoril z brezumno ravnodušnostjo.

»Kako ti je ime?« je ponovil, kakor da me ni slišal.

»Zažvižgal sem.«

»Kako ti je ime? Kako te ljudje kličejo?« In s kretinjami je poudaril vprašanje.

»Kličejo me Zažvižgal sem,« sem mu zatulil v uho. »Ko sem bil še fantek, nisem znal žvižgati, nekoga dne pa sem prišel v klapi in vpil: Hej, fantje, zažvižgal sem! in tako me odlej vsakdo kličje Zažvižgal sem.«

»Kje stanuješ?« in je izvlekel bežnico.

»V Negevu.«

»Katera ulica?« je nadaljeval.

»Poslušaj, tovariš,« sem obupno napel zadnje moči, »sem član kibuca v puščavi Negev. Imam enotidski oddih, ki mi poteče jutri. Če me boš skušal zadržati tukaj, boš imel opravka z našo predsednico, ta pa lahko naredi celega vruga — jaz ne odgovarjam za posledice.«

»Boš sedel pri miru?« se je skozi zobe izdri častnik, da pa bi se čutil varnejša, je odprl vrata, ki so držala v policijsko sobo. Nato je nadaljeval:

»Kaj pa počneš tam v Negevu?«

»Zaviram veter.«

Razlegel se je krogot, da me je skoraj vrglo vznak. Vsi policaji na postaji so se zdaj zgnelji k vratom celice in postuhalo.

»Rekel sem ti, da je čez les,« se je oglasil neki rdečelas.

»Zavira veter! Ha! Ha! Ha!»

»Če ga ne bi prijeli, bi s katranom popleskal ves Jeruzalem.«

Častnik me je spraševal naprej in začel sem se potiti. Nenadoma pa so ga poklicali stran. Ujeli so tolopa tav, ki so v lomili v neko stanovanje, uspravili lastnike z nekim uspalnim praškom ali nečim podobnim, potem pa po nesreči tudi sami zaspali.

Tam sem torej ždel s svojimi turbinami mislimi. Dolgo pričakovani oddih je bil naposled prišel. Odkar sem imel zadnjega, je minilo že več kot šest mesecev. Takrat smo korakali po mestnih ulicah, zanosni in malomarno opravljeni, poraščeni z bradami in nepokornih kuštravih las, ponosno razkazujoč znake kamele na ramenih in prsih. Matere so kazale na nas in pripovedovale otrokom: »Ti so iz Negeva.« Dekleta so nam delila komplimente zaradi bujnih brad, pri

čemer pa niso mislila ravno na brade, ampak na tisto, kar so zakrivale. Otroci so letali za nami in kričali: »Pojdite v živalski vrt, pojdite v živalski vrt!«

V tistih dneh je bila Negev brsteče podjetje, ki je imelo v naši deželi krepko zasidran ugled. Negev, to je bilo središče vseh naših prizadevanj. To je bila prihodnost, nakovalo za kladivo naroda. (To prisrčodobno sem pobral pri mojem stricu, ki je kovač.) Od vseh strani so odmevale obetajoče pesmi: »Zgradili te bomo, dogradili te bomo, žejna, žejna Negev.« Z vsakega zidu in razglasne deske so do nele in grmele črke, podobne stisnjenim postem: FANT, DEKLE, PUSČAVA CAKA NATE.

Toda odlejal je preteklo šest mesecev. Samo še peščica nas je ostala tam. Prizadevali smo si posaditi drevesa. Prizadevali smo si zavreči veter. (Le zakaj so se temu smejali?) Prizadevali smo si izkoptati vodnjake. Mesece so minevali in zdaj je spet prišel čas za moj oddih, ki sem ga tako dolgo čakal. Končno bom spet videl stare prijatelje, ki bodo, kot sem pričakoval, kar planili po meni in me ne bodo izpustili prej, preden ne zvedo od mene vseh novic o slovehi puščavi Negev — kakšna prihodnost se ji obeta, koliko je tam možnosti izkoriščanja in tako naprej. Gotovo bodo hoteli vse do zadnje podrobnosti vedeti o tem, kako ondi živimo. V soboto zvečer se bo med družbo, zbrano v kavarni Pinati, našel kdo, ki se me bo spomnil z besedami: »Ah, ste že slišali tovarišja, naš Zažvižgal sem je postal pomemben človek, je član kibuca v Negevu.« In mogoče se me bo hotel polastiti kakšen radoveden časnikar, da bi iz prve roke zvedel, kako je z vodo v Negevu in podobne reči.

Komaj sem po petih urah vožnje, na kateri sem si pretresel vse kosti, izstopil iz avtobusa, me je mesto sprejelo z gromozanskim lepokom, ki se je v dvanajstih barvah glasilo: MLADINCI IN MLADINICE ZAPOSILITE SE NA POSTI, DOBRA PLAGA IN MOŽNOST NAPREDOVANJA.

Premišljujoč, kaj nekaj vse to pomeni, sem kolovratil po oestah. Hrpu avtomobilov in množica ljudi sta me begala. Imel sem občutek, kakor da hodim po globoki soteski in da slišim za seboj razvijajočo se povodenj, kako drevo proti meni.

Nenadoma sem trčil na svojskega starega prijatelja Davida, ki je važno korakal z aktovko v roki.

»Zdravo, David!« sem ga hrupno pozdravil.

»Zdravo, kako si kaj?« mi je odgovoril malomarno, kakor da sem ga prišel prosit za posojilo. Premeril me je od glave do nog.

»Kje pa delaš?« me je vprašal.

»V Negevu,« sem s ponosom odgovoril.

»V katerem oddelku in katerem ministrstvu?« je bolj natančno zastavil vprašanje.

»Kateremu ministrstvu?« Čutil sem se užaljenega. »Sem član kibuca v puščavi Negev.«

»A tako? No, pa pozdravljen in adijo.« In se je obrnil in šel svojo pot. Celih šest minut sem stal kot ukopan in buljil v vogal, za katerim je izginil David. Sele sedmo minuto sem šel po sapo, globoko, globoko sem vzdihnil in se napolnil na dom svojih staršev. Naslednji dan sem začel po vrsti obiskovati prijatelje in sorodnike. Oči so se mi že privadile spreminjeni atmosferi, in tako sem tu in tam razbiral vsakovrstne lepake, postavljene v čudnem slogu. Na deski za plakate sem bral razglas: PIONIRSKA MLADINA — V FRID UTRDI-

TVI DRZAVE SE POTREBUJEJO NAJBOLJŠE SILE PIONIRSKA MLADINA ZA PRAVNI POKLIC. PIONIRSKA MLADINA — VPISUJ SE V EKONOMSKE IN PRAVNE SOLE.

Potem je tam oznanjala kos svoje ga stališča ona od političnih strank: PIONIRSKA MLADINA SE POZIVA NA UDELEŽBO PRI VELIKI STVARI UTRDITVE DRZAVE, ZATO NAJ ORJE LEDINO V DRŽAVNIH SLUŽBAH.

Ali razglas v malce drugačnem slogu: MLADINA, POSLUHI TI, KI SI PREMAGALA SUHO PUSČAVO, VKLJUČI SE V TRGOVSKO MORNARICO. LEPE MOŽNOSTI ZA NAPREDOVANJE V CINU.

Oglasil sem se na obisku pri nekdanjem profesorju na gimnaziji. Zele sem ga imel v časih. Vedno mi je zbujal vtis, da ve, kaj imate za bregom. Po drugi čaji čaja sva začela obujati spomine na številne njegove učence, moje sošolce. Spraševal sem ga o njih, on mi je pa odgovarjal.

»Kje je Shmulik?«

»Shmulik je pri pilotih.«

»Kje je Shimon?«

»Šel je na tuje študirat.«

»Kje je Joshua?«

»Dela v ministrstvu.«

In tako naprej vse po vrsti. Nazadnje pa je profesor vzdihnil. »Ves kaj, Zažvižgal sem, nadarjen učenec si bil. Upal sem, da bo kaj iz tebe, pa si šel in se izgubil v Negevu. Škoda, res škoda.«

Odpravil sem se dalje, da obiščem Gilo. To je dekle praktičnega značaja, ki misli na prihodnost. Ko je bila stara dvanajst let, je sklenila, da bom ravno praveš moč zanjo, kadar pride čas, in zadnjih šest let me je skušala prepričati, naj postanem fatalist in se vdam v to, kar mora priti. Sit sem bil čudaške pionirske propagande na lepkih, reklamnih deskah, v uradih in lokalih; vse to me je navdajalo z občutkom, kakor da se plazim v prahu. Zato ni dosti manjkalo, da bi se bil zatekel h Gili in brezpogojno kapituliral: »Gila, se še spominjaš, kaj si mi rekla, ko sva pred šestimi meseci vzela slovo?«

Kakor hitro sem vstopil, mi je padla okrog vratu s torto, oreški in čokolado in se kar cedila od ljubeznivosti.

»Kaj počneš, Zažvižgal sem? Kam si se izgubil?«

»Ne živim v mestu.« Odločil sem se, da bom previden.

»Kaj delaš?« je vprašala.

»Nisem pri pilotih,« sem odgovoril.

»Res škoda!« je obžalovala. »Kje pa delaš?«

»Nisem vladni uradnik,« sem nadaljeval, pripravljeno na najhuše.

»Koliko včeleš na mesec,« je še kar nadreje vrtala vame.

»Nimam svojega avtomobila,« sem se sret izognil.

Toda Gili se ne izmakne. Zgrabila me je za gumb srca in mi pogledala v oči. »Koliko dobivaš?«

Iz samega obupa sem se zasmel. »Tri funte, to je vse, kar dobivam.«

»Tri funte na dan! Saj to je sijajno!«

In začela je seštevati na prste.

»Mama, obesi belo obleko nazaj v omaro. Nocuj ne grem ven. Imam glavobol.«

In tako sem dospel do te prekleto noči. Taval sem po mestnih ulicah čisto sam, potem ko sem ušel materinemu iskrenemu prepričevanju: »Dobro, naj bo, če si že v kibucu, pa zakaj mora biti to ravno v Negevu?«

Moje dopust je šel h koncu in bil je že čas, da se vrnem na svoj daljni dom s sadike in vrste dreves, zasajenih in bran proti vetru. In vsi moji tukajšnji prijatelji in znanci me bodo pri priči pozabili, ker so tako zaposleni z važnimi stvarmi, in vse mesto bo živelo naprej s svojim hrupom in dirjenjem in nihče se ne bo spomnil mladincev, ki z zagrizeno vztrajnostjo negujejo sleherno rastlino in sadiko v tistih daljnih in mrtvih puščah. In vendar smo bili poganjki prav tega mesta in ravno mi smo zagotavljali njegov mir in dobro počutje. Poljal sem po praznih cestah. Bilo je že čez polnoč; mislil sem na svoj dopust, ki se je razblinil kakor dim. Spominjal sem se, kako so nas nekdo sprejeli s slavjem in kako je z vsakega zidu vpila in vresčala potreba, da obudimo življenje v puščavi. In prišel sem do zaključka, da se je v teh mesecih nekaj spremenilo. V zraku so zvezele nove pesmi in stari bojni klici so bili pozabljeni.

Nenadoma pa so moje turobne misli zadele ob črn predmet. To je bila kanta katrana, namenjenega za krpanje ceste. Primerjal sem to kanto z mojim razpoloženjem in z obžalovanjem ugotovil, da sta oba enako črna. Potem pa mi je hipoma šinila neka misel v glavo. Spomnil sem se, kako smo včasih, ko sem bil še fantič v mladinskih gibanjih, sredi noči hodili ven s pločevinkami lepila in prekrili vse mesto s parolami in proklamacijami. In pri tisti prči me je pograbilo navdušenje, v sruco ko da mi je zabuhal nekakšen peščen vihar. Odločil sem se, da moram dati duška obupu, ki je kričal v meni. Mrzlino sem nabral nekaj lesenih ploščkov in v zakuril pod kanto. Potem sem zdrijal domov, skrivaj oblekel delovno obleko, se usedel na kolo in odrdel nazaj. Katran je brbotal in vrel v kanti. Vzel sem velik čopič, ga potopil v katran in začel kracati velikanske črke: MLADINA, PUSČAVA JE SE VEDNO PRAZNA!

Moja mojstrovina me je razveselila, kakor da bi bil sodoben slikar, ki ga ne more razumeti nihče razen njega samega. Navdušeno sem nadaljeval.

Na izložbeno okno lekarne sem napisal: EDINO ZDRAVILNO JE NASELITEV PUSČAVE.

Ves sem se popackal s katranom; bil sem čez glavo zatopljen v delo. Od hiše do hiše sem se dvizval na kolesu s katranom in čopičem. In z velikim zadovoljenjem sem čutil, da sem zmožen preplekati s katranom ves Jeruzalem v eni sami noči.

Nazadnje sem dospel do poslopja parlamenta. Pomočil sem čopič v kanto in napisal: ČLANI PARLAMENTA. KJE SO VASI SINOVJI?

»Ne boj se, tukaj smo!« sem zastil glas za seboj in dva policista sta me pograbila okrog pasu. »Kaj se pa greš? Od kod si?«

»Roke proč!« sem ju nadrl. »Iz Negeva sem.«

»Iz Negeva?« Eden od policistov me je vzmernil. »Gotovo vsiljivec.« Vtaknil je v usta piščalko in zapiskal, kar mu je duša dala. Nemudoma je pritrdilo še nekaj policajev.

»Kaj pa je? Kaj se dogaja?«

»Vsiljivca sva ujela,« je razburjeno rekel policist.

»Figo, kakšnega vsiljivca,« je rekel drugi jezno. »To je čisto navaden nocer. Vso ulico je posvinjal z vsemi mogočimi starimi parolami o puščavi Negev.«

»Kaj? Parolami?« je vpadel četrti. »Spet parole? Koliko pa so ti plačali za to? Nova hujskarija? Prevrtništvu! Klevetništvo!«

Zdaj so bili že vsi policisti divje razburjeni in so vpili čudne besede drug čez drugega v popolni zmešnjavi. Vzdignil sem čopič in zakrčkal, tako kot kriči naša predsednica na sestankih:

»Tovariši — posluhi!«

To je imenitno učinkovalo. Pri priči so vsi utihnili, mrmrajoc:

»Posluhi! Pa res, posluhi. Operacija Posluhi!«

»Prijatelj!« Pograbil sem priložnost in začel govor. »Prostranstva Negeva so pustila in neobjudena. Deželo moramo naseliti, doseči moramo, da bo puščava vzcvetela kakor roža. Tovariši! Kje je naša pionirska mladina?«

»Kako to misliš, kje?« mi je segel v besedo eden izmed policistov. »Pionirska mladina je pri policiji.« Drugi pa je privlekel na dan obledel časopis in z baterijo posvetil na natiznjavo črke: POLICIJSKE SILE POZIVAJO NAJBOLJŠE MED NASO PIONIRSKO MLADINO, DA SE PRIDRUŽIJO NJIHOVIM VRTAM. ODLICNA PLAGA.

Tukaj, se mi zdi, so mi morali popustiti živci. Ko je bilo vse pri kraju, sem se znašel v jetniški celici.

Medtem ko sem bil še vedno globoko zatopljen v misli, je veselo vstopil policijski častnik. Domnevam, da si je obetal napredovanje v službi, ker je ujel tatovo, ki so zaspali v tujem stanovanju.

»Čuj, dečko,« mi je rekel, »pripravljeno s mo pozbati vso to zadevo. Sreča zate, da razumem tvoje razpoloženje. Nekdo sem bil tudi jaz član kibuca, ampak saj veš, časi se spreminjajo. Jaz pa iščem zadovoljstva, in na policiji pridem na svoj račun zmeraj, kadar ujamemo kakšnega capina.«

»Torej me boste izpustili?«

»Da,« In je zaklical nazaj v policijsko sobo:

»Le pomisli, vse policijske sile smo morali zbobnat zaradi takega tipa, kot si ti!«

Kričel sem mu zabrusil: »Stranovati! Se je moral, parazit! Kaj sploh delaš tukaj? Zakaj nisi v Negevu?«

»Ja, za kaj pa greš? So mar tam odprli policijsko postajo?« je vprašal z resničnim zanimanjem.

To me je dotokilo.

»No torej,« je rekel častnik, »odpotuj v miru. Ampak misli na to, v kakšnih časih živimo.«

»Trapasti časi,« sem odgovoril. »Ne drzni se zbristati mojih parol. Naj tile častivredni meščani zvedo, kakšen je v resnici položaj.«

»Zal mi je, toda parole kazijo zidove.«

»V časopise vas bom dal,« sem rekel in malo je manjkalo, da nisem izbruhnil v jok, »tako da bo vsakdo vedel, za kaj vas trenirajo.«

»Ne bodo ti verjeli, ker bomo vse zanikali,« je rekel častnik. »Verjeli mi bodo, boš videl! Vpil bom na ves glas.«

»Kar daj, saj te ne bo nihče slišal. Tako in tako boš v puščavi, to pa je hudo daleč...«

Ilustriral Matjaž Schmidt